

Letnik XXXIV
številk 3-4

2000

dobje

dobje

kulturna
revija

meddobje
entresiglo

med

DOBJE

DOBJE

M E D D O B J E

Splošno kulturna revija

Entresiglo

Revista de cultura general

Letnik/Año XXXIV.

2000

Št./Nº 3-4

Izdaja SLOVENSKA KULTURNA AKCIJA - Propietario: Acción Cultural Eslovena

Ramón L. Falcón 4158, (1407) Buenos Aires, Argentina.

Uredništvo / Directores: MARIJAN EILETZ (glavni urednik/director general),
VINKO RODE in MILENA AHČIN, sourednika,
LEV DETELA, urednik za Evropo.

Lektorica: Milena Ahčin

Oblikovanje platnic: Erika Indihar.

Letno izhajata dve dvojni številki. Za podpisane prispevke odgovarjajo avtorji.
Spisi s psevdonimom se objavljajo, če je uredniku znano tudi pravo avtorjevo
ime. Rokopisi se ne vračajo.

Ta zvezek je 171. publikacija Slovenske kulturne akcije, dotiskan 08/2000

Registro Nacional de la Propiedad Intelectual Nº 259299.

Tisk tiskarne / impreso en: Editorial Báraga del Centro Misional Báraga,
Colón 2544, (1826) Remedios de Escalada, Buenos Aires, Argentina.

IZHAJANJE MEDDOBJA DENARNO PODPIRA MINISTRSTVO ZA KULTURO
REPUBLIKE SLOVENIJE.

UVODNA MISEL

- MARIJAN EILETZ (Arg.): V ogledalu zgodovine. 163

POEZIJA

- VLADIMIR KOS (Japonska): Sonata za vrbo, vihar in
valove 166
BRANKO REBOZOV (Arg.): Lastovki 169
ERIKA POGLAJEN (Arg.): Neizogibno/Od časa do časa/
Beli sinovi 172
TONE RODE (Arg.): Pričakovanje/Hotel 11 175
GREGOR PAPEŽ (Arg.): Podobe 177

PROZA

- NEI ŽUŽEK (Brazil): dve črtici (prevedla Vinko Rode
in Milena Ahčin) 179

DRAMSKI PRIKAZ

- VLADIMIR KOS (Japonska): Sedanost na križih 185

ESEJI in RAZPRAVE

- BRANKA SUŠNIK (Paragvaj): Primitivec kot človek 195
JOŽE RANT (Arg.): Etika brez metafizike 207

MAGISTRSKA NALOGA

- IRENA AVSENIK NABERGOJ (Slo.): Literarna kritika
in esejistika v Meddobju (II) 236

PISMA ZA ZGODOVINO

- VINKO BELIČIČ ALOJZIJU GERŽINIČU I. del 300

UMETNIŠKA PRILOGA

- MARJETKA DOLINAR (Slo.)

MARIJAN EILETZ

V OGLEDALU ZGODOVINE

»...Čas je po svoji intimni naravi trirazsežen: preteklost, sedanjost, prihodnost. Ni treba pripadati kaki izraziti tradicionalistični struji, da lahko podpišemo tezo o trirazsežnosti časa. Danes so si o tem zelo na jasnem celo marksisti. Novejši češki marksistični filozof Karel Kosík npr. razvija v svojem delu Dialektika konkretného (Praga 1963) naslednje misli: »V človekovem spominu postane preteklost pričujoča in tako se premaga njena prehodnost, kajti preteklost ni nekaj, kar človek lahko zavrže kot nepotrebno, nasprotno, preteklost vstopa v njegovo sedanjost kot njen konstitutivni element...«

Dr. Milan Komar: Pot iz mrtvila 1999, str.198

Prva objava: Zbornik Svobodne Slovenije 1968

(podčrtal M.E.)

Vklenjeni v kolesje časa skušamo ocenjevati sedanjost v luči zgodovine, od koder črpamo navdihe za boljše razumevanje današnje stvarnosti in umišljanje prihodnosti. Težimo k brskanju po zgodovini in k odkrivanju novih dognanj in dokazov, ki naj nam pomagajo ob tem razmišljanju priti do večje jasnosti o gotovih stvareh, ljudeh in dogodkih, do točnejših zaključkov. Marsikdo morda dvomi, če je v današnjem času postmodernistične vrtočlavice vloga zgodovine res tako pomembna. Vedno večji vpliv na naš trezni premislek imajo medijski alkimisti, ki nenehno poustvarjajo »navidezno resničnost« in nam zasirajo jasen pogled na resnično preteklost. Britanski zgodovinar Eric Hobsbawm se vprašuje: «....Kakšna je resnična teža ideologije in politike v delovanju zgodovinarjev? Ali je sploh mogoče spustiti se v iskanje resnice v preteklosti, ali pa se je treba zadovoljiti samo z idejo, da je možno dokopati se le do besed, ki

jo zakrivajo in skušajo samo opravičiti sedanost?» Isti zgodovinar vztraja v prepričanju, da je zgodovina neizčrpni vir navdiha za današnjo debato s pripadniki relativizma o resničnem značaju zgodovinskega izkustva in njegovih zapletih s sedanostjo.

V zadnjih letih se je med slovenskimi političnimi emigranti razširila zavest o potrebi pisanja spominov. Na strani zmagovalcev bratomorne tragedije se je že mnogo pisalo o osebnih doživetjih, mnogo več kot z naše strani. Nastala je neka zmaličena podoba »zgodovinske resnice«, ki kriči po razčiščenju in objektivno ovrednoteni resnici. Razlogov za to našo nedoslednost je več, prav gotovo je eden od glavnih naša zdesetkanost ob pobojih po koncu svetovne vojne. Tudi neka apatičnost, ki se nas je polotila kot posledica bolečin in trpljenja, nam je zapečatila čustva v trpek občutek božje volje in temu odgovarjajoče potrebe nositi naš križ. Odpremo se le od časa do časa v prijateljskih pogovorih s podobno mislečimi, a nato spet skrbno zaklenemo našo tegobe polno zgodbo nazaj v skrinjico, ki jo nosimo leta in leta v svojih srcih in jo hranimo kot nedotakljivo, najdražjo vrednoto, edino, kar nam je ostalo od strašne preteklosti. Takšno duševno stanje nas vedno bolj oddaljuje od resnične preteklosti in prehaja počasi v neke vrste okostenelost, kot posledica razočaranja nad nenaklonjeno zgodovino. Morda smo sami krivi, da se nismo medsebojno osveščali o potrebi ohranjanja kolektivnega spomina, zapisanega in izpričanega. Peščica literarnih in dramskih del je častna izjema, ki pomaga ohranjati baklo tega spomina. Pogrešamo pa mnogotere osebne spomine pričevalcev, ki bi osvetljevali tisočero temnih kotov v slovenski bližnji preteklosti. Vse premalo važnosti smo doslej polagali na pisanje spominov. Prenekateri rojaki so legli v grob ne, da bi nam zapustili zapisana svoja zanimiva izkustva in doživetja. Vendar jih ostaja še nekaj, ki precej vedo in imajo morda celo kaj zapisanega, ali bi pa bili vsaj pripravljeni na magnetofonski trak posneti svoje doživljaje.

Zgodovinar Boris Mlakar je pred časom zapisal: »Za zgodovinarje kot tudi za vse tiste, ki se poudarjeno zanimajo za našo preteklost in še posebej za t.i. polpreteklost, so osebni spomini udeležencev minulih dogodkov zelo zaželeno branje. Nič ni bolj privlačnega kot intimni uvid v sicer okvirno poznani tok dogodkov, vendar z očmi neposredne priče ali celo sooblikovalca tega razgibanega časa. Zgodovinarji v njih najdejo

avtentične potrditve ali celo dopolnitve podatkov iz arhivskih dokumentov ali drugih virov, včasih pa so jim osebni viri celo edini ali vsaj poglavitni vir o neki epizodi, o nekem procesu. V spominih pa pride do izraza pristnost in kompleksnost dogajanja, ki v dokumentih ponavadi manjka, v historiografskih delih pa enostavno ni prostora za človeško, osebno plat dogajanja.«

Če napravimo spomin, napravimo zgodovinsko pripoved, se pravi, izgubimo možnost pričevanja naše preteklosti. Vsi smo posredniki neke pripovedi o skupku dejanj in davnih dogodkov, o katerih so nam pripovedovali starši in prijatelji. Smo produkt nekega pripovednega tkiva. Naš duh se je tudi izoblikoval iz teh pripovedi in bodoči rodovi bodo rasli iz istega duha. Nemški pisatelj Günter Grass je predlagal, da naj državljeni vsake dežele odkrito analizirajo najtemnejše dogodke svoje lastne zgodovine...Nekoč se bo neka generacija vprašala, kaj se je v resnici zgodilo in zahtevala od svojih staršev odgovor. Kajti zgodovina se nikoli ne konča, vedno nas dohiteva. Treba se je z njo soočiti ...«

Naš narod nujno potrebuje notranji mir, napolnjen z dinamiko, kot poroštvo za organično rast v redu, svobodi in pravičnosti. Vse to je potrebno za obnavljanje njegove življenske sile, brez katere bo težko preživel v nejasni prihodnosti. Za doseg notranjega miru pa je nujno spoznanje zgodovinske resnice, tega tabuja, ki se mu Slovenci že pol stoletja izmikamo. Potrebujemo le trohico poguma, pa malce intelektualne poštenosti za odkrivanje skupnega spomina. Zgodovina je ogledalo narodne istovetnosti. Bomo kdaj zagledali v njem svojo pravo podobo?

VLADIMIR KOS

SONATA ZA VRBO,
VIHAR IN VALOVE

(Pesnitev v ključu pozne japonske jeseni)

Na skalo sedel sem ob vrbo tiho,
 kjer s čolna v breg stopila je jesen,
 in zadnji žarki brali so vsak stih, ki ga srcé je
 vlagalo na pene,
 za dolgo pot, za pot okrog svetà.
 Zapeti moral sem,
 da bolečina mi ne izpije iz srcà moči,
 odkar ubit zarodek materin sem videl na smetišču
 v pristanišču,
 oblit s krovjo zdrobljénega srcà.

Besede pletel vrbi bom, valovom.
 Saj z nami vrisk in up bol delé pod nébesom,
 ki Stvarnikov je krov,
 ki vse nas v svoj sistem skrivnosti veže,
 da bi čutili se pri Njem domà.

Zabliska se in zagrmí preteče.
 Meglé temačnih ust se zbirajo.
 Nebo, drevesa, ceste niso več
 ne šlemi stavb Prestolnice ob morju.
 Kot da nejasnost spet je zmagala.

Meglà vrtinec prav ob breg zapleše.
 Prestolničín vrtinec brez oblik.
 Ker skladam pesmi, vem, da ni le piš. Da v njem je duh,
 ki snuje, sili, sika.
 Zastopnik skritih mnenj je, duh svetà.

Z meglà Prestolnice mi zašepeče: "Poglej!
 Kaj vse premore človek sam:
 napredek moj se dviga v svod blesteč,
 in revežem in malčkom sem za mamó...
 Ne maram stisk nezaželjênega.
 In tak zarodek - saj ni pravi človek:
 znanstveniki mi jasno to trdê.

Veselo raje poj
 z dejanj vrhov,
 da svet zazre se
 v mavrice uspeha!
 Le kdo se mrtvih gmot
 spominja rad?"

"O, duh Prestolnice - se prav spominjaš?
 Človeških bitij ni brez ur rasti
 iz gmote živih celičnih proin,
 od združenja stvariteljskega hipa,
 od združenja, ljubezni znamenja."

"Skladatelj pesmi, ti si staromodén!
 Mar ni vse več otrok iz epruvet?"
 "Brez moškega in ženske ni teh gmot.
 Iz nič ni nič.
 In v genih je začetek.
 Scenarij je Narava spisala."

"Skladatelj pesmi,
 v tekstu tem je znanost, umetnost tvoja tudi,
 veš ti sam!"

"O, duh, princip ta dobro mi je znan.
 Kako prebiraš - to je večna drama
 in v njej sta skrita smeh in tragika."

Meglé zgosté se.
 Z njih vihar zavpije.
 Kot da mu mojih stihov je dovolj.
 Kot da jo je zadel viharjev kij,
 se vrba strese,
 sključi v breg napol,
 objeto deblo vztraja,
 se ne vda.
 Držal se debela sem,
 in z vrbo vztrajal
 in čas ni bil več iz sekund, minut.
 Naenkrat
 naju sonca je smehljal objel,
 lasé je vrbine razsute pobožal.
 Čez stoletni vzdih morjá.

BRANKO REBOZOV

LASTOVKI

Lastovka, predraga ptica ti,
jaz občudujem tvoje delo,
prišla od daljne domovine si
v to tujo žalostno deželo.

Jaz vem, zakaj ta tvoj podvig,
čemu morjá je hotel tvoj objem
in vem, zakaj na tuje tvoj umik,
čemu ta smrtna muja predno umrem.

Domačo vigred hliniš obletujoč moj vrt
samih križev, kamnov, samih ruš,
že vidiš, da nad mano bdi le smrt
in zrem za tabo v zboru mrtvih duš.

Zaman ti nudim svoj tresočič prst,
ti po domače živemu želiš zapeti,
ah, zvedeti, da še sem zdrav in čvrst
in brž z novico to domov leteti.

Bojiš se, da bi odkril kaj v tvojih krilih,
prebral, kaj z njimi pišeš zdaj po nebu,
o, videl, kaj v očeh zakrivaš milih
in kaj te v srcu gnalo je na begu.

Bol moja nikdar ne doseže tvoja!
Tvoja večnosti je hipno sporočilo,
a usoda brez usode, to je moja,
smrt srca je, ki bo večno bilo.

Ne ostani tu! Takoj domov se vrni!
Zrak, ki ga prebadaš, strašno peče,
srce se trga, hrepeneč v tej noči črni
s teboj nositi strašno vest nesreče.

Ti se povrni k njej, ko jaz ne morem,
vso težo spusti na moj grobni kamen,
tu naj razpade, kar diši po norem
in v meni tli in žge kot črni plamen.

O, že te vidim, plahutaš v zagonu!
Vedi, ko se umiri ti preplašen vik
in bila boš s perutmi po zatonu,
ko si uzrla me, je iz mene planil grozen krik.

Ne zabi, da sem bil součastja žrtev
in vse, prav vse pozdravljal v domovini
in ne pozabi, da čeprav sem mrtev,
mi bodo ostali živi nje spomini!

Ko pa premagaš veliko že morje,
- ne boj se ga, to duša mi je zdaj -
in ko premagaš Alp beló pogorje
in ugledaš zarjo, ah, moj rodni kraj,
takoj na grob poleti moje matere!

In glej, nobenega tam šuma s krili,
zadrži kljun zaprt, kar ti je moči,
dokler na njeni postojiš gomili,
nobene slabe vesti, nobenih solz ne toči!

Skušaj biti bolj ko grob njen tiha,
nadkrili z mirom pókoj njene duše,
še ti poskusi, kaj je bit brez diha
in ne prestopaj se od tu do tam krog ruše!

Če bi pa vprašal kaj njen glas te mili,
to zmore, kdor še v grobu živo plaka,
takrat se zgani in zamahni s krili,
odleti v svet in poj povsod: On čaka.

In če še kdo potem te kje kaj vpraša,
reci, da si me videla res v črnem vrtu
kot ogenj tleč, ki veter ga raznaša,
O, LASTOVKA, LE TO NE RECI, DA SEM MRTEV!

ERIKA POGLAJEN

(poslovenil Branko Rebozov)

IRREMEDIABLEMENTE

Mas allá del sol, monumento de alegría,
detrás del fantasma que acompaña al mendigo,
detrás de la verdad, detrás del castigo...
detrás de la flor, la luna, la sangría...

Más allá del amargo color, la delicia,
detrás del dolor que se lleva el latido,
detrás de la risa, el llanto, el quejido,
detrás del milagro, las notas, los poemas...

Detrás de los hombres sabedores de penas...
mas allá de los locos, las mujeres, el tiempo...
detrás de la fama, la aventura, el sufrimiento...
detrás del milagro, las notas, los poemas...

Detrás de la guerra, la lluvia, la hermandad,
detrás del amante, el odio, la herida,
detrás del engaño, la muerte, la vida...
irremediablemente, detrás de todo,
inexplicablemente, y de algún modo,
como un ángel sereno repartiendo orfandad,
detrás de todo, está la soledad.

NEIZOGIBNO

Onstran sonca, spomenik veselja,
za prividom, ki spremlja berača,
onstran kazni, onstran resnice,
onstran cveta, luna, krvavitev...

Onstran grenke barve, užitek,
onstran bolečine, ki odnese utrip,
onstran smeha, tožbe, jok,
onstran čudeža, zapiski, poezije...

Onstran ljudi, teh poznavalcev gorjá,
zadaj za norci, ženske, čas...,
onstran slave, avventura, trpljenje...,
onstran čudeža, zapiski, poezije... *a*

Za vojsko, deževje, bratstvo,
za ljubincem, sovraštvo, rana,
za prevaro, smrt, življenje...,
neizogibno za vsem,
nerazložljivo na nek način,
kot mirni angel razdajajoč uboštvo,
onstran vsega je samota.

BLANCOS HIJOS

Hipógrifos de tinta
se van gestando

en lo blancamente virgen
de una hoja cualquiera.

Y yo - con amor de madre -
voy virtiendo en sus almas
mi sangre azulina.

Será el triste perfume
de las cosas muertas...

o tal vez el sol
que me entra esta mañana.

BELI SINOVI

Hipogrifi iz črnila
se spočenjajo
v belobno nedolžnem
vsakega lista.

In jaz - z materinsko ljubeznijo -
vlivam v njihove duše
svojo modrikasto kri.

Morda je žalna dišava
mrtvih stvari...

Morda pa je sonce,
ki me to jutro zbudi...

DE VEZ EN CUANDO

Si tan sólo de vez en cuando

me permito

llorar la herida,

No es porque aún lo extraño!

Sinó porque quiero volar

y tengo el ala partida...

OD ČASA DO ČASA

Če si samo kdaj pa kdaj

dopustim

objokovati rano,

ni, ker bi ga pogrešala,

ampak ker hočem leteti

in imam zlomljena krila...

TONE RODE

PRIČAKOVANJE

"...for time is the longest distance between two places"

Tennessee Williams

Sestavljam te na ledeniku
splavljene gredice časa,
použivam ga, v pogrešanju igrivega pogleda,
loputam z vrati mumijinega sarkofaga dneva,
postiljam zveri v sebi negotova tla
in nem in sam nasedam lažnosti zavetja,
zasilno krpam skice sanj, a se le v njih zavedam,
da se kot vlakence le cimim v kodrčkih spomina,
v pričakovanju tvojega objema.

HOTEL 11

*Maskingatan 11**Göteborg**V baru 107 se kava svetlika.**V sobi 101 ciklama sami.**V hotelu 11, kot povešena slika,
zrcalasto okno nad luko visi.**V baru 107 ju tema zamika.**V sobi 101 vzdih strune brni.**V hotelu 11 ju sij mesta dotika
in mantra momljaje v pristan valovi.**V baru 107 se tiho smejeta.**V sobi 101 stenj voska diši.**V hotelu 11 dolgo v noč govorita
in poglede pojita v vodnjakih oči.**V baru 107 se roki lovita.**V sobi 101 lesk stene gori.**V hotelu 11 njuni luni mežikam
in misli potapljam v medeni Drambuie.**V baru 107 poljube pustita.**V sobi 101 kres svetle strasti.**V hotelu 11, o dragulja nakita
na prsih skrivnostne jesenske noči.**V bar nad pristanom je polnoč vstopila.**Po steklu počasi čas v sobi polzi.**V hotelu 11 me je zarja zdramila
v oceanasto široki, prazni postelji.*

GREGOR PAPEŽ

PODOBE (poslovenil Branko Rebozov, 1999)

1.

Morje prinese veter
 in veter prinese jesen
 s svojimi ukričljenimi turškimi meči,
 da zapleše nad svetlino dreves.

Takrat je sonce zelena senca,
 ki zaspi na zemlji
 kot trudna žival.

2.

Gledam, kako umira noč po vrtovih.
 Nohti zabrišejo korenine,
 morje najde svoj ocean,
 kri in kamen se prikradejo v nas...

3.

Včasih si zastavljam vprašanja
 brez prave vrednosti
 kot na primer:
 zakaj rastejo nohti in ne čevlji?
 Ali pa: bom kdaj vzljubil to deželo,
 kot ljubim tobak?

Če bi bil jaz tožilec,
 bi pred sodnika privedel
 ostanke mojega življenja,
 obtožil bi se pred njim,
 da nisem nikoli nosil čevljev.

Oh, če bi bil zvezdogled,
bi dovolil, da se sever spremeni v jug;
vsako zvezdo, ki razdaja svojo luč,
bi vsrknil kot kak sadež.

Če bi bil otrok,
bi oblake spuščal iz ust
in se ne bi nikdar sramoval.

4.
Včasih mislim,
da ne bi izdajatelju mogel
pogledati v obraz,
ker me je sram
(pesmi, kot je ta).

V baru 107 se čaka svetloba.
V sobi 101 čaka svetloba.
V hotelu 11 se čaka svetloba.
In pogleda svetloba v svetloba.
V baru 107 se čaka svetloba.
V sobi 101 čaka svetloba.
V hotelu 11 se čaka svetloba.
In misli svetloba v svetloba.
V baru 107 se čaka svetloba.
V sobi 101 čaka svetloba.
V hotelu 11 se čaka svetloba.
In misli svetloba v svetloba.
V baru 107 se čaka svetloba.
V sobi 101 čaka svetloba.
V hotelu 11 se čaka svetloba.
In misli svetloba v svetloba.

V bar na pristanku je potnik svetloba.
Po stolu počasi čaka v sobi svetloba.
V hotelu 11 se čaka svetloba.
V svetlobi svetloba svetloba svetloba.

NEI-ANDREJ ŽUŽEK

PERSONAJES SECUNDARIOS

Osem ur je dolgo časa. Ni pa nujno, da je nekomu v tem času dolgčas. Še manj na knjižnem sejmu v kateremkoli trenutku.

Najprej je naval otrok, ki si nabirajo polne vrečke vsemogočih katalogov, letakov, propagandnega materiala - zato, da ga potem - v najslabšem slučaju - doma starši pomečejo v smeti.

Potem pridejo na vrsto študentje, ki jim v šoli naložijo vsemogoče naloge in vprašanja, s katerimi zasipajo osebe pri štantih.

Kasneje se med tolikimi tujimi obrazi prikažejo tudi poznani obrazi, ki se potem izkažejo, da so že dolgo znani.

Tako se je zgodilo, da sem čisto mimogrede zvedel, da je bila v torek (27. aprila) predstavljena knjiga avtorja slovenskega pokolenja.

Ko sem prišel k sebi (to ste nekje že brali, ali ne?), začnem nabirati podatke. Da je to Nei, po domače Nejčo, krščen pa za Andreja in sicer pred 31. leti. Da se je rodil v Lincolnu, sin ge. Marte in prof. Boža Žužka.

Andrej, oziroma Nei, živi v brazilski Curitibi (prej pa je dve leti živel v Paragvaju in sodeloval v tamkajšnjem časopisju) in je zvedel za državni literarni natečaj. Priglasil se je in za svojih devet črtic s skupnim naslovom *Personajes secundarios* (Stranske vloge) dobil drugo nagrado.

Neia nisem spoznal, ker ni mogel priti na predstavitev knjige. Zastopal ga je oče Božo, ki mi je velikodušno poklonil izvod z Neievim pripisom iz Curitibe: *Que lo disfrutes*.

Moram priznati, da sem naslednji uri stregel ljudem bolj samodejno, ker sem bil mentalno ves v knjigi.

Zagrabila me je! Kot zasvojen bralec sem izbral vsak prost trenutek, da sem požrl tistih dobrih petdeset strani.

Že iz prvega, uvodnega zapisa je bilo zaznati človeka, ki s skrbjo sledi razvoju družbe in problemov, ki jih prinaša tkim. računalniški napredek. In res, črtice opisujejo ljudi in položaje, ki nas bolijo in jezijo, vendar povedane v tekočem enostavnem jeziku, da se na koncu bralcu ustnice razvežejo v trpek nasmeh. Ko se strani prevagajo tja proti petdeseti in še nekaj, pa iz marsikaterere enostavni humor in grotesknost prekrijeta tisto trpkost in človeško majhnost, ki jo najdemo v celotni knjigi.

Kritiki naj strokovno ocenijo delo Neia/Andreja Žužka. Pri meni, strastnemu bralcu, je dosegel - in presegel - to, kar je lastnoročno napisal na prvo stran knjige.

In povratek v poznih nočnih urah je bil to pot precej krajši

Gregor Batagelj

(iz Svobodne Slovenije 6.8.99)

Nei Žužek. "Personajes secundarios",

2º Premio Concurso Literario Nacional de Cuentos,

Premio Juana Manuela Gorriti.

Organiziral in izdal Víctor Manuel Hanne, 1998.

Objavljamo dvojce črtic iz omenjene knjige v prevodu Vinka Rodeta in Milene Ahčin.

IŠČE SE

Čeprav je prišel zgodaj, je vrsta že zavila okrog vogla. Zajtrkoval je le pršavico, zdaj se noge pritožujejo; zebe ga. Roke je hotel stlačiti v žep, a kavbojke imajo prostora le za štiri prste; modrikasto hrbtno stran je zgrbančil, s palcema je zabobnal po pasu. Plava jopica, revna, je bila enako vlažna kot njegov pogled. - Vsekakor - je pomislil, - od tu me nihče ne premakne. V mislih je imel vrsto ali službo.

Čez nekaj časa je prišel še eden.

– Je ta vrsta za...

– Ja.

Spet je pričelo pršiti. Oziral se je naokrog, kje bi našel malo zavetja, napušč, karkoli. Pol metra stran od njega se je stena končala s poličko. Nekaj centimetrov pločnika, opazi, je suhih. Poskusil se je malo premakniti, napraviti malo zmede. In res, vrsta se je toliko premaknila, da je mogel z desno ramo na suho.

Počutil se je bolje, dokler se leva rama ni začela protiviti prednostim desne: preveč razlike v temperaturi. Hotel je vzpostaviti bolj pravično stanje, a vrsta se ni premaknila niti za milimeter. Obrnil se je proti steni, a suhega prostora ni bilo zadosti. Tudi dihal je z težavo zaradi plesni. Vdal se je in pustil stvari kot so bile: desna roka suha in gorka, leva pa naj se moči naprej.

Vrsta je bila drugačna od vrste upokoјencev. Tukaj nihče ne govori. Poškilil je na tistega, ki je prišel za njim. Ima jih tam okrog petindvajset, morda osemindvajset. S kravato, z usnjeno vetrnico: s trdimi prsti udarja ritem brez melodije po beležnici, ki jo je včeraj kupil. Skušal si je predstavljati svojega sina pri tej starosti. Bi se tudi on predstavil tako čeden? Ali bi dan za dnem stoično čakal v vrsti za delo?

Ženska pred njim je bila bolj pripravna. Prisvojila si je lepo ves napušč, da je lahko podčrtavala oglase, ki jo zanimajo. Videti je bilo, da je celo utegnila zajterkovati. Še kadila je. On pa je začel brati čez njeno ramo, a ni bilo lahko, ker so bile črke tako majhne. Kaj bi se zanimal za velike oglase, saj se jih bo toliko potegovalo zanje, da bi bilo zaman, tudi če bi prišel en dan prej. Zdelo se mu je, da je tam spodaj nekaj zanj. Še bolj se je približal, da bi razbral telefonsko število. A prav tisti hip se je vrsta premaknila naprej in gospa je spravila časopis v torbico. Oglas je zgubil, a dobil je streho. Razen tega je prišla že napovedana ura. Pomiril se je: v tretje gre rado. Tako je rekel, ko je prišel tretjič čakati. Od takrat naprej si je pogovor prilagajal tako, da se je lahko vsakokrat tolažil..

V dvanajsto gre rado, je rekel tokrat, čeprav ni rekel v dvanajsto, ampak kar dvanajst.

– Dajte, hitro, uredite tiste liste po predalih, mu je rekel debeluh, ki ga je preizkušal. Po abecednem redu, če znate brati.

To sicer ni bilo tisto, kar je najbolj znal, a bil je izziv. Debeluh ga je spominjal na vodjo oddelka tovarne, kjer se je izgaral. Le da je bil ta mlajši kot oni iz vrste. A proč s spomini, moral se je zbrati, ni smel zamuditi te prilike.

In je ni zamudil.

– Predstavite se v ponedeljek ob tričetrt na sedem pri okenčku za sprejemanje. Z osebno izkaznico v redu.

Tako je pričel delati pri Easywork, mednarodni agenciji za zaposlitev delavcev.

- o o o -

KJER UKAZUJE KAPITAN

Ni bila sejna dvorana, bil je zmrzovalnik. In vendar se je potil. S komolci naslonjen na mrzlo hrastovo ploščad je gledal kot bik rdečo ruto. Štrleči lasje so se upirali sivim, ki bi mu radi obelili videz. Končno si je zavihal rokave do nadlakti. Vse mu je bilo premajhno: srajca, rolex, kravata. Nikoli ni imel časa. Preskakoval je s predmeta na predmet, sogovornika je poslušal le toliko, da mu je vpadel pri najmanjšem pomisleku, potem pa pograbil slušalko in Aliciji naročil karkoli. Ta je potem vstopila kot glista v kraljestvo odtočne cevi, plazeč se za tisto nemogočo črno mapo z nujnimi zadevami. A preden je mogla tajnica kaj reči, ji je že dajal znamenja, naj odide, da pozneje...

– Tukaj imamo težave z zvezami, predvsem z zvezami. Mi sledite, Escada? In to moramo takoj urediti. Delo v skupini. Kako delati v skupini? Otresti se sebičnosti, osebne nadutosti, ker – gospodje – kje smo ta trenutek? Tukaj je poslovalnica za propagandno oglaševanje. Ni gledališče s plesalkami in še manj kavarna, kjer se shajajo umetniki. Mene ne zanima nekdo, ki bi hotel slikati ali ki bi hotel opevati svoje življenje. Tukaj potrebujemo umetniške vodje in urednike, res je. Vendar bolj kot to potrebujemo ustvarjalne ljudi. Se vam zdi, da sta to polje, ki ga imamo pred seboj, mogli ustvariti dve ustvarjalni osebnosti? Dva strokovnjaka popolnega trgovskega povezanja?

Ta ing. tako pogost v pogovorih v poslovalnici, je obvisel kot zamrznjen v zraku. Za trenutek je bilo slišati samo brnenje hladilne naprave. Stari se je zleknil, globoko vdihnil in znova začel.

– Vendar se ne nameravam vračati. Nimam časa. Time is gold, and in gold we trust. V vsem so se zmotili. A najhuje je, da so pogrešili v osnovnem, v načinu presoje. Dobro mi prisluhnita, Leonardí, Escada, kar bom povedal, je za predšolske otroke, a kaže, da sta že pozabila. U-es-pe. Unique Selling Proposition. Edini predlog prodaje, vam prevedem Escada, lahko bi se že naučili nekaj angleščine. U-es-pe. Kaj ima moj izdelek takšnega kot noben drugi? Zakaj bom kupil tega in ne onega od konkurence?

Preteče je pogledal Escado, ki je zajecal:

– Dejansko ta izdelek nima konkurence.

– Nima konkurence? Nima konkurence? Kaj je konkurenca, Escada? Kdo pravi, da je nima?

Zagrabil je telefon, zdaj prvič Escada je opazil, da je govoril več kot ponavadi.

– Prinesite mi poročilo konkurence NEVEČBOLH. Trenutek je počakal, potem pa bruhnil: Ja, zdaj.

Leonardi se je poskusil vdati.

– Kar moremo napraviti, gospod, je pogledati tarilo, dejansko publiko, in poskusiti napšasti po najbolj pametni plati. Po mojem mnenju se moramo zateči na popolnoma razumsko plat po zgledu NEVEČBOLH.

Stari je obžalujoče pogledal Leonardija.

– Kdo dandanes še dela reklamo z razumsko vsebino? Ne bodite naivni, Leonardí! Najti moramo močan brand print, ki bo prodril v srce ljudstva. Vzamimo primer Coca Cola. Vedno Coca Cola. Briljantno. Popolna sinteza. Zamisel, kar potrebujemo, je zamisel, nekakšen just do it, kot Nike. Ah, Kolynos – in je povdaril ah! S široko razprtimi rokami, s pretirano dramatskim zanosom.

– Vendar NEVEČBOLH ni pijača in ne športna obleka – je poskušal Escada – Ne pozabimo, da je navaden strup za sterilizacijo bolh.

– Navaden? – Stari je zardel. – Navaden? Se vam zdi navaden popolnoma edinstven izdelek, izredno revolucionaren,

ki bo naredil razpoko, kaj pravim, prepad, ogromen razkol na trgu. Sterilizacija bolh! Edin način odpraviti večni problem vseh psov od velikega danskega z zlato medaljo pa do cucka, ki ga ima branjevec med ulico Dorrego in progo! Brezhiben izdelek, katerega cena je dosegljiva vsem NSE od AAA do DD4. Zato je najpopolnejše ime v zadnjem času na polju veterinarskih izdelkov: NEVEČBOLH. Skromna stvaritev tega služabnika v pogovoru s kupcem v kavarni za tem, ko so najdražji pisarji objavili seznam petnajstih imen. Navaden? Vaša pamet mora biti navadna, Escada. Mislite, da boste s takšnim početjem kdaj uspeli?

Vprašanje je povzročilo leden poplah v vedno bolj mrzlem vzdušju. Escada je obžaloval, da je imel obute sandale. Skušal je nekaj reči, iskal je kakšen dokaz, a kot vedno, pred starim je ostal razorožen. Gong te je rešil, mu je zadonelo v glavi, ko je vstopila Alicia.

– To je vse kar je o NEVEČBOLH, gospod. Poročila o konkurenci ni, ker je to edinstven produkt na trgu.

Stari je pograbil papirje in dal znak, naj odide. Alicia je z grozo pogledala čez očala.

NEVEČBOLH ni imela tekmeča. Escada je zaslutil čut zmage. Vendar je bila njegova prevara zelo kratka.

– Opazite, kako malo resnosti je pri vašem delu? stari si je očitvidno opomogel in pozabil vse, kar je prej rekel. – Nima konkurence, naslonil se je na komolce tako močno, da so postali beli –. Nima konkurence je zatulil. In vi pravite, da je navaden isdelek? Izdelek, ki ima strahotno prednost, da nima konkurence, danes izredna prilika, v teh časih, da morejo prodajati-izdelek, ki nima tekmeča, takšno priliko bodo zanemarili?

Pomiril se je in potem dihnil navaden ukaz:

– Požgite te osrane papirje in pripravite resen podvig danes zadnjo uro. To je zadnja prilika, ki vam jo dajem.

Potem je poklical Alicio. – Naj vstopijo tisti ustvarjalneži, čez minuto bom v pisarni. Kavoj? Ne, kvečemu vodo jim ponudi. In reci, naj začnejo odpirati svoje mape, rad bi jih že videl.

VLADIMIR KOS

SEDANJOST NA KRIŽIH

UVOD V SEDANJOST NA KRIŽIH

(Celotni spev sestavljata štiridelna pesnitev in pesem 4 kitic. V primeru zborne recitacije si lahko recitatorji porazdelijo odlomke pesnitve, ki se začenjajo s "poslušajte me".

Če je na razpolago zbor, naj recitira /ali celo poje/ po eno kitico pesmi, katere številke ustrezajo številkam odlomkov pesnitve. Na koncu pesnitve lahko povzame pesem v celoti. Njena uglasbitev, po možnosti v dvo - ali trospevu, je ideal. Ustvarjalni prireditelj lahko tudi drugače porazdeli vloge zbora in recitatorjev, za čim bolj prazničen učinek.)

Sedanost je bodočnosti preteklost,
železo, ki prekujejo ga v jeklo.
Ni jekla kot je naroda edinost,
skovana z vekov vestno zgodovino.

I.

*Poslušajte me, dame in gospodje!
Naj pesem stke sedanjosti uvod,
da ji ne bo preteklost v kvarne niti.*

Že več kot petdeset je let minilo.
Odkar razbil sovraštva dinamit
je svet
na ljudstva s silo, s protisilo -
kot da ni več pravica uma red.

In spet zasanjal človek je o raju

za nas,

stoletja dvajsetega svet -

ne Tam

v bobočnosti nebeškem maju.

S prisilo red je hotel spremeniti.

Čeprav je pisan s črkami atomov:

od zvezd

do celic živih dednih niti,

do src,

ki morajo mu biti dom.

In tisti blazni sen o končnem raju

zaslepil vid je

našim krvnim bratom,

čeprav smo več kot tisoč let

kristjani!

Zaslepil jim je vid,

srcé zaslepil,

da niso se nacističnemu zmaju uprli -

z narodom,

pod jarnom z vratom,

nepremagljivim,

kadar ni razklan.

Ni mar biló jim zmajevo divjanje,

ko ves od njih razdražen

trgal s kremplji je

kos za kosom narodu telo.

Zavest slovensko so jim tuje sanje

omámile

z vrhovnostjo bogov.

In tuja Stran jim je obljubljala

za ceno žrtev

čast, oblast, bogastvo.

Kar dobrega kot narod si lastimo,
s hvaležnostjo ponosni si svojimo!
A kar je zlega, čaka zadoščenja,
da narod na vrhé lahko se vzpenja.

II.

Poslušajte me, dame in gospodje!
Ker pesem je taktirka pevovodje
za zbor dejanj na odru zgodovine.

Bila so leta
smrtnih rož temine:
ko v vrtu narodov
je vzklikl fašizem,
v drevo mogočno vzpel se je nacizem,
razvnel se komunizem v cvet rdeč.

Ah, koliko je narodov trpelo
rastlin strupenih zlo
na svojem vrtu!
Mar ni se ta in ona zdela -
sreča?

Naš narod je trpel in kroavel,
strupene se krasote ni oklenil.
Naš narod -
majhen, skoraj strt -
z resnico bil je pakt kreposti sklenil.

Naš Bog je živih in življenja Bog!
Pravico nam je dal ga varovati,
pravici včrtal je dolžnosti krog.

Napadeni
od lastnih krvnih bratov...
ne,
nismo smeli dati se zaklati,
čeprav še tujec nam je stiskal vrat -
sprejeli boj smo,
v dno srcâ Slovenci!

Imena padlih
zmagoslavni venci bi morali krasiti
dan za dnem -
borili smo se proti trem despotom.

Mordá nekoč
bo častni diadem na narod
zgodovina položila:
ker šel je v boj za večni red svobod -
izdan,
osámljen,
krvaveč iz žil.

Naj Tisti, ki vsak narod načrtuje,
neznatnim nam Slovencem moč daruje!
Da bomo to, za kar smo se borili,
pravično s celim narodom delili.

III.

Poslušajte me, dame in gospodje!
Naj spet odmeva domobranska pesem,
v ponos zanamcem,
v neminljiv spomin!

Kako je strumen bil na boj pohod,
čprav so šli, ker morali so iti,
na boj izzvani
s tehtnico krvi,
ki rodni zemljici - ne prizanese.

In kdor pozna resnico bojevanja,
in kdor se ne boji
besed priznanja,
prisodi domobrancem
vojno zmago.

In kdor pozna naš svet,
kako mu vrag umē
resnico v žalost spremeniti,
glavo bo sklonil:
spet se je zgodilo,
da zmage krik se v smrtni krik je zлил.

Je kdo od zla močnejši?
Dà, naš Bog!
Prepad s kostmi ni Zanj dovolj globok,
imena umorjenih so Mu znana.

Bo majhen narod naš ostal - razklan?
Postal prav lahek plen sovražnikov?
To ni načrt Stvaritelja svetov!
Vsak narod se v posebnostih odsvita.

O, da bi to bogastvo dalo
spravo,
resnično spravo, trdno kot granit,
ki zna na morju delati celine!

Hoteti to, kar res je - res in prav,
gradi granit človeka veličine.
In kjer na tehtnici je zadoščenje,
skodelici drži
usmiljenje.

Naj Tisti, ki vsak narod načrtuje -
in srca, ki Ga prosijo, blagruje -,
osvobodilno moč Luči podéli,
da z njo se skupna rana nam zaceli!

IV.

Poslušajte me, dame in gospodje!
Naj pesem stke sedanjosti uvod,
ker pesem zna preteklost praznovati.

In v njenih strunah najdem elegijo
dejanj junakov,
ki so se uprli
fašistov in nacistov diktaturi,
ponosni,
da Slovenka jim je mati!

O, koliki so za prostost umrli!
In vendar
so jo v odločilni uri
zamenjali za -
ideologijo...

Kako smo majhni,
ah, kako veliki,
pripravljeni umreti za prostost!
O, da za tisto, ki je sreče lik -
za tisto, ki z nebes pri nas je
v gostih.

III.

Poslušajte me, dame in gospodje!
Naj spet odzvenijo dinastijske pesmi,
o poroki znanstvenca,
o nemirnih spominih!

ZBORNA PESEM

I.

*Sedanost je bodočnosti preteklost,
železo, ki prekujejo ga v jeklo.
Ni jekla kot je naroda edinost,
skovana z vekov vestno zgodovino.*

II.

*Kar dobrega kot narod si lastimo,
s hvaležnostjo ponosni si svojimo!
A kar je zlega, čaka zadoščenja,
da narod na vrhé lahko se vzpenja.*

III.

*Naj Tisti, ki vsak narod načrtuje,
neznatnim nam Slovencem moč daruje!
Da bomo to, za kar smo se borili,
pravično s celim narodom delili.*

IV.

*Naj Tisti, ki vsak narod načrtuje,
- in srca, ki Ga prosijo, blagruje -
osvobodilno moč Luči podéli,
da z njo se skupna rana nam zaceli!*

- - o 0 o - -

KORAČNICA V BODOČNOST

(Če pesmi ni mogoče uglasbiti, jo s pridom lahko recitira zbor dečkov.)

1. *Korakamo, korakamo, slovenski rod - vojak!*
Pripravljen, pripravljen odmeva naš korak.
2. *In z nami so, med nami so duhovi padlih vrst.*
Ker eno smo, ko branimo kristjana rodno prst.
3. *Ponosni smo, ponosni smo na boj do zadnjega,*
kjer njihov grob, nedolžnih grob je mož, otrok, žena.
4. *Zaupamo, zaupamo, da zmagoslavna smrt*
rodi prostost, rodi modrost, razdre krivični srd.
5. *Z bodočnostjo korakamo, Slovincu zvesti rod.*
Vsi hočemo, da zmeraj bo na zemlji svoj gospod!

(Opomba k recitaciji:

ritmično udarjanje bobna ali bobnov v ozadju zbora morda vpliva še bolj učinkovito, seveda ne sme biti močnejše od zvoka besed. Kot del celotne slovesne pesnitve lahko zavzema različna mesta sporeda. Ustvarjalni prireditelj jo mora prilagoditi konkretnim okoliščinam.)

HIMNA HVALEŽNOSTI.

(Če pesmi ni mogoče uglasbiti, jo s pridom lahko recitira zbor žena ali deklet.)

*Ženē in dekleta, zapojmo to himno,
hvaležnosti himno junakom na čast:
za nas se borili so, hrabro, brezimno,
branili so dom in srcā čisto last!*

Bodite zahvaljeni, vsi domobranci!

*Od bratov izdani, od tujca obdani,
so vendar si vojsko ustvarili mož.
In vdrugič izdani, s prstjo izravnani,
so prah brez imena, brez lučke, brez rož.*

Bodite zahvaljeni, vsi domobranci!

*Brez vas bi ne mogli v tujino bežāti,
brez vas bi gorjē se razvnelo v pekēl,
v sramoto zavila slovenska se mati -
vsak sin njen bi tujca hudobo prevzel.*

Bodite zahvaljeni, vsi domobranci!

*V nebesih se zdaj svojih zmag veselite:
sam Bog vas izbral je Slovencem na čast!
Zedinjeni narod nam Tam izprosite -
vsi zanj žrtvovali življenja ste čas.*

Bodite zahvaljeni vdilj, domobranci!

(Opomba: kot del celotne slovesne pesnitve lahko zavzema različna mesta sporeda; recitatorke -ali pevke, v idealnem slučaju - v narodnih nošah so lahko pravi protiutež monotoniji dolge recitacije.)

KOREOGRAFSKI OSNUTEK "SLOVENIJA"

s predpostavljeno baletno glasbo v ozadju in primerno osvetljavo odra. (Številke na robu se nanašajo na zaporedne prizore.)

1. Izmed sedem plesalk je ena Slovenija, ostale predstavljajo ostala glavna ljudstva bivše Jugoslavije. Pet plesalcev, ki se jim pridruži, predstavlja pet napadalnih držav, ki v začetku 2. svetovne vojne razkosajo Jugoslavijo.
2. Plesalka Slovenija ostane sama s tremi plesalci, ki si jo hočejo prisvojiti; odeti so v nemške, italijanske, in madžarske nacistične barve. Pridruži se jim četrti plesalec - komunizem, odet v rdečo barvo, z zlatima kladivom in srpom na prsih in s peterokrako zlato zvezdo na čepici.
3. Ob Sloveniji, ki jo na razne načine omrežujejo štirje plesalci, se pojavi v modro odeti peti plesalec - domobranstvo, z belo zvezdo na čepici ki uspešno trga mreže, ki se zmeraj znova opletajo okoli Slovenije.
4. Trije plesalci omahnejo, toda preden izginejo z odra, zapustijo rdečemu četrtemu plesalcu svoje mreže, s katerimi popolnoma omreži modrega petega plesalca, ga potegne iz bližine Slovenije in simbolično uniči, tako da nazadnje pleše na kupu mrež, pod katerimi je pokopal modrega plesalca. Slovenija stoji kot okamenela.
5. Zdi se, da je plesalka Slovenija trudna in omahuje, a rdeči plesalec jo ogrne v rdeče, in s pokom biča prisili k nadaljevanju plesa, in to se zmeraj znova ponavlja. Ona pleše kakor on hoče. Sneži...
6. Oder vzcveti v pomlad. Na kupu mrež nad mrtvim modrim plesalcem se pojavijo bele, modre, in rdeče (drugačne barve kot plesalčeve) rože. Naenkrat se rdeči plesalec zgrabi za srce in zadet od kapi se zgrudi.
Slovenija odvrže rdečo haljo in odeta kot v začetku baleta - med plesom pomladnega vstajenja - postopoma utrga belo rožo za v lase, modro za na noge ali čevlje, in rdečo za na prsi. Iz ozadja se ji pridružijo plesalci in plesalke, recimo po številu slovenskih pokrajin, vsi na različne načine odeti v belo, modro, in rdeče. Zborno petje v ozadju skupno z orkestrom bi pomenilo višek, posebno če bi izzvenelo v blago zvonjenje.

BRANKA SUŠNIK

PRIMITIVEC KOT ČLOVEK

*Predavanje dr. Branke Sušnik na
15. kulturnem večeru Slovenske kulturne akcije
10. novembra 1959.*

Lansko leto sem hodila po gornjem paragvajskem pragozdu. Sem in tja je nekaj raztresenih okrožij, kjer Paragvajci izkoriščajo les. Paragvajski mestici in čistokrvni gvaranijski Indijanci vihte sekirjo. Nekaj krp kot obleka, znoj, komarji, neštet gozdni mrčes, malarija, leishmenosis in neizogibna paragvajsko-gvaranijska mandioka kot vsakdanji kruh. Moderno tihožitje toplih breziraznih oči paragvajskih mesticcev in strahožitje očesnih trikotnikov Indijancev. Kajti magični gvaranijski trikotnik je oblika življenjske zemlje, kjer se čuje glas nesrečo oznanjujočega ptiča, žvižganje gozdnih demonov, glas velike lisice, ki išče "oslabele" duše bolnikov, šumenje nevidnega mrčesa, ki išče svoj dom v človeških kosteh.

Toda enkrat na mesec je življenje gozdnikov drugačno. Paragvajski mestici si pripravijo žganje. Čez eno uro odmeva po pragozdu glas "še knimbaé", "jaz sem človek" in pokazal ti bom, da sem bolj in več človek kakor ti. Začne se gozdni obred "noževanje", da izpričajo svoje "človeštvo"- veliki upor človeka proti enakoličnosti in enakovrednosti, ki hoče dokazati svoj "jaz", čeprav v kruti dionizijski obliki. Tudi Gvaranijski pripravijo fermentirano pijačo iz divjega medu in začnejo s svojim sakralnim plesom, katerega ritmično gibanje je podobno nekako dvojnemu trikotniku. Od časa do časa glavni šaman, gospodar magije, ekstatično zakliče "človek" in "ljudje". Tudi oni se uprejo enoličnemu strahožitju in z magijo faustovskega ritma skušajo preskočiti življenjski trikotnik. Čakovski Indijanci, Angaité, in Sanapana s svojim tipičnem melanholičnim komportamizmom vsakdanjega življenja, vendar v času sakralnih ceremonij ob novi luni frenetično tekmujejo, kdo od skupine mož bo zdržal celonočni napor ritmičnega gibanja teles. Kdor dalje zdrži, je resnični človek in bo imel ta naslov, dokler se ob drugi novi luni nekdo ne izpriča kot še "bolj

človek", zmagovalec teh skupinskih ceremonij, čuti in živi svoj "jaz" sredi "mi, ki smo". Vsaj v dionizijalsko obrednem smislu tudi primitivec najde možnost, da dokaže svojo osebnost in se "postavi v stran".

Kaduvejci in Čamahokovci se trudijo, kako bi ugrabili takozvanega "zaščitnega ptiča". Prenašajo post, samotrpčenje, samo z eno željo: da bi imeli privid mitičnega ptiča. Kdor to doseže, hodi po indijanski vasi, razglša in oznanja: "jaz in moj ptič", "jaz, ki sem". Tudi ti faustovski iskalci magičnih pomočnikov kličejo: "jaz" mu da pravico do tega osebnostnega velikega priimka. Kadar je več takih magov in "jazov", se začne tekma, agresivna in strašna za Indijance po svoji dramatični vlogi magije in osebnosti. Tudi pokolturnjeni Indijanci izpričujejo isto težnjo po osebnosti. Indijanec Čulupijec, ki si je na kakšni estanciji po 20 letih zaslužil konja, prijezdi v čulupijsko vas, kjer njegovi soplemenjaki še na tleh, vsi v krogu jedo trdo nojevo meso. Ta Čulupijec je "najbolj človek", človek v superlativu, vendar v svoji vasi ta Čulupijec nima socialne vloge. Ljudje, skupina - kot povsod - instinktivno čuti strah pred "najbolj človekom".

Blizu paragvajsko - brazilske meje sem nekoč srečala enega Mbi-á Guaranijca, ki je sam hodil po gozdu. Bežal je. Kmalu nato sem srečala skupino njegovih so-plemenjakov. Sledili so mu. Tudi ti niso odgovarjali na moja vprašanja. Po treh tednih sem se ustavila v njihovi vasi. Ker so me medtem že ceremonijalno priznali za njihovega plemenskega člana, so mi razložili beg omenjenega Indijanca. "Začaral je našo koruzno njivo." Bežeči Guaranijec je imel videnjsko sposobnost. Bil je "jaz" v skupini in ta mu je priznala to z naslovom "naš oče". Vendar ko je suša uničila letino, je skupina iskala krivca. Kriv more biti samo tisti, ki ima večjo moč. Pobegli Indijanec je bil obsojen na ognjeno smrt. In tako je tudi umrl. Stari šaman mi je po obredu razlagal: V pradžini sta bila človek in žival enako vredna. Potem je človek zmagal. Zmagal je, ker je poznal skrivnost preslepanja. To je običajni človek. "-avá". Vendar ptiča človek ne preslepil. Samo tisti, ki je "bolj človek", lahko doseže ptiča. Malo je takih. Toda ta "bolj-človek" se lahko spremeni v ptiča z velikim kljunom, ki se hrani s ptičjim mesom. Kadar se tako "ava-etá" spremeni v ornitófaga, ptičežrca, že ni več človek, ker je "preveč-človek". Ubije se ga. Ti Guaranijci so bili prepričani, da so branili svoj "oré", svoj "mi", svojo človeškost, svojo običajnost.

Z ekonomskega stališča se vedno naglaša komunalni značaj primitivnih plemen, čeprav socialna struktura ne odgovarja vedno temu načelu. Brez dvoma zahteva primitivna življenjska kultura skupno udejstvovanje v mnogih prilikah: skupinski lovi, skupinsko nabiranje divjih sadežev, skupne družinske njive itd. Kadar Maká love poljske podgane po metodi zažiganja trave, je razumljivo, da posameznik ne igra velike vloge v tem oziru. Kadar Guayakijci nabirajo divji med, ima skupinsko udejstvovanje pravzaprav bolj družabni kot družbeni značaj. Vendar se pri delitvi skupnega plena prizna direktnega strelca ali puščičarja. Ta dobi določeni del mesa od plena ali pa - da je podvržen abstinenci od po njem ubite živali - se ceni in priznava spretnost posameznika tudi v skupinskih akcijah. Ko so se nekoč čakovski lovci vračali z lova na divjega prašiča, sem opazila, da so se starci in žene iz vse vasi zbrali in "poslušali". Že od daleč so nekateri od vračajočih se lovcev začeli piskati na svoje lesene ali koščene piščalke: po enkrat ali večkrat, vedno v ritmičnem presledku. Vsak pisk je pomenil, koliko prašičev je ulovil. Najbolj spreten lovec je slavljenec v skupnem banketu. Če pa so ti lovci že pripravili posušeno meso iz divjačine, delitev mesa ni niti enaka niti skupna. Vsak lovec je za svojo družino - ta obsega tudi ženino sorodstvo - dobil delež. Družinsko pravo in lovčeva spretnost prevladujeta nad skupinsko pravico, posebno v času pomanjkanja prehranjevalnih možnosti. Ti spretni lovci se v indijanskih jezikih večkrat imenujejo "poznavalci". Lov ni samo spretnost puščice, ampak tudi poznanje sledov in naravnih značilnosti živali. Ti lovci-poznavalci nosijo o priliki lovskih ceremonij najlepše okraske, kajti primitivni človek sme rabiti samo in izključno tiste pernate okraske, ki si jih je sam prilovil. Na ta način primitivci ustvarjajo svoje legende o "velikih lovcih" kot "velikih ljudeh". Zato ni čudno, da se včasih besedi lovec in človek identificirata.

Vsa primitivna lovska plemena poznajo tudi obliko "tovariškega" lova. Običajno sta dva lovca, eden dober puščičar, drugi dober poznavatelj sledov. Eden izkušen, drugi mlad mož - začetnik. Običajno "tovariša" nista brata, ampak brat in svak. Saj ima ta zadnji tudi družinsko-socijalni položaj podrejen. To dvojinsko načelo ni samo nasprotje med soncem in luno, dnevom in nočjo, je za primitivce življenje človeka. Veliki miti ameriških narodov govorijo o herojih kulturnih bratih in dvojčkih, legendarnih učiteljih, ki so ljudi učili loviti tapirja,

nabirati med in sejati koruzo. Ko sem nekoč na fonografski aparat hotela posneti eno takih legend, se je Indijanec zlovoljno uprl. Na moje začudeno vprašanje mi je odgovoril: "Tudi ne razumeš nič. Beseda je naša. Tukaj ni mojega tovariša". In morala sem iskati tega. Brez dvojinskega tovariša pred tujcem ni "besede". Dvojinsko načelo prevladuje v primitivni miselnosti tako daleč, da so tako klasificirali vse živali, vse divje rastline in naravne pojave. Dve vrsti divjih rac sta med seboj "tovariški" in njih meso se lahko uživa istočasno. Ne sme se pa jesti istočasno n. pr. meso papagaja. To bi pomenilo "zmotiti se" in zmota je kršitev naravnega reda, reda z magično sankcijo. Celo med primitivnimi poljedelci, kjer je velika družinska skupnost ekonomski pogoj, vlada v zadružnih hišah načelo "brat in svak", kadar Indijanec govori o svoji skupnosti. Gvaranijski zaimek "mi", "izključno mi" izključi vsakega, ki ne pripada kategoriji "brat in svak". Zato isti Indijanci poznajo še drug zaimek za "mi": "mi vsi", ñande, kjer so vključeni vsi vaški sorodniki in prebivalci. Gvaranijci pravijo, da ima med "ñandé" vedno kdo obraz obrnjen proč - razdor. Samo "brat in svak", samo "oré" ima vedno obraz naravnost. Za primitivca je človek človeku samo v tem čudnem dvojinskem načelu res socialni človek. Razmerje brat-svak predpostavlja tudi razmerje dvoličnosti v udejstvovanju. Fizična moč tigra bo šele skupno s spretnostjo veverice res predstavila primitivcem "moč, oblast živali". Dvojinstvo opice in lisice, prilagodljivosti in prebrisanosti, je za primitivca nedopustno in nedojemljivo. Kajti obe živalski značilnosti sta preveliki in v tem slučaju bi se opica in lisica iztrebili, kot pravijo Zamukovci. Samo kadar se dve značilnosti izpopolnjujeta v dosegi svojega namena, vlada ravnotežje. Svak živi v isti skupinski družini kot brat in svak je tisti, ki ima "obraz obrnjen k bratu", kakor pravijo Gvaranijci.

Paragvajski Gvaná so imeli vasi razdeljene v dve polovici: močna in slaba polovica. Ta moč in slabost ni pomenila podrejenost. Toda mož iz močne polovice je moral iskati ženo v slabši polovici in obratno. V socialnoverskem obredu obe polovici sodelujeta, ena na eni, druga na drugi strani. Močni psujejo ceremonijalno slabše. Slabši molče, niti oči ne premaknejo. Prisostvovalci obeh polovic občudujejo "moč" slabših: moč samopremagovanja, kadar to dvojinsko socialno načelo zahteva. V takih vaseh seveda vedno vladata dva šefa vsak svoje polovice. Samo ta dvojinsko tovarištvo je prava avtoriteta Gvanajcev in Terenojcev.

Gvaranijci so se "bratovali in svakovali" med dvema vasema, a so bili v stalnih sporih z drugimi vasmi, čeprav istega plemena. V času vojnih spopadov so Indijanci izvolili skupnega "vodnika" in mu sledili - dokler ta ni naredil prve napake. V tem slučaju se je en del odcepil in si izvolil drugega vodnika. "Nojevo perje ne gre skupaj s papagajevim perjem", razlaga stari Kaduvejec. Vsaka, še tako majhna primitivna skupina se hoče identificirati, nositi okraske samo enega ptiča, da s tem zatrdi svoj "mi" napram drugi skupini, čeprav je ta oddaljena samo kakih 30 km in istega plemena. Vsak tak skupinski "mi" ima svoje vražarje. In kakor so nezaupljivi ti socialni "mi", tako so si sovražni njih šamani. Ne sovraštvo, ampak nezaupljivost je gibalna sila plemenskih in skupinskih sil, povsod kjer je množinstvo. Izmed 230 južnoameriških plemen se več kot dve tretjini plemen avtodenedominira "mi/ljudje" in eno pleme odreja drugemu pravi človeški "mi". Moderna antropologija skuša ta plemenski in tudi maloskupinski antagonizem razlagati kot bistveni pogoj v borbi za prehranjevalni prostor kulturno nizkih narodov. Brez dvoma je to eden od ekonomskih razlogov, a ni bistveni vzrok. Samo zadoščevalni kulturni živelj primitivca je enakoličen in enostranski. Tem kulturam manjka najnižja stopnja mnogovrstnosti in večobličnosti udejstvovanja. V kulturni heterogenosti je človek odvisen od sočloveka, v kulturni homogenosti pa je odvisen od dvojnosti ali od skupine. Primitivni lovec in primitivni poljedelec sta istočasno tudi svoja lastna tehnična proizvajatelja: lovec je puščičar, koruzar je izdelovatelj kamnite sekire, ribič svoje ribiške mreže. Primitivca zato bolj zanima "magična puščica" in "magične oči" kot pa človek - izdelovatelj puščic. Ker je magija last samo enega rodu, samo ene skupnosti, samo ta predpostavlja "prave ljudi". Civilizacija Indijancev Inka se je tehnično izpopolnila, ustvarila je božanski panteon in s tem tudi prišla do državnega "mi". Človeštvo je postalo množinsko. Človek sicer še ni postal odvisen od sočloveka, a vendar je že odvisen od tempeljskega gospoda. Inkajski templji in trdnjave vabijo k plemenskemu samozaupanju in večji prožnosti do drugih plemen. Črna magija in deformirani demoni so sence nezaupanja in antagonizma.

V neki čiripajski vasi, kjer so podirali in sežigali drevesa, da pripravijo njivo za koruzo in mandioko, je eden od mož čez noč izginil. Nihče od Indijancev se za to ni zanimal, niti njegova žena ne. Na moje začudeno vprašanje sem dobila

takšen odgovor: Sklonjen je ta človek. Ni naš. Zaman bi v jezikih primitivnih narodov iskali besedo "delati" v našem smislu. Delo je za njih gibanje prav tako kakor življenje, vedno gibanje. Bodisi lov, bodisi sakralna ceremonija, bodisi izdelovanje kamnite sekire. In kdor se ne giblje, je sklonjen, ni "naš", pravijo Indijanci. Izločen je iz skupnosti. Chakovski mož, ki išče ženo, mora pred bajto njenih staršev pustiti košaro raznovrstne divjačine, ki jo je sam ulovil. Če je količina premajhna, ga zavržejo, "se ne giblje", ne bo "dovoljni naš človek". Noben primitivec si ne bo izposodil kamnite sekire, koščenega noža ali lesenih instrumentov od sosedu. Prav nasprotno od splošnega mnenja o "brezdelnem življenju" primitivcev in romantičnih sanjah starih in modernih Rousseaujev je življenje primitivca trdo delo, če delo označimo tako kot ga primitivec konceptira: gibanje. In dovolj je, če se spomnimo, da v času suše tri mesece rodovi hodijo in hodijo in iščejo vodo, svoj obstanek. Odvisnost od skupinskega napa na eni strani, doprinos osebne udejstvovanjske spretnosti po drugi strani in neizrazni optimizem v magično interakcijo so tri predpostavke primitivnega žitja, vse tri vendarle nekako antagonično med seboj "prevladujoče", zdaj ena, zdaj druga. Če primitivci nimajo gradeče zgodovine s kovino, s kolesom in z udomačenimi živalmi, poznajo vendar svoja pradobja, svoje "gibalne dobe", od katerih vsaka ima svojega kulturnega junaka, svojega "učitelja" pa naj bo ta že v človeški ali v živalski podobi. Okoli teh kulturnih junakov ali učiteljev primitivec plete mite in legende, plete in prepleta. Tako se ustvarjajo veličastne legende o učitelju - lončarju, učitelju - magičnem zdravniku, učitelju - lovcu, učitelju - poljedelcu, učitelju - lovcu ptičev. Zaman pa iščemo v primitivnih legendah vojne junake, krvave junake. Primitivno "človeštvo" je premalo številno, da bi potrebovalo izmaličenost osvojitve. Primitivec osvaja divje sadeže in reke zaradi rib, gozdove zaradi lova, ne osvaja ljudi. Ne potrebuje "rok", potrebuje hrano. Vsi imenovani heroji - učitelji so opisani kot "poznavalci dneva", ki pa se nato vedno umaknejo ljudem, "gredo" kamorkoli in njih uk ostane celi skupnosti, kakor primitivec skuša socializirati plemensko kognoscitivno sposobnost.

Plemena Andinaka so poznala kovine. Kovinar in kovač, - tu je med nižje kulturnimi narodi začetek zaimka tretje osebe. Kovač ni samo "ti od naših", je "on od naših". Plemena že govore: "on kovač", "on vojščak", "on lovec", "on poljedelec".

Kognoscitivna heterogenost je rodila zaimek tretje edninske osebe, čeprav je tudi ta ostala med južnoameriškimi Indijanci v inkaiških trdnjavah, sončnih in vojaških. Primitivec govori "jaz in ti", "mi in naš", andinski kulturnik išče "jaz in on", "mi in oni-naš". Dvojinsko razmerje zamenja osebnostno vrednoto, a je še vedno izključevalni sistem.

Velikokrat se v etnografski literaturi naglaša medsebojno iztrebljevanje plemen. Res je običaj, da se v spopadih premagance pobije, toda treba je upoštevati, da se večina vasi že preje umakne v gozdove. Zmagovalci se res vračajo s skalpom in z lobanjami pobitih, da tako prirede obredne ceremonije. Še danes paragvajski Mori vsako pomlad napadajo druga plemena, iščoč skalpe. Zamukovci so skalpe obešali na svoje lesene sulice v teku obrednega plesa. Še živeča plemena te skupine so danes pokulturnjena in namesto skalpa obešajo na sulice tkivo neke divje rastline in istovetijo ta svoj običaj z "zastavo" v spomin na zgodovinsko špansko osvojitev, ki je klanje primitivnih plemen zaključila z obešanjem zastave. To indijansko identificiranje nakazuje staro človeško stremljenje po reafirmaciji plemenskega "mi". S skalpom ali zastavo, plemena so se ubijala. Med tropikalnimi primitivnimi araukaškimi gvaranijskimi poljedelci pa se pojavi že ritualna antropofagija premagancev, ritualno ljudožrstvo. Primitivni poljedelec je rast mandioke in koruze povezala s krvjo. V boju premagani sovražnik, ki je ostal živ, je bil žrtvovan v antropofaški ceremoniji na dan, ko je prva koruza ali mandioka dozorela. Ob isti priliki so šamani sakralno poimenovali svoje novorojence: zrno - kri-otrok, življenje, žitje in prerod. Kostmi premagancev se razsujejo po novi njivi kot magična rast nove koruze, moč sovražnika se asimilira. V takih obredih vzraste človeška želja, da magično moč, katero pripisujejo drugemu človeku, prisvoji, si jo prilasti kot zagotovilo svojega obstoja.

Med Tomarxa sem bila v času neke velike suše. Hrana je manjkala. Lakota in preseljevanje Tomarxov. Ko so vendar ulovili nekaj divjačine, so meso razdelili med može kakih 30 - 40 let stare, nato med mladeniče. Drobovina je ostala za mlade žene, ničesar ni bilo za starce, otroke in ostale. Moj kolega, naturalist dr. Tarsia je segel po najini zalogi in razdelil nekaj hrane med tiste, ki niso ničesar dobili. Tomarxa so nas še tisto noč zapustili. Akcija mojega kolega se je smatrala kot antisocialna. Legende tega plemena govore o razdelitvi hrane v kritičnih

prehranjevalnih časih. Obstoj rodu je odvisen od mladeničev, mož in mladih žena. Saj samo ti biološko in socialno lahko vzdrže trimesečno krizo. Druga plemena v takih primerih otroke pobijejo, starce pa predčasno pokopljejo. Borba za osebni in plemenski obstanek ustvarja svoje socialne zakone in običaje. Primitivna sociologija je v skladu z naravno selekcijo močnih in šibkih. Primitivec ničesar ne naredi proti naravi. Krutost teh običajev je krutost po naših socialnih pojmi, čeprav še danes velja praksa, da je človek človeku volk, kadar je v največji stiski. Poznamo tudi obratne primere. V času španske osvojitve so nekatera plemena ostala številčno nezadostna in da bi se ohranila, so napadla sorodna plemena išoč kot plen - majhne otroke, ki so jih potem socialno, obredno in biološko vključili v svoj "naš". Ta primitivni instinkt samoohrane je rodil prakso adaptiranja tuje-plemenskih otrok.

Čakovska plemena so poznala - nekatera to še danes prakticirajo-iniciacijsko dobo mladeničev in mladenk. Med plemenom Ebitoso so me pripustili v takoimenovano iniciacijsko moško hišo v gozdu, oddaljenem kakšne tri kilometre od ebitoške vasi. V tej hiši je bilo osem mladeničev kakšnih 14 let starih v družbi starejših mož. Oddaljeni od vasi in samo v družbi starcev se ti mladeniči kakega pol leta uvajajo v plemenske skrivnosti, v običaje praktičnega in spolnega življenja in sredi posta, če tako označimo običaj izključno vegetalne hrane, ki jo uživajo. Naj omenim navidezno čisto nepomembni predmet: 30 cm dolg trak, na obeh koncih okrašen s perjem nekega povodnega ptiča. Kadar so starci razlagali mitične in verske skrivnosti, so si mladeniči trak obesili od enega ušesa do drugega tako, da je šel trak preko ust. Če so starci razlagali praktična navodila, so mladeniči trak obesili samo na ušesa. Molk in posluš, skrivnost in poznanje, strah in gotovost, ptič in rastlina, črna barva in rdeča barva, demom in človek, vse to je vsebina šestmesečnega oddaljenja, razlagana v nešteti legendah. Mladenič, še preden je mož, se nauči in vpelje v omenjeni življenjski antagonizem. Tudi za primitivce je življenje nekaj veličastnega. Starodavni običaji so k temu dodajali še zaključno preizkušnjo in obred moštva in človeštva: šamani so prebadali mladeničem mišice na rokah in nogah, jezik in vitalni organ. Pri tem obredu perforacije s tigrovo kostjo mladenič ni zatarnal. Moral je izpričati svojo moško zrelost. Z lastno prelito krvjo si je mladenič nato pomazal obraz - in postal človek. Tudi primitivna družba zahteva od svojih članov

doprinos: gibanje rok, hoja, prokreacija in beseda. Način tega obreda je krut za naše pojme, a njegov idejni princip je vsečloveški: brez iniciacijske vzgoje in preizkušnje noben mladenič ne more biti mož, ne socialni, ne družabni in ne biološki.

Znano je, da so primitivci izredni poznavalci narave, čeprav svoje naravoslovje odenejo v mitične oblike. Antropologi vidijo v tem primeru še nek drug problem. Primitivec je sonce, luno in zvezde počlovečil. Gvaranijska sonce in luna sta pol-brata, ki prehodita svet, premagujeta demonske nasprotnike in preobračata strupene rastline v užitne. Nebo in zemlja sta bila tako blizu skupaj, da so ljudje plezaje po vrvi ali po kakšnem mitičnem drevesu lahko iskali hrano tudi "zgoraj". Primitivec ne prizna samostojnosti naravnih teles in pojavov, kajti takšna samostojnost pomeni drugi skupinski "mi" in s tem moč instinkta nezaupljivosti do narave, Primitivec v svojem, da vpliva ali da si pridobi vsaj neko dvojinsko tovarištvo z naravnimi silami, čeprav je on v tem oziru podložen "svak", ustvarja mite o človeku-soncu, o človeku-luni, o ljudeh -zvezdah in tako dalje. Že primitivec je hotel zagrabiti sonce in luno. Andinski Inka so sonce in luno pobožanstvili in jima odrekli primitiven človeški značaj. Sonce-bog in sonce-človek sta merila svoje moči ob času španske osvojitve. Oblaki so za primitivca ptiči, mistični ptiči. Poptičili so oblake in ne počlovečili, kajti oblaki so oznanjevalci dežja in vse, kar oznanjuje, je magično. Šamanski čarodej zagradi ptičje repe -oblake in postane magični gospod dežja. Samo kdor pozna mitično miselnost primitivcev, razume v njihovih legendah miselno borbo, kako doseči umetni dež, šamanski dež, kadar suša in pomanjkanje vode iztrebljata rod. Andinci so dež označevali kot "orodje bogov" in ker so se bali jeze bogov in kazni suše, so začeli sami graditi vodne kanale. Ko je primitivec v mitični pradobi že naravno počlovečil, stvaril nekak skupinski "mi", jih je poslal na nebesni svod, kajti medsebojna pomoč je bila že vzpostavljena. Če je osnova primitivnega verskega čutenja zaupanje in zaupljivost namesto strahu, kot pravi dunajski antropolog P. W. Schmidt, potem so primitivci v omenjenem počlovečenju naredili prvi korak k verskemu čutenju.

Tropična drevesa in stepske gomuljke so služila primitivcu, toda ta se ni mogel identificirati z vegetalnim svetom. Preden podre drevo, gre Mbi-á okoli drevesa in v obredni formuli razloži

drevesu, zakaj ga hoče podreti. Drevo ima dušo, pravijo. To animilistično pojmovanje postavi vegetalni drevesni svet v izven-človeško kategorijo, kjer ni možna življenjska socializacija. Gozdovi in stepe so v središču demonskih bitij in sil in človeku škodljivi. Ker primitivec ni počlovečil gozda, čuti strah, strah pred gozdom samim, strah, da se "zmoti" in "zmota" pomeni raniti demona. Ta strah pred zmoto vodi primitivca v iskanju "posrednika", v magijo, k vražarju, ki ima dovolj moči, da eksorcira "zmoto". Tupijci in Gvaranijci so iskali še kaj več "moči", moči gibanja, ker v gibanju ni zmote, kakor pravijo njihove obredne formule, ki jih izgovarjajo ob vsakem sončnem vzhodu in zahodu.

Drugače misli primitivec o živalskem svetu. Primitivec opazuje, da tudi žival išče hrano, da napada in se brani, da se giblje v čredi itd. Pradavna doba je po njihovih izročilih doba, v kateri sta človek in žival živela kot "brat in bratranec", sta si izmenjavala "kožo", kar vodi v miselnost metamorfoze. Tudi dušo sta si lahko izmenjala, "metempsychosis". A to menjavanje se lahko izvrši samo enkrat v življenju. Vse te legende pa se nekako abruptno pretrgajo in jim sledijo legende, ki govorijo že drugače: človek premaga tигра in postane človek, ker je združil moč s poznanjem. Človek je premagal tapirja in postal človek, ker je začel razumevati magični glas ptiča pevcu. In človek je premagal vse živali in postal človek, ker je samo on zdržal v besedi sakralnega plesa, v ceremoniji, ko človek pozabi na svoje kosti. Poznanje, ki je zvitost, glas-beseda, sakralna komunikacija s prednikom, - to so trije principi, ki jih primitivec odreja živalim in pripisuje sebi. Le ptiči ohranijo v neki meri sakralni značaj, so predmet zavisti primitivca. Šaman, ki skuša stopiti v stik z nadnaravnimi predniki ali pa preganjati demonske sile, si zamišlja kot prvi predpogoj: svobodo gibanja, kakršno imajo ptiči in glas, kakršnega imajo ptiči. Skrivnost svobode in skrivnost harmonije je tisto, kar Tupijci v svojem jeziku imenujejo: "kar človek ne ugrabi".

Obredni plesi trajajo celo noč ali nekaj dni skupaj. Potopisci jih običajno označijo kot "orgije". Primitivec razlikuje sakralne, lovske in vojne plese. Zadnjikrat sem prisostvovala enemu gvaranijskemu sakralnemu plesu. Začel se je ob 5. uri popoldne in končal naslednji dan ob sončnem vzhodu. Bistveno važnost so polagali na ritmično fleksiranje kolen in na muzikalni instrument z votlim, enakomernim zvokom. Ni besednega petja, le zvok šumečega glasu. Stari šamom je na moja vprašanja

zovoljno obvrnil hrbet in mi izrekel največjo psovko v njihovem jeziku: "žival". Šele neki drugi indijanski prijatelj mi je stvar razložil: plesalec je prost, je sproščen, menda ne čuti kosti. Vse mitične tradicije primitivcev dokazujejo, da človeka teži k sproščenju svojega življenjskega "jaza", k pozabi kosti, k iskanju druge zemlje, zemlje brez kosti, brez senc, brez demonskih nevarnosti. Človeku ni dovolj biti človek, ne zadošča mu ideal "kostnega človeka", išče sproščenost.

Ko sem bila en mesec v brazilskem Matto Grosso, sem stopila v stik z Apapocu - Indijanci, ki so se v prejšnjem stoletju izselili iz Paragvaja. Njihova izselitev je imela religiozno - socialni značaj: iskali so yvy-mara'ey, "deželo brez zla". Iskali so, kar je v naših pojmih raj. Iskanje ekonomskega, magičnega raja na zemlji je staro kot je star človek. Indijanci Ona so od severnoameriškega Beringovega preliva do argentinske Ognjene zemlje iskali "raj z magično globuljno rastlino" in s tem tolmačili svojo dolgo preseljevalno pot. Evropska ovca in kolonizacija jih je skoraj iztrebila, a oni še verujejo, da bodo našli raj. Tudi primitivec, četudi išče samo goli obstanek, potrebuje magično predstavo svojega cilja. Hotenje ni dovolj. Udejstvovanje ni dovolj. Primitivec ve, čuti in zgradi mitično ali versko ozadje svojemu namenu. Gvaranijski poljedelski heroj - junak se je spremenil v božanstvo. Čas ruši in gradi. Čas teče in se ustavi. Ta poljedelski bog se potem za človeka več ne zmeni, "odšel je". Primitivec se ne boji in se ne čudi takim brezbržnim božanstvom. Ker se bog ne zmeni za njihovo koruzo, za njihove divje prašiče, za njihov divji med, za njihove bolezni, jih gre on, človek, iskat. In primitivec išče božanstvo v sanjah, prividih, v šamanskih obredih, v obrednih plesih in končno v izselitvi, v iskanju "dežele brez zla", kjer ni kosti, kjer je kraj samo odpirajočih se rožnih popkov in kraj pestrolicnega ptičjega petja in samo tekoča hrana, vse brez lesa, brez kosti, brez trdote. Omenjeno gvaranijsko pleme ni doseglo željenega raja.

Vprašala sem njihovega šamana: "In če niste našli dežele brez zla? Kaj sedaj?" Šaman je odgovoril: "Zmotili smo se. Tapir nas je zmotil. Zmota. Po krivdi človeka." Vendar primitivec ne govori o krivdi. Ne pozna izraza in pojma za dobro in zlo v našem socialnem smislu. Ne ve za raj in pekel. Ve samo za zemljo in raj, za kosti in za sproščenost. Ve, da človeška duša mora v posmrtnosti priti skozi preizkušnje, težke preizkušnje: mora preplavati reko na hrbtu divjega krokodila.

Mora iti skozi gozd, kjer nešteto ptičev poje jezik, ki ga posmrtna duša že razume, mora najti zeleno rastlino, zelenost, večno zelenost prerojevanja. Duša tistega človeka, ki je bil tudi v življenju "človek", človek "trdih kosti", človek oči, človek giba, - tako prevedem indijanske izraze. Kdor ni bil "človek" na koščeni zemlji, ne more postati "človek večne rase". Njegova posmrtna duša se vrne kot brat skupaj z bratrancem - z živaljo.

JOŽE RANT

ETIKA BREZ METAFIZIKE

V argentinskem poletju 1998-99 je bila ena najbolj prodajanih knjig "Kaj verujejo tisti, ki ne verujejo?". Gre za pisne razgovore med znanim semiologom in pisateljem Umbertom Ecom ter milanskim nadškofom kard. Carlom Mariá Martinijem, katerim sta pripisala svoje opombe dva filozofa (E. Severino in M. Sgalambro), dva novinarja (E. Scalfari in I. Montanelli) in dva politika (V. Foa in C. Martelli).¹ Knjiga bi nedvomno zaslužila slovenskega prevoda. Medtem si približajmo glavne misli z nekaterimi pripombami.

1. O VERI ALI O NRAVNOSTI?

Kljub temu, da je bil prvotni namen sogovornikov soočiti poglede na vsebino vere (ali bolje: vérovanja) vernih in nevernih (kar kaže, kot da je samo na sebi protislovno), se je potem razmišljanje osredotočilo na razliko oz. potrebo razlikovanja med pojmom metafizike in etike, s tem pa tudi na absolutnost ali relativnost etike. To se pravi: ali ima pravoslovje (etika) temelj v prektvarnoslovju (metafiziki) ali ne. Zanikanje metafizike skoraj nujno vodi v trditev, da je etika zaprta sama v sebe in si je celo sama sebi za temelj. Odtod naslov tega spisa.

A lahko bi bil naslov lahko tudi "Metafizika ali etika". Ne torej metafizika in etika, kot bi se zdelo pravilno tistim, ki bi po nekaterih imeli "klasično", po drugih pa "zastarelo" gledanje. Po klasičnem (ali "nekdanjem") mišljenju ima etika svoj temelj in izvor v metafiziki, po "sodobnem" mišljenju pa ne bi bilo prostora za metafiziko, ker bi etika nasta(ja)la in se spreminjala obenem z nastajanjem in spreminjanjem človeka oz. njegovim razvojem. Ne seveda človeške "narave" ali "bistva", ki bi jih kot takih sploh ne bilo ter bi zato tudi ne

1. Naslov v italijanščini "In cosa crede chi non crede?", Atlantide Editoriale S.p.A, Milano, 1996; španski prevod "¿En qué creen los que no creen?", Ediciones Temas de Hoy S.A. (T.H.), Madrid 1997, ki na nekaterih mestih ni povsem jasen; 14. argentinska izdaja Bs.As., Planeta, febr. 1999, ki ima precej tiskovnih napak.

mogli in ne smeli govoriti o njiu. Potemtakem bi etika tudi ne bila brezpogojna (absolutna), ampak pogojna (relativna).

2. ŠTIRI GLAVNE TEME DIALOGA ECO-MARTINI

V občasniku "Liberal" sta Eco in Martini od marca 1995 do februarja 1996 tromesečno objavljala svoja razmišljanja o določenih zadevah ter odgovore nanje. Pod vsakim naslovom je šlo za zelo konkretna pravna vprašanja, dejansko pa je v vsakem razmišljanju prevladovalo eno samo. Eco je namenoma svojega sogovornika naslavljala samo s priimkom, na kar je kard. Martini pristal, ker je želel, da bi bili njegovi odgovori zgolj mnenje vernega človeka, ne toliko nadškofa. Eco je želel tudi, da bi šlo za "razmišljanja med dvema svobodnima človekoma". Ta razmišljanja bi morala biti o etiki, ker se je Eco zdelo, da je v pravnih vprašanjih najlažje mogoče najti kako skupno točko med katoliškim in nevernim taborom. Začeti pa bi ne smela s kakim pekočim problemom sedanjosti. Martini je menil, da bi bilo primerno pojasniti, katere so resnične razlike med njima.²

1. Smisel zgodovine³

1.1. Eco omenja "dvoumno" *Razodetje* sv. Janeza, ki da ga je mogoče brati kot obljubo ali pa kot oznanilo konca, (čeprav sodi, da sedanje zlo prekaša vse tisto, kar napoveduje *Razodetje*).

2 Sprva je bil govor o vernih in nevernih, kmalu pa sta oba sogovornika začela uporabljati izraza verniki in laiki. Seveda laik najprej pomeni vse tiste, ki so udje božjega ljudstva (λαός), a znano je, da ima zadnja stoletja laicism – in odtod laičnost in tudi laik – določen pomen.

3 Po katoliškem nauku je Bog ustvaril svet v času. Vendar je Tomaž Akvinski izrazil mnenje, da bi svet mogel biti brez začetka, to se pravi, večni, seveda pa učinek Boga Stvarnika. Pred kratkim je bila v Državnem muzeju o zgodovini narave v Washingtonu zanimiva debata med Steven-om Weimberg-om (Nobelov nagrajenec leta 1979 za podmeno istosti dveh sil, ki urejata fizične pojave) in John-om Polkinghorne-om (teoretskim fizikom in anglikanskim duhovnikom). Po prvem je znanost dokazala, da je mogoče razložiti z naravnimi zakoni pojave kot življenje, um, mišljenje; dokazala da je tudi, da ne obstoji nič takega, kar imenujemo življensko silo... Potem je to trditve omilil s tem, da je dopustil možnost nekega začetnega dejanja stvarjenja, a odtlej se narava ravna po mrzlih in neosebnih zakonih, ki bolje kot vera razložijo naravne pojave. Njegovo dokazovanje se je nehalo z neznanstveno trditvijo, da je Stvarnikova navzočnost v naravi precej skrita; vprašal se je: ali je mar rak svoboda za novotvorbe? – Polkinghorne je dejal, da znanost ne more odgovoriti na vprašanje o božjem bivanju, ker gre za metafizično zadevo. Znanost se ukvarja samo z neosebnimi zadevami stvarnosti. Ta tehnika, ki jo je začel z uspehom upo-

Potem Eco predloži nekoliko "drzno" misel, da je dandanes pojem konca sveta bolj svojski laikom kot kristjanom. Za krščanski svet je po Ecu konec sveta predmet premišljevanja, ravna pa, kot da gre za zadevo, ki je v izvenkoledarski razsežnosti. Laični svet hlini nevednost, dejansko pa je obseden s to mislijo. To trditev skuša Eco utemeljiti na več načinov.

Sv. Avguštin in vsa patristika so podarili svetu misel o zgodovini, ki se razvija naprej. Ta misel je bila poganskemu svetu tuja. Tudi Hegel, Marx in Teilhard de Chardin so črpali iz te osnovne misli. Krščanstvo je izumilo zgodovino, sodobni Antikrist pa jo zavrača kot bolezen. Laični historicizem je menil, da je ta zgodovina neskončno izpopolnjiva, tako da z zgodovino celo Bog ustvarja samega sebe. A večina laičnega sveta pripoznava "norosti" zgodovine. Toda kadar koli se na zgodovino gleda v znamenju Upanja, je ta pogled izvirno krščanski. Seveda obstoji tudi brezupni milenarizem. Toda samo pojem o smislu in usmerjenosti zgodovine (tudi če bi se ne verjelo v drugi Kristusov prihod) omogoča, da ljubimo zemeljske stvarnosti in z ljubeznijo verujemo, da je Upanje še mogoče.

1.2. Martini je odgovoril, da je ključ za pravilno branje *Razodetja* območje Nove zaveze. Vsa apokaliptična gledanja imajo veliko utopije in veliko upanja, hkrati pa tudi potrto vdanost glede nas sedanost.⁴

rabljati Galileo, pozablja na območje čustev in dejanskosti, ki jih ni mogoče meriti z znanstveno natančnostjo. Metafizika se sprašuje o vprašanih, ki so nad znanostjo: zakaj obstoji znanost? Zakaj je veselje nekaj tako posebnega? "Kako razložiti naše človeško zaznavanje naravnih zakonov, ki nasprotujejo našemu zaznavanju sveta, a jih mrzlo lepo izraža matematika? Bil bi len, ako bi dejal, da so stvari pač takšne, in ako bi želel vso srečo tistim, ki so jim številke po godu. A naši razlogi niso tako preprosti kakor seštevati dva in dva." Na ugovor, da z zatrditvijo Stvarnika ne rešemo vprašanja, ker bi potem morali iskati izvor Stvarniku, je odgovoril Polkinghorne, da nič ne prihaja iz nič; to je nekaj, česar ne bomo mogli nikoli rešiti, ker bo vedno obstala začetna Skrivnost... Temu je nekako pritrdil tudi Weimberg: ne vemo, zakaj je svet tak, kot je. – V tem primeru je šlo za začetek sveta, v debati Eco-Martini pa o njegovem smislu in koncu.

⁴ V apokaliptičnih spisih je navadno prevladujoča téma beg iz sedanosti v neko varno prihodnost, v kateri bo po porušenju sedanjega sveta vzpostavljen tak končnoveljavni red vrednot, ki bo v skladu z upanjem in željami pisca. Za vsakim takim gledanjem najdemo številne skupine ljudi, ki jih teže verske, družbene ali politične okoliščine, iz katerih ne vidijo izhoda in zato stavljajo svoje upanje v kozmične sile, ki bi naj posegle na zemljo in premagale sovražnike.

Razodetje ima mnogo skupnega s temi gledanji, a ko ga beremo s krščanskega vidika, **v luči evangelijev, se njegov smisel spremeni**. Krščanstvo je vedno gledalo na zgodovino bolj kot **pot k cilju izven zgodovine, ne v njej**. Ta pogled (perspektiva) je mogoče opisati s trojnim prepričanjem: 1. **zgodovina ima smisel in smer**; 2. **ta smisel ni zgolj imanenten**, zato ne more biti predmet računanja temveč upanja; 3. ta pogled se ne **neha** v prigodnem (kontingentnem) dogajanju, marveč **v nečem, kar mu daje trden smisel**. Gre za etični prostor, v katerem se odloča prekgzgodovinska (metahistorična) človeška usoda

Težji pa je odgovor na vprašanje, ali obstoji pojem upanja, ki bi bil skupen vernim in nevernim. Martini sodi, da bi moralo biti tako, ker dejansko verni in neverni živijo vsak svojo sedanost, ji dajejo vsak svoj smisel in se odgovorno čutijo zavezane zanj. To pomeni, da je vsem skupna neka **globoka črna zemlja (humus)**, iz katere vede ali nevede črpajo verni in neverni, **a niso sposobni, da bi ji dali isto ime**. Toda v dramatičnih trenutkih so bolj važne stvari kakor imena (besede).⁵

Martini je odgovoril tudi na Ecovo vprašanje o koncu sveta, ki bi ne smel pomeniti nezanimanja za prihodnost. Pravi: za to, da naše razmišljanje o koncu zbudi pozornost za prihodnost in preteklost, **je treba, da je ta konec "neki konec"**, da ima značaj dokončne in odločilne vrednote, ki je zmožna razsvetliti napore sedanosti ter jim dati smisel.

2. Kdaj se začne poedino človeško življenje?

2. 1. Eco je začel razmišljanje z vprašanjem, ali bi ne bilo primerno, da bi se razgovarjala tudi o tem, kar ju loči. Primer kritične točke, kjer nesoglasje more voditi do trenj ali globljega nerazumevanja, je obstoječa zakonodaja o pretrganju nosečnosti. Potem postavi, da se je v takih primerih treba **izogniti vsakršnemu dvomju**. Kdor zastavlja vprašanje, mora tudi pojasniti vidik, s katerega ga postavlja, in kaj pričakuje od sogovornika.⁶ Eco

5 Res pa so imena (izrazi) za katoličane pomembna, ker z imeni označuje stvari, to pa zato, ker izrazi niso svojevoljni, temveč dejanja (raz)uma in razumevanja.

6 Eco priznava, da se nekateri sklicujejo na pravico otročička do življenja in sodi, da je rojstvo deteta nekaj čudovitega, naravni čudež, ki ga je treba sprejeti, vendar pa se ne čuti sposobnega, da bi to svoje npravno stališče vsilil komu drugemu; obstoje da strašne okoliščnosti, o katerih vemo kaj malo, zaradi katerih bi kaka ženska imela pravico do samostojne odločitve.

je pojasnil, da pričakuje od Martinija njegovo mnenje, ne pa tozadevni cerkveni nauk. Zato ga je povabil, da naj stavi **opombe k nekaterim** mislim. "Prapor Življenja" da razgiblja vse duhove, predvsem duhove nevernih, ker ti v ideji Življenja vidijo edino vrednoto, edini možni vir za pravnost.⁷

Kdaj se začne človeško življenje? Eco ne verjame, da bi se našel danes kak neverni človek, ki bi trdil, da je nekdo človek šele potem, ko ga je kultura uvedla v človeštvo s tem, da mu je dala jezik in zgrajeno mišljenje. To dvojce sta bili za Tomaža Akvinskega edini dve zunanji pritiki, iz katerih bi bilo mogoče zaključiti prisotnost razumnosti. Vsi imamo novorojenčka za človeka, ko je s krvno žilo še navezan na mater. Toda do kam nazaj smemo?⁸

Eco poudarja, da ni ne biolog ne teolog in si zato ne drzne izraziti nobenega mnenja o nekem mejniku v dobi nosečnosti, niti ne če ta mejnik res obstaja. Potem pa piše: "Ni nobene matematične teorije o katastrofah, ki bi nam mogla povedati, ali obstoji kaka skrajna (infleksna) točka, v kateri se proizvede eksplozija; morebiti smo obsojeni, da vemo samo to, da obstoji nek proces, katerega končni rezultat je čudež novorojenčka; (...)

7 In vendar ni bolj nejasnega, spolzkega (ali po sodobnih logikah "fuzzy") pojma, kot je življenje. Danes imamo tim radikalne ekologiste, za katere ima Mati zemlja svoje življenje, tako da se sprašujejo, ali bi ne bilo boljše, ako bi izginil človeški rod, da bi tako mogel preobstati planet. Pred kratkim je na nekem kongresu afriški antropolog Harris Memel-Fote dejal, da je bilo splošno zadržanje zahodnega sveta kozmofagično; zdaj da se moramo pripraviti na neke vrste barantanje (kaj more človek storiti naravi, da sam preživi, in kaj ji ne sme narediti, da preobstane narava). Kadar pa barantamo, dokazujemo, da nimamo trdnega pravila, ki ga prav z barantanjem iščemo. Naš pojem o rastlinskem in živalskem življenju je precej nejasen: večina ne bi ubila prašiča, a mirno je gnjat; ne pohodi mravlje, a divje pobija komarje; razlikuje med oso in čebelo; itd. Recimo, da bi kaka opica (z vzgojo ali po genetični manipulaciji) mogla govoriti, uporabljati računalnik, se razgovarjati, izražati čustva, reševati matematične probleme itd., - ali bi jo imeli za skoro človeško? Ali bi jo imeli za človeku podobno, ker bi mislila in ljubila? Vendar nimamo zmerom za človeškega nekoga, ki ljubi; in če bi mislil, a ne ljubil?

8 Tertulijanov traducianizem je Cerkev obsodila in, čeprav ga je sv. Avguštin hotel omiliti z duhovnim traducianizmom, se je sčasoma uveljavil kreacianizem (Bog v določenem trenutku nosečnosti da dušo nerojenemu). Tomaž Akvinski je dal številne razloge za to stališče, s čimer pa je tudi sprožil dolgotrajno debato o tem, kako nerojenček prehaja iz popolnoma rastlinskih in čutnih dob do stanja, v katerem je končno sposoben sprejeti razumsko dušo.

Torej: ali se nikoli ne smemo tako odločiti, ali pa je odločitev tveganje, za katero bo mati odgovorna samo pred Bogom, ali pred sodiščem svoje vesti ali pred sodiščem človeštva."

2.2. Martini ponavlja da sta spočetka imela namen razpravljati o zadevah, v katerih ne bi bilo soglasja med nevernimi in katoličani. Za razkrivanje nesporazumov, ki bi bile korenine nerazumevanja, pa je potreben pogum. Ena takih točk je tema o življenju. Martini omenja tri nesporazume. Prvi je v tem, da je razlika med govorjenjem o človeškem življenju iz etičnega stališča, in vprašanjem, kako bi zakonodaja v določenem družbenem in političnem položaju mogla konkretno na najboljši način braniti to vrednoto. **Drugi nesporazum** je govor o tim. "praporu Življenja". Prapori so vélike ideje splošnega reda, a malo koristijo, kadar gre za rešitev zapletenih vprašanj. Zato je potrebna pazna, zamudna, občutljiva in potrpljiva refleksija. **Tretji vir nesporazumov** pa je zmeda med razširjeno "analogično" uporabo izraza "Življenje" in omejeno ter svojsko uporabo izraza "človeško življenje". V nravnem problemu more iti le za drugi pomen besede.

Toda tudi v tem so potrebne nekatere pojasnitve. Včasih se misli ali piše, da je za katoličane človeško življenje najvišja vrednota, kar pa ni točno (gl., npr., Mt 10,28). Za evangelije ni največja vrednota niti telesno niti duševno življenje (*bíos, psyhé*), temveč božje življenje, ki je podarjeno človeku (*zé*). Odtod vrednota človeškega telesnega življenja.

Toda kdaj se znajdem pred konkretnim živim bitjem, ki ga morem imenovati človeško in ki je deležno božje blagohotnosti? Ker Martini ni ne filozof ne biolog, se noče zaplesti v polemiko o tem. Toda danes bolje poznamo dinamiko človeškega razvoja od trenutka, ki ga vsaj teoretsko moremo določiti. S spočetjem se dejansko že rojeva novo bitje. Novo, ker je različno od prvin, s katerimi se je izoblikovalo. S tem se začne razvoj, ki bo nujno vedel do tega, da nastane "otrok, nekaj čudovitega, naravni čudež, ki ga moramo sprejeti". Od vsega začetka gre za nadaljevanje v istosti (kontinuiteto v identiteti).

Nad vsem znanstvenim in filozofskim razpravljanjem je dejstvo, da obstoji nekdo, katerega Bog sam kliče po imenu. Zato ne moremo govoriti o neki splošni pravici do življenja. Od začetka smo odgovorni zanj in pred njim. Odtod dvojna naloga: 1. človeška in nravna, ki je v tem, da kakršnakoli sila, ki se

stori zahtevi, da s tem bitjem čutimo in zanj skrbimo, ne more biti nič drugega kakor konflikt in globoko trpljenje; 2. **državljska** (civilna), ki je v tem, kako pomagati osebam in vsej družbi, da ne bi trpele teh notranjih razporov, in kako pomagati nekemu, ki živi stvarno ali navidezno trenje med dolžnostmi, da bi ga ta razpor ne uničil.

Martini zaključuje, da je dal **odgovor na to, kaj je življenje**. Kdaj se začne, je navidezno skrivnostno, a je **podrejeno vrednoti "kaj" je življenje**. To bi morala biti izhodna točka za katerikoli skrajnostni primer.⁹

3. Žene v Cerkvi

3. 1. Eco najprej določi nekatere **predpostavke**. Ko se predstojniki kake vere izjavijo o kaki zadevi, ki se tiče načel naravne etike, jim neverni morajo priznati to pravico, najsi z njimi soglašajo ali ne. Edina izjema bi bila v primeru, ko bi kaka vera hotela nevernim ali vernikom druge konfesije vsiliti način ravnanja, ki bi ga prepovedovala država ali druge konfesije.¹⁰

Vendar se Eco zdi, da je nekaj čisto drugega, ako se neverni prizadeva razumeti, zakaj Cerkev nekatere zadeve odobrava, druge pa zavrača.¹¹

9 Ostaja pa še naslednje vprašanje: kako se moremo razgovarjati o določenem razodetem nauku, ko pa gre v vprašanju o začetku človeškega življenja za deleženje na božjem življenju? En odgovor je mogoče najti v nekaterih Ecovih trditvah, ki razodevajo bivanjsko grozo in stisko, ali v metafori o obrazu (obličju). Lévinas je z bolečimi besedami dokazal v svojih spisih, da gre za neovrgljivo bitnost. Italo Mancini pa je v eni svojih zadnjih knjig (*Tornino i volti – Obrazi se vračajo*) zapisal: "Naš svet (...) nam ni dan po nevtralni teoriji o bitju, ne po zgodovinskih dogodkih, ne po pojavih Narave; dan nam je po obstoju nezaslišanih središč drugosti (*alteritas*), po obrazih, ki naj jih gledamo, spoštujemo, božamo."

10 Eco, n.pr., ne razume, zakaj se neverni zgražajo nad tem, da Cerkev prepoveduje razporoko; seveda, če bi Cerkev od drugih zahtevala, da se ne razporočajo, bi se smeli temu upreti. Prav tako ne razume homoseksualcev, ki hočejo, da jih Cerkev prizna; ali pa duhovnikov, ki se hočejo poročiti in še nadalje opravljati duhovniško službo. Če hočem v sinagogo, se moram sezuti; tudi če mi ni všeč. In če hočem na slavlje, kjer zahtevajo smoking, si ga moram pač nadeti.

11 Če povabi na večerjo pravovernega hebrejca, mu bo seveda pripravil jedi *košer*, kar pa ne pomeni, da bi rabina ne smel vprašati, zakaj so zanj prepovedane določene jedi. Prav tako se mu zdi dovoljeno, ako papeža vpraša, zakaj je Cerkev proti omejitvi rojstev (ali je res?), proti splavu, proti homoseksualnosti ipd. Papež mu bo pojasnil, da to odgovarja določeni razlagi zapovedi "Rastita in množita se". Njegov odgovor je s tem sam sebi skladen (koherenten).

V tem primeru se Eco omejuje na naslednje: doslej še ni mogel najti v katoliškem nauku zadostno prepričljivega razloga za to, da bi ženam moralo biti prepovedano duhovništvo. Če je to zahteva Cerkve, jo vzame na znanje. A kot razumnik in bralec sv. pisma ima Eco svoje dvome o tej prepovedi. Za to navaja nekatere starozavezne primere. Priznava seveda, da gre za zgodovinsko pogojene zadeve.¹²

Možno je navesti simbolični razlog, ki pa Eca ne prepriča. Ker je duhovnik podoba najvišjega duhovnika Kristusa, Kristus pa je bil moški, je zaradi ohranjanja tega simbola potrebno, da je tudi duhovnik moški. Po drugi strani pa ni dvoma, da je Kristus v nasprotju z navadami svoje dobe dajal ženam določene prednosti in da je bila žena tista, ki je bila edina rojena brez madeža izvirnega greha. Ali to ne pomeni, da je Kristus hotel dati jasne znake za enakost spolov, kolikor je pač mogel v tisti dobi?

Prav tako se Eco ne strinja z arhaičnim biološkim dokazovanjem, po katerem žene v določenih trenutkih izločajo nečistosti – kot da bi bila ženska, ki ima svoj mesečni tok in rojeva s krvjo, zato manj čista kot kak duhovnik, ki bi imel sindrom pridobljene imunske pomanjkljivosti (Spip, Sida, Aids). Zato se je Eco zatekel k Tomažu Akvinskemu, v katerega da zaupa, ker da je imel izredno dosti tim. "zdrave pameti" (splošnega čuta). A niti Tomaž mu ni dal zadovoljivega odgovora. Ali torej obstoji kak naučni razlog, ki bi prepovedoval ženskam duhovništvo? Ako bi bil odgovor na vprašanje zgodovinski razlog, ker da verniki še niso zadosti pripravljeni, seveda ne bi bilo treba priganjati Cerkev, da naj pohiti z rešitvijo te zadeve, ker so njeni roki pač daljši.

12 Zato pravilno umeva, da deveta zapoved prepoveduje samo želeti ženo svojega bližnjega, a po sinekdohi velja to tudi za žene, ki ne smejo želeti moža svoje bližnje. Toda v tej zgodovinski pogojenosti se mi zdi, da gre Eco predaleč. Ako je Bog sklenil, piše, da se bo druga božja oseba učlovečila v Palestini v določenem času, je ta nujno morala biti moški, ker bi sicer njegova beseda ne imela nobene veljave. Če pa se bi bil po božji volji Kristus učlovečil na Japonskem, bi verjetno posvetil riž in sake, pa vendar bi bila evharistična skrivnost ista. Če bi se Kristus učlovečil nekaj stoletij kasneje, ko sta imeli velik vpliv montanski prerokinji Priscila in Maksimila, bi morda lahko sprejel žensko obliko. To bi bilo mogoče tudi med Rimljani, ki so tako spoštovali vestalke.

3. 2. Martini izrazi soglasje z Ecom, da ni dovoljeno drugim vsiljevati svojega mnenja. Čeprav se je to v preteklosti dogajalo, je to danes v katerokoli veri nemogoče.¹³

Nato Martini spet pristavlja nekaj pripomb. Prva je ta, da ni res, da bi bilo treba vedno spolnjevati državne zakone. Po katoliškem nauku ti zakoni niso brezpogojni in nespremenljivi.¹⁴ Druga pripomba je, da v zadevi duhovništva za žene ne gre za etično ampak za teološko vprašanje. Vendar je treba poskušati razumeti, zakaj vse nadtisočletne Cerkve vztrajajo na tej praksi. Potem Martini skuša zavrtni Ecove razloge:

1. Besedila sv. pisma je mogoče razlagati z ozirom na čas in okolje, v katerem so bila napisana. Po drugi strani pa ni mogoče tajiti dejstva, da zagovorniki duhovništva za žene naha-jajo velike težave v tem, da svoje zahteve potrdili s svetopisem-skimi izreki.

2. Teologija ni znanost o morebitnem ali možnem, npr. kaj bi bilo, če bi se Kristus rodil na Japonskem. Njena naloga je skušati razumeti Razodetje, začevši z zgodovinskimi podatki. Neizpodbitno dejstvo je, da je Kristus izbral dvanajst apostolov. To je izhodna točka za določitev kateregakoli drugega načina apostolata v Cerkvi. Ne gre za iskanje razlogov a priori, temveč da sprejmemo to, kar je Bog razodel na določen način in v določeni zgodovini, in da nas ta edinskost še zdaj obvezuje.

3. Simbolični razlogi niso prepričljivi.

4. Arhaično biološko dokazovanje ne velja več. Res pa je, da dejstvo, po katerem je Jezus ženam podelil važne opravke, upravičuje, pridemo do zaključka o enakopravnosti spolov. Sčasom bo pač morala Cerkev iz tega dejstva potegniti pri-merne zaključke.

5. Zatekanje k Tomažu Akvinskemu se Martiniju ne zdi pri-merno.¹⁵

13 Janez Pavel II je to jasno zatrdil v pismu o jubilejnem letu 2000 *Tertio millenio adveniente*, v katerem navaja tudi II Vat (Dignitatis humanae, 35): "Resnica se uveljavi le z resnici svojsko silo, ki prodre v duhove mehko in hkrati z močjo."

14 Zato je razumljivo, če kake smeri javnega mnenja ali kako versko občestvo skušajo vplivati na izdelavo zakonov, da bi se tako bolj približali nji-hovim idealom, saj gre v tem ravno za demokratiški način sožitja.

15 Verjetno se je v Tomažu bil nekaj notranji boj med načelom njegove dobe ("sexus masculinus est nobilior quam femininus", III,31,4 ad primum) in prepričanjem o prednostih, ki jih je Kristus dajal ženam. Ta razlog o plemenitejšem moškem spolu danes ne velja več, s čimer izginejo tudi teološki razlogi, ki bi jih iz njega izvajali.

Toda kaj je nasledek vsega tega? Zelo preprost in zelo važen: tako globoko v izročilu zakoreninjene prakse Cerkve, ki dveh tisočih letih ni imela nobene izjeme, ni mogoče utemeljiti z abstraktnimi in apriorističnimi razlogi, temveč z nečim, ki zadeva skrivnost samo. Cerkev noče biti nezvesta zveličavnim dejanjem, ki so jo poklicala v življenje, in ki ne izhajajo iz človeške zamisli, temveč iz božjega delovanja.

To ima dva nasledka, ki ju sedanji papež skuša uveljavljati: 1. prevrednotiti nalogo žene v Cerkvi; 2. skušati razumeti naravo duhovništva bolje kot v prejšnjih stoletjih. Cerkev priznava, da še ni prišla do popolnega razumevanja skrivnosti, ki jih živi in obhaja, a z zaupanjem gleda v prihodnost. Samo s tem, da se ne oddalji od te prakse, bo Cerkev mogla nekdanj razumeti vse, kar vključuje odrešenje, tudi tisto, kar za sv. Avguštinom ponavlja sv. Tomaž: "in utroque sexu debuit apparere".

4. Vir npravnosti

4. 1. a) Tokrat je prvo pismo poslal Martini. Njegovo glavno vprašanje je bilo: kje je v območju postmoderne za neverne zadnji temelj etike; oz., na čem temelji gotovost in ukaznost (imperativnost) npravnega dejanja za tistega, ki brezpogojnega značaja npravnosti ne more graditi na metafizičnih načelih (ali transcendentalnih vrednotah), niti ne na kategoričnih imperativih, ki bi bili splošno veljavni?¹⁶

b) Tudi "laična" npravnost more najti in priznati za človeško sožitje veljavna pravila. Tako nastajajo mnoge sodobne zakonodaje. Toda če naj bodo res npravne zahteve, je treba, da ta pravila niso navezana na nobeno spremenljivo načelo, o čemer bi bilo mogoče tudi barantati. To velja predvsem za okolje,

16 Bolj jasno povedano: kako je mogoče, da kdo tvega celo življenje za to, da zadosti npravni dolžnosti, če pa ne priznava osebnega Boga? Ali: kako morem trditi, da nekaterih dejanj nikakor ni mogoče storiti, in da je druge treba storiti, naj še toliko stanejo, če v tem nimam nobene odnosa do nekaj Absolutnega? Seveda bi Martini želel, da bi verni in neverni imeli jasni temelj za svoje npravno ravnanje. Prepričan je, da je dosti oseb, ki posebno v vsakdanjih okoliščinah ravnaajo pravilno, ne da bi imeli kakšenkoli verski temelj za človeško bivaajoost. Ve, da nekateri dajo celo svoje življenje samo zato, da se ne bi odpovedali svojemu npravnemu prepričanju. Ne razume pa, kako upravičujejo tako ravnanje.

ko iz področja civilnih in kazenskih zakonov stopimo v območje medosebnih odnosov.

c) Martini se prizadeva, da bi v izražanju kakega laika zapazil nekaj, kar bi moglo veljati kot globok in na nek način brez-pogojni razlog za nravno ravnanje. Tako nekateri postavljajo temelj za dolžnost bližnosti in solidarnosti v nekako tak-le izraz: **drugi so v nas** - ne glede na to, ali jih ljubimo, sovražimo ali nam niso mar.

č) **Ta misel o drugih v nas predpostavlja za del laičnega mišljenja neke vrste bistveni temelj za kakršnokoli idejo o solidarnosti.** To načelo, ki je dejavno tudi v življenju, spominja na Pavlov nauk, da smo eno telo (1 Kor 12 in Rim 12). Toda ali bi laična etika, kateri bi manjkalo temeljne upravičenosti, imela zadosti močno prepričanje, da bi hotela in mogla tudi odpuščati sovražnikom? Martiniju se zdi, da je to težko celo za tradicionalne vere.

d) **Pomembno bi bilo, ako bi verni in neverni imeli v območju nravnosti neko skupno področje.**¹⁷ Toda tudi v tem pride trenutek, ko se človek nujno vpraša, kateri je zadnji temelj in zadnja upravičenost teh načel. **Po Martiniju je edino dejstvo, ki res daje temelj človeškemu dostojanstvu, to, da so vsa človeška bitja odprta za nekaj višjega in večjega, kot so ona sama.** Poglobiti bi bilo treba vse tisto, kar bi v tem pogledu omogočilo več sodelovanja med vernimi in nevernimi.

f) **Kaj torej storiti?** Razpravljanje o prijemljivih nravnih primerih je potrebno, a najbolj važno je razpravljati o temelju naše nravnosti.

4. 2. a) V odgovoru Eco najprej prizna, da je lažje spraševati kot odgovarjati. Vendar misli, da **more povedati, na čem danes temelji njegovo "laično verovanje".**¹⁸ Zadeva mu je postala bolj jasna zaradi razmišljanja o nekaterih zadevah v zvezi s pomenom pojmov (semantičnih problemih). Osrednje vprašanje je bilo naslednje: **ali obstojijo "semantični univer-**

17 Npr: poudarjanje dostojanstva človeške narave, da drugi nikoli ni zgolj orodje, da ga zmerom spoštujemo kot nedotakljivo osebo itd.

18 Govori o verovanju, ker je trdno prepričan, da **obstoje različni načini verovanja in torej različni občuti oz. smisel svetega.**

zalni pojmi" (pomensko vesoljno-splošni pojmi), to se pravi, pojmi, ki bi bili skupni vsemu človeškemu rodu in ki bi jih mogli izraziti vsi jeziki.¹⁹

b) To da velja za tim. živalskega in samotarnega Adama, ki še ni vedel, kaj je spolno razmerje, ugodje pogovarjanja, ljubezen do sinov, bolečina zaradi izgube ljubljene osebe ipd. Toda že v tej dobi se je po Ecu semantika (pojmoslovje) spremenila v temelj za nrvnost (etiko). Toda kako je mogoče na hitro izdelati repertorij splošnih pojmov, potem pa tudi razumeti, da ne smemo storiti drugim nečesa, kar nočemo, da drugi ne store nam? Zato, ker se nrvna razsežnost pričjenja tedaj, ko se pojavijo drugi.

c) Tudi Eco prideva krepostnim laikom prepričanje, da so drugi v njih. A v tem ne gre za nejasno čustveno nagnjenost, temveč za osnovni pogoj. Še najbolj laične znanosti o človeku nas učijo, da so drugi, zlasti njihov pogled, tisto, kar nas določa in nas oblikuje; brez drugih ne moremo razumeti, kdo smo. Celo tisti, ki ubija, ropa in zatira, dela vse to v izjemnih trenutkih, ker v vsem ostalem življenju berači od svojih enakih, da ga priznajo, spoštujejo, ljubijo, pohvalijo.²⁰

19 Zadeva ni tako jasna, ker npr. nekatere kulture nimajo pojmov za izraze, ki so za nas razvidni; npr., določene lastnosti ("jabolko je rdeče"), ali načelo istosti ($a=a$). Toda Eco se je prepričal, da dejansko obstojé taki pojmi, ki so skupni vsem kulturam, in da se ti pojmi nanašajo na položaj našega telesa v prostoru. Smo živali, ki hodimo pokoncu. Ker nam je težko stati dolgo na glavi, imamo skupen pojem o gornjem in spodnjem, a dajemo prednost gornjemu. Isto velja za desno in levo, stati ali hoditi, biti vzravnani ali naslonjeni, plaziti se ali skakati, biti buden ali speč. Lahko bi našel še mnogo drugih primerov, ki vključujejo tudi vid, posluš, jesti, piti, požirati, izločati. Vsak človek ima pojme o pomenu zaznavanja, spomina, želji, strahu, žalosti, oddiha, bolečine in ugodja, zna pa to tudi izraziti s primernimi vzkliki. (Zdi se mi, da gre v tem Eco predaleč, ko trdi, da so vesoljno-veljavni splošni pojmi tudi o omejitvi: nočemo, da bi nam kdo prepovedal govoriti, gledati, poslušati, spat, jesti, iti kamor hočemo; trpimo, kadar nas kdo zapostavlja, če nas tepe, rani ali ubije, kadar nas podvrže telesnemu ali duševnemu mučenju, ki zmanjšajo našo zmoglost mišljenja. Kaže, da vesoljnosti teh pojmov zaradi kulturnih različnosti ne bi bilo mogoče izkustveno dokazati.)

20 Kako da potem obstajajo ali so obstajale kulture, ki odobravajo pokole, kanibalizem, ponižanje drugih? Ker se v njih pojem "drugih" omejuje na rodovno (ali narodnostno) občestvo in imajo vse druge za barbare, torej nečloveške.

č) Kako odgovoriti na vprašanje, ali zavest o pomembnosti drugih zadošča za trden, brezpogojen in nespremenljiv temelj npravnega ravnanja? Eco v odgovor je najprej neresen, češ da brezpogojni temelj tudi ne zadošča za to, da mnogo vernih ne bi grešilo in to vedoč, da delajo greh. (Dejansko je več sogovornikov za njim ponavljajo ta "ugovor".) Potem pa ponavlja, da je skušal utemeljiti načela npravnosti z naravnimi dejanji. Torej bi bila tim. laična morala (ali npravnost nevernih) v bistvu naravna etika. Naravni čut bi bil temelj, ki bi dal zadostno jamstvo, če bi ta čut razvili do prave zrelosti in samozavesti?²¹

d) Eco (v daljšem komentarju o Spinozovi *Etiki*) sodi, da bi v Spinozu podobni perspektivi mogli predložiti problem življenja po smrti. Potem pa to skuša dokazati na precej izviren način s tem, kar da se dogaja v računalništvu.²² To pa Eca vodi do vprašanja, ali smrt morda ni neke vrste impresija v nekem kraju vesolja, to se pravi, vtis nekakega software-a, - ki da ga nekateri imenujejo dušo! -, katerega smo izdelovali za časa življenja in ki ga sestavljajo naši spomini in očitki vesti, naše neozdravljivo trpljenje, naš občutek miru zaradi izpolnjene dolžnosti in naša ljubezen.

21 Seveda si je mogoče misliti, da ne bi bil zadostni nagib za krepost, ker bi neverni mogli reči: saj nihče ne ve za zlo, ki ga delam na skrivaj. Toda neverni ve, da ga nihče ne opazuje od zgoraj, in torej ve tudi, da ni nikogar, ki bi mu odpustil. Zato da bo še bolj kakor verni prošil za odpuščanje druge. Eco pravi, da zato morda grizenje vesti - ali pekočo vest - poznajo tudi neverni. (Op.: zrel vernik bi tega grizenja vesti - šp.: remordimiento - ne smel imeti; verni se skesa - šp.: arrepentimiento -, najsi to kesanje čuti ali ne.)

22 Elektronski svet nam danes nakazuje, da morejo obstajati skupki (sekvence) sporočil, ki se prenašajo iz enega fizičnega nosilca na drugega, ne da bi izgubile svoje neponavljajoče se značilnosti, in kaže, kot da bi preživele kot čista algoritmična ne-snov v hipu, ko zaupščajo enega nosilca in se še niso vtisnile v drugega. - Zdi se mi, da to ni popolnoma pravilno. Kdor se ukvarja z novimi računalniki, ve, da obstoji to, kar v arg. šp. označujejo kot "flasheo", v slovenščini pa bi mogoče smeli govoriti o poblisku. To se pravi: če kak uporabnik ne dopusti dovolj časa med dvema različnima delovanji - tudi če računalnik ugasne in ga takoj spet prižge - drugega delovanja ne bo mogel pravilno izvesti, ker bo v njem našel "preostanke" ali sledi prvega.

e) Eco vprašuje Martinija, zakaj bi morali vzeti laiku Kristusov zgled, ki odpušča, če ravno bi bil Kristus le legenda?²³

f) Po vsem povedanem misli Eco, da se naravna etika more meriti z načeli etike, ki temelji na veri v transcendenco. Morebitne "nepremagljive težave" pa bi bilo mogoče premagati z ljubeznijo in razumnostjo.

3. DRUGI SOGOVORNIKI

Pod naslovom "Zbor" šest piscev sestavlja nekaj zborni odmev oz. pritrdilo ali zanikanje tega, kar sta izrazila prejšnja sogovornika. Večina se ne strinja niti z Martinijem niti z Ecom, kar je verjetno pripisati izbiri občasnika. Nekateri poudarjajo, da imata Martini in Eco precej skupnega. Vsakdo seveda predstavlja svoje stališče, ki pa se nasplošno ne strinja z mnenjem ostalih.

Zdi se mi primerno povzeti vsaj njihove glavne misli, ker nam prikazujejo mišljenje mnogih naših sodobnikov.

3.1. Dva filozofa

3.1.1. Emanuele Severino: *Tehnika predpostavlja zaton vsakršne dobre vere*

a) *Etika bi imela v zahodni civilizaciji značaj tehnike.*²⁴

23 V tem Eco spet pada v protislovje. Najprej prosi Martinija, naj skuša vsaj za trenutek sprejeti podmeno, da Boga ni, da je človek na zemlji po zmoti ali slučaju, z zavestjo, da je umrljiv ter tako najmanj popoln med vsemi živalmi. Za to, da bi mogel s pogumom pričakovati smrt, bi se tak človek skoraj nujno spremenil v verno bitje in bi zbajal pripovedke, ki bi mu dajale kakšno razlago in kakšen vzor. Med mnogimi takimi pripovedkami si more zamisliti tudi Kristusov zgled, vesoljno ljubezen, odpuščanje sovražnikom, žrtvovanje življenja za druge. Potem pa pravi, naj Martini pusti to podmeno in naj prizna, da bi bilo dejstvo, da si je človeštvo to legendo moglo izmisliti in jo ljubiti, tako skrivnostno čudežno, kot je (za verne) dejstvo, da se je božji Sin učlovečil. Eco tu predpostavlja, da človek ima takšno zmožnost bakanja; toda ali bi bil človek, predan samemu sebi, sposoben priti do krščanske Skrivnosti (Bog-Ljubezen; Bog-človek, ki je umrl in vstal; človek-božji otrok in deležen njegove narave itd.)?

24 Kadar bi šlo za nagib dobre vere, ki bi temeljila na "neomajni" resnici, h kateri teži filozofsko izročilo, bi bila ta dobra vera tehnična uspešnost tehnike; v teološko-metafizičnem izročilu bi bila celo nadtehnika, ker bi mogla dati tudi večno zveličanje duše. Severino pravi, da so sodobni "bolj ponižni": zanje je etika samo nujni pogoj za ekonomsko in politično uspešnost.

b) Obema "nekdanjima" etikama (preknaravni in bogoznanstveni) bi bila skupna **dobra vera** (prava vest; dobra volja; prepričanje, da je neko dejanje treba storiti). Toda vsebina bi bila **različna** (nekdo misli, da mora ljubiti drugega, drugi pa sodi, da ima razloge za to, da ga ne ljubi) in **različni** bi bili tudi **nagibi** za delovanje. Nagibi za dobro vero še niso dobra vera, so pa **temelj prepričanja**, po katerem obstoji dobra vera.

c) Delati v dobri veri bi imelo **dvoje virov**: 1. v zakonodaji verske narave; 2. v gotovosti, da moremo sami dokončno spoznati, kaj je resnica.

č) Obstoji pa še **tretji način**: **prepričanje, da ni nobenega vira, da nimamo nobenega nagiba**.²⁵

d) To sodobno mišljenje, ki ne bi bilo ne skeptično ne agnostično, bi bilo v **neizogibni rasti tiste vere v razvoj bitja**, ki je temelj vse zahodne zgodovine. Podlaga za to vero je sodobno mišljenje, da ne more obstajati nobena druga resnica kakor razvoj.²⁶

e) Če sta **smrt resnice in smrt Boga** v zahodnem izročilu **neizogibni**, potem je **neizogibna tudi smrt kakršnegakoli brezpogojnega temelja etike**, ki bi postavljala resnico za nagib dobre vere. Tako je **vsaka etika dobra vera ali skratka vera**. Nesoglasje med različnimi verovanji je mogoče rešiti samo s soočenjem, v katerem je **edini možni smisel resnice njena praktična uspešnost**.

f) Po Severinu **Martini** nevarno približuje metafizična načela verskim načelom etike, medtem ko **Tomaž Akvinski** in **Cerkev** jasno razlikujeta med njimi. A ker je **vera brezpogojna gotovost**

25 Severino pravi: modro ravna, kdor sprejme, da obstoji resnica in zavrača nasilje. Kdor ne sprejme obstoja resnice, zavrača nasilje samo z vero, ki je resnična v toliko, v kolikor je resnična vera sama. Po Severinu je tako dokazovanje mogoče opaziti v zadnjih okrožnicah Cerkve in da to smer nakazuje Martini.

26 Severino ponavlja, da je zahodnemu izročilu usojen zaton in da je zato utopičen vsak poskus rešiti človeka z zatekanjem k oblikam metafizično-teološkega izročila. Po Severinu je bistvo tega izročila v tem, da skuša dokazati naslednje: če bi nad razvojem ne obstajala resnica in večno ter nesprenmenljivo bitje, bi iz tega sledilo, da se nič, iz katerega v razvoju prihajajo bitja, spremeni v bit, to se pravi, v bit, ki vse proizvaja. Toda po "sodobnem" mišljenju obstoji bistvena istost nič z bitjo; bit pa je dejansko prenehanje razvoja, to se pravi, razlike med tem, kar je, in tem, česar še ni ali pa je nehalo biti. – Ne bomo tukaj spodbijali zadevni eksistencialistični nauk, po katerem bi obstalo bitje šele takrat, ko bi postalo popolno, torej (zanje) samo na sebi nespremenljiva in neskončna bit.

o nevidnih rečeh (argumentum non apparentium), je torej dvomen temelj za pravnost. (Vsa današnja znanost je velikokrat gotovost o čutno nespoznatnih rečeh; seveda pa nikoli ni absolutna, brezopojna; op.) Prav tako bi bila dvomna brezpogojnost pravnosti, ki bi temeljila na razumu. Po Severinu tudi Eco stavi za temelj etike nekaj, kar je sicer trditev zdrave pameti (sensus communis), ne pa razvidna resnica, torej nekaj problematičnega. Biti gotov o nečem, ki je problematično, pa pomeni imeti vero.²⁷

g) Zaradi neizogibnega zatona nekdanjih etik se je začela uveljavljati etika znanosti in tehnike. Ta je za Severina dobra vera, ki nastane iz prepričanja o tem, kaj je treba storiti.

h) Vendar tudi za Severina ostajajo nerešena nekatera vprašanja: Kakšen je smisel tehnike? Ali je mogoče, da bi bila zahodna civilizacija zmožna zatreti nasilje, če pa za svoj temelj postavlja tisto vero v razvoj, ki je ravno korenina nasilja?

3.1.2. Manlio Sgalambro: *Dobro ne more temeljiti v Bogu morilcu*

a) Sgalambro se sprašuje: "Kako je mogoče, da na vsem lepem ta človeška drhal zločincev stori kaj dobrega?" Trdi, da je začetek etike združen z začudenjem.

b) Dobro ne obstoji, mogoče si ga je samo misliti. Ker je dobro pojem, torej (u)misel, ne more stvarno biti, ni "bit".

c) Iz pojma zlega sledi, da Boga ne more biti. Ne moremo se namreč družiti z nižjo naravo. Bog pa je po Sgalambro nižje narave, ker je naša umisel.

č) Zlo je za Sgalambro neugasljiva žej po dobrem; zato "ga draži", da se hoče to željo po dobrem postavljati v odnos do Boga.

d) Družbeno zlo je malenkost v primerjavi z metafizičnim zlom.²⁸ Delati dobro je največji poskus uničiti "bitje", zato dobrega ni mogoče utemeljiti v Bogu, torej v nečem, ki naj bi bilo izvor sveta in bi ga vzdrževalo v bivanju.²⁹ Dobro dejanje je najbolj brezpogojna tajitev Boga.

27 Po Severinu ima Eco to vero za razvidno. Tako kot za izročilo obstoji nespremenljivi "naravni zakon", tako je za Eco na temelju laične morale naravno dejstvo (naravni občut, nagon). "Sodobna filozofija najbolj naprednih oblik" (izraz je nekaka Severinova samohvala) pa taji kakršenkoli splošni pojem (torej tudi tistega, ki ga vsebuje postava "Ne stori drugim, kar nočeš, da storijo tebi").

28 Za tomizem je metafizično dobro vse, kar je, - tudi vrag "kot bit"; vse, kar ni neskončno popolno kot Bog, pa je metafizično zlo.

29 Sgalambro dosledno govori o nečem, ne o nekom, ker bi se sicer nanašal na osebnega Boga.

e) Izbrati človeka za bližnjega pomeni izbrati ga za vse življenje. Tega dejanja bi ne bilo mogoče utemeljiti v Bogu, ker takšno ontološko počelo samo v sebi vključuje našo smrt. V trenutku, ko izbere drugega za bližnjega, mu dobro dejanje pravi: ti ne smeš umreti. Zeleti dobro rečem, je samo želeti, da ne umro - in to je vse. Vse drugo je podzvrst koristnega.³⁰

3.2. Dva novinarja

3.2.1. Eugenio Scalfari: *Za to, da npravno ravnamo, zaupajmo v nagon*

a) Scalfari sodi, da je dialog Eco-Martini pomemben, toda dvomi, da bi bil uspešen, ker Martini zahteva priznanje Absolutnega kot edini možni vir za npravni zakon.³¹

b) Pravi, da cerkveni očetje nikoli niso puščali ob strani poti, po kateri bi s samim razumom prišli do spoznanja in priznanja Boga. Tisoč let je bil ta poskus povezan s trditvami o Prvem Vzroku in Prvem Gibalu. Sčasom pa so "bolj fini" razumniki spoznavali, da so te trditve izgubile svojo prepričevalno moč. Od trenutka, ko sta nuja in slučaj nadomestila vzročnost in usodo, se ni bilo več mogoče zatekati od končnega učinka do Prvega vzroka. Danes se (po Scalfariju) noben dozorel duh ne zateka k takemu dokazovanju. Toda sodobni epigoni cerkvenih očetov spet predlagajo Absolutno kot možni temelj za npravnost. Toda zdaj Bog ni več Prvi Vzrok, ampak vir vrednot in npravnih zakonov. Takšna je po Scalfariju katoliška zamisel o Bogu ob vhodu v tretje tisočletje!³²

30 V dobrem je boj proti smrti bližnjega, proti "bitju", ki ga srka vase in s tem ubija, kar je s strahotnimi besedami izrazil mojster Eckhart: Eden z Enim, eden Enega, eden v Enem in v Enem večno eden. Ako tako razumevamo dobro, potem dobrega ne bi bilo mogoče delati in bi bil zgolj (u)misel. Ni mogoče vskladiti pojem dobrega s pojmom Boga, ki je smrt sama. Smrt in Bog sta pojma, ki pomenita isto in se lahko uporabljata eden namesto drugega! Vse drugo je za Sgalambra "Justiz und Polizei", kot da bi bila vera v osebnega Boga neke vrste nacizem.

31 Scalfari Martinija vedno imenuje kardinal in redno govori o morali, ne o etiki.

32 V katoliškem "domišljijem zakladu" Bog ne bi bil več vesoljna urejevalna sila (1 Mojz 1), ampak vir resnice, dobrote, pravice, predvsem pa ljubezni. Vse drugo (narava) da se oddaljuje božjemu gospostvu, s čemer bi Bog izgubljal svojo apokaliptično podobo. To bi bil neke vrste katoliški humanizem, ki pristaja na srečanje z drugimi kulturami, najsibodo verne ali ne, s pogojem, da ohranjajo npravno zavest.

c) Ta razvoj katoliške kulture od metafizike do etike morajo laiki sprejeti kot nekaj izredno pozitivnega.³³ Ni dvoma o tem, da se danes ljudje bolj zanimajo za etiko kot za metafiziko.

č) Scalfari pravi, da je po Martiniju sedež morale v duši, v slabosti telesa pa neprestana skušnjava. Zato vse razmišljanje naveže na to ločitev med dušo in telesom.³⁴ Bog bi torej dal človeku dušo in po duši zakone, ki se potem kažejo v ravnanju, kateremu sledijo nagrade ali (majhne ali večne) kazni. Toda zakone je mogoče različno razlagati in s tem pogojevati (relativizirati) glede na čase in kraje. Zgodovina Cerkve da ima sicer nešteto dejanj dobre, je pa tudi tesno povezana z nasiljem klerikov in ustanov, ki so jih vodili. Seveda so vse človeške ustanove in vsi ljudje zmotljivi, toda tu gre za leto: povezava z Absolutnim ni mogla preprečiti relativizacije morale.³⁵

d) Kateri je torej temelj morale za vse, verne in neverne? Scalfari sodi, da v biološki pripadnosti ljudi določeni (z)vrsti. V osebi si nasprotujeta in soživita dva bistvena nagona (po preživetju posameznika in po preživetju vrste). Iz prvega izhaja egoizem, (ki bi bil nujen, dokler ne bi prestopil določene meje in začel opustošati družbo), iz drugega pa čustvo npravnosti, to se pravi, nuja, da se čutim obvezanega pred trpljenjem bližnjega in z skupni blagor. Vsak posameznik s svojim razumom "izdelava" ta dva nagona.

e) Moralne norme se spreminjajo in se morajo spreminjati, ker se spreminja stvarnost. Toda v nečem so po definiciji nespremenljive: so moralne norme, v kolikor na neki način presegajo posamično obzorje in delujejo v dobro bližnjega. To dobro bo zmerom samostojen dosežek vsakogar in zato relativno, a nikoli se ne bo moglo odpovedati razumevanju in ljubezni

33 Filozofija po dolgi dobi upadanja sedaj izkazuje navdušeno delovanje, predvsem na področju pravoslovja, znanost pa se sprašuje o zadevah, ki so bile prej izključno filozofske.

34 Mislim, da v Martinijevih izvajanjih ni mogoče zaslediti tako skrajnega razlikovanja. – Scalfari pravi, da o veri v obstoj duše ni mogoče razpravljati, ker je aksiomatična za tistega, ki ima to vero; prizna tudi, da ni mogoče dokazati neobstoja duše.

35 Zažiganja čarovnic v skoro polovici cerkvene zgodovine niso imeli za zločin; čeprav je bilo nasilje nad vero, ki temelji na ljubezni, so ta dejanja opravičevali v imenu prav te vere. Scalfari pravi, da noče očitati Cerkvi zločinov, ki jih je šele sedaj priznala. Trdi samo, da krščanska morala, navezana na Absolutno, ki izhaja iz transcendentnega Boga, ni mogla preprečiti relativno razlago te morale.

Marjetka Dolinar: "Sončnice" - akril.

do drugih, ker bi bil ta biološki nagon na osnovi moralnega ravnanja.³⁶

f) Scalfari zaključuje: **pustimo ob strani metafiziko in transcendenco**, če hočemo skupaj nanovo zgraditi izgubljeno moralo. Vsi priznajmo nravno vrednoto skupne blaginje in ljubezni v najširšem pomenu; izpolnjujmo jih do konca, ne zaradi plačila ali kazni, ampak samo zato, da sledimo nagonu, ki prihaja iz naše osebnosti in iz skupnega genetičnega kodeksa (rodovnega zakovnika).

3.2.2. Indro Montanelli: *O pomanjkanju vere kot krivici*

Montanellijev dopis je kratek. Pravi, da nima nič proti Martinijevem dokazovanju (katerega zmerom imenuje kardinal). O sebi pravi, da v stoicizmu išče vzor za nravno ravnanje, a da mora priznati njegovo relativnost in nezadostnost. Sodi, da je za verne manj vreden vsakdo, ki išče vero, a je ne najde. Toda ali zadošča ta zavest manjvrednosti za to, da kdo pride do vere? Montanelli se zaveda, da s tem zahaja v vprašanje o Milosti. Toda Martini mora priznati, da to vprašanje ne moti le nevernih, ampak je vzrok za razdore celo med katoličani.³⁷ Montanelli priznava, da ne doživlja pomanjkanja vere kot brezupje. Vedno pa je **pomanjkanje vere čutil kot globoko krivico**, ki odreka njegovemu življenju kakršenkoli smisel. Njegov dopis je izjava o porazu.

3. 3 .Dva politika

3. 3. 1. Vittorio Foa: *Ker živim v svetu, je svet moj temelj*

a) Tudi Foa ni popolnoma prepričan, da bi bil razgovor med vernimi in nevernimi koristen za iskanje zadnjega temelja etike.³⁸

36 Zadnji razlog se mora že na prvi hip vsakomur zdeti popolnoma protisloven. Res so nekaj pretiravali v razlikovanju med naravo (biologijo) in kulturo (eden njenih sadov je nramnost, čeprav ne izključno njen), ne moremo pa jih istiti, ali, kar bi bilo prav tako nestvarno, utemeljevati kulturo (in etiko) samo z biologijo.

37 Prva dva, ki sta trdila, da je vera razsvetljenje, ki ga Bog milostno podarja tistim, ki jih po njegovi skrivnostni sodbi določa za odrešenje, sta bila dva glavna ustanovitelja Cerkve, sv. Pavel in sv. Avguštin, torej ne Luter ne Kalvin.

38 Kdo je navsezadnje tako prepričan, da veruje? Ali so neverni res gotovi, da ne verujejo? Foa priznava, da kljub svojemu prepričanju neverni zmerom išče.

Razloga za to sta dva: 1. Ako bi verni zahteval od nevernega, da ta upraviči svoje etično verovanje, ne da bi sam skušal upravičiti odnose med svojo vero in svojo gotovostjo, bi se izpostavil nevarnosti, da bi prezrl vso človeško zgodovino.³⁹ 2. Če vera v osebnega Boga pomeni, da v vsakem primeru natančno vemo, kaj je altruizem in kaj ne, potem ima verni pravico in dolžnost, da se drugi vskladijo z njegovo resnico in pravico. To pa bi vodilo v zamešavanje med črko in Duhom in torej v integrizem. Integrizem, ki ga imajo tudi neverni, razblini kakršnokoli versko izkustvo. Zato soočenje ni med vernimi in nevernimi, temveč med načinom verovanja in neverovanja.

b) Ne morem govoriti o etiki, če ne gledam zla in se ne pogreznem vanj. Vir zla je v načinu, kako se vede naša vest, kako gradimo naše razmerje do sveta.

c) **Bistvo etike** je v tem: ali zanikam druge ali pa vzpostavljam sožitje in skupno iskanje? Obstoji skrivna skušnjava, da bi tajili občestvo (ali poedinca), ali zavračali istost zaradi različnosti.

č) V etiki ni dovoljeno obljubljeni varnost, ki bi jo dajal zadnji nespremenljivi temelj. **Etika je iskanje negotovosti** v vzajemnem spoštovanju, a brez tesnobe in samoobrambe. Etično vprašanje se zastavlja povsod, kjer je prišlo do **neuravnovešenosti**, ki se je povečala z **napredkom tehnike** in to zaradi njene zmožnosti uničevanja in samouničevanja.

d) Foa spoštuje vsakogar, ki mu vera v osebnega Boga, ali kak transcendentalen imperativ, dajeta etične gotovosti. Prosil bi pa nekoliko spoštovanju in manj samogotovosti v odnosu do tistega, ki se trudi pridobivati gotovost.

3.3.2. Claudio Martelli: *Laična vera krščanskega humanizma*

a) Pogosto se govori o vernih in nevernih (ali katoličanih in laikih), kot da bi šlo za nekaj povsem različnega. Toda **razlika med nevernimi in vernimi** je dejansko premikajoča se meja, ki pa ni zunaj nas, ampak v nas.

³⁹ Foa pravi: od nevernega se zahteva, da pove, v kaj veruje. Z besedno igro se nekako predpostavlja, da je edini način verovanja tisti, na katerega se nanaša vprašanje. Tako je problem rešen, preden ga je kdo sploh pričel reševati. Vprašanje je torej brezkoristno.

b) Za izhodno točko predlaga Martelli, da je **moderna vest nastala po krščanstvu in po misli razsvetljenstva**. Na splošno se opaža, da se v posameznikih meša krščanska vzgoja z razsvetljensko; tako nastaja to, kar imenujemo **laicizem**. Tem izrazom je po Martelliju treba vrniti izvirni pomen vere v meje razuma oz. zdrave pameti.⁴⁰

Razsvetljenstvo ne pretrga s krščanskim ethosom.⁴¹ Toda če ravno gre za zgolj razumske vrednote, se zahteva, da se jih izpove in izpolnjuje: od šolske obveznosti do npravne (če ne kazenske) obveznosti iti volit. Verovati pomeni imeti vero v v znanost, poklic, sodnike, stražnike, zavarovalne družbe itd. **Življenje sedanjega človeka je neprestano dejanje vere** v mnogo bolj smešne in abotne zadeve, kot pa so postavke s podlago v skrivnosti.

c) Vendar Martelli pravi, da **verska vzgoja z zakoni utemeljenimi v skrivnosti ni najboljši vodič za npravno ravnanje**.⁴²

č) Toda ni si mogoče zamišljati krščanstva kot neko kompaktno in koherentno ideologijo; zmanjšati največji, najbolj trajni in najbolj privlačni humanizem na pravljico, predsodke in praznoverje bi bilo bedasto.

Krščanski mit da se razteza od osebnega Boga do laicizirane vere, ki se meri samo po njenih delih. **Krščanski ethos** je tako globok, da ga moremo izražati kot **ratio**, pa tudi kot **absurdum**; kot **mistiko** in kot **logiko**; kot **svobodo** in kot **jetništvo**; kot **smisel življenja** in kot **smisel smrti**, a v bistvu je krščanski ethos ljubezen.

40 Martelli razvija te misli. Laiki navadno trdijo, da je njihovo izvor v razsvetljenstvu. A to ni tako daleč od krščanstva. Z redkimi izjemami (Humov scepticism ali Holbachov mehanicistični determinizem) je razsvetljenstvo del tisočletnega razvoja krščanstva. Kot reforma se tudi razsvetljenstvo obrača k poedincu, proti katoliški Cerkvi in reformiranim sektam, a ne govori o čistem ali nečistem krščanstvu, temveč o vesoljnem krščanstvu, temelječem na zdravi pameti. Razsvetljenstvo pospešuje racionalizacijo krščanstva in sekularizira krščansko oznanilo (do teizma). Razsvetljeni se bore proti nevednosti, ker je nevednost vir težav in trajno ogrožanje človeštva, posebno kadar je na oblasti.

41 Martelli pravi da je razsvetljenstvo (katerega predstavljajo Bayle, Voltaire, Rousseau, Kant, Newton, Laplace) kritično krščansko; heterodokсно, a krščansko. Laična vest in njene zahteve - spoštovanje do drugega, spoštovanje človeških pravic, svoboda znanosti, verski in politični pluralizem, politična demokracija, prosti trg - vse to da se je porodilo v krščanstvu, ne zunaj njega.

42 Razlog: Kristjani so bili preganjani, a tudi preganjalci.

d) To novo bistveno krščanstvo bi naj bil **novi razumski mit**, ki da so ga izdelali filozofi.⁴³ V Martinijevem pismu se po Martelliju prepletata dve ravni: 1. **etična teorija**, ki daje upravičenje dejanjem, in 2. **praktično ravnanje**, ki sledi iz aplikacije teorije.

Glede na **prvo raven** ne bi bilo res, da bi bila brezpogojna vez npravne norme značilna samo za verske etike, ker da Kantova etika in naturistične etike trdijo isto; torej pod vidikom brez-pogojnosti načel ne bi bilo razlike med etiko vernih in nevernih. Opazovanje **druge ravni** bi dokazovalo, da v tem res **gre za bistveno razliko**. Etike, ki razvijajo norme na podlagi skrivnosti, se med seboj precej razlikujejo. Toda za te etike ne bi bile značilne take zahteve kot so altruizem, iskrenost, pravičnost, spoštovanje drugih, odpuščanje sovražnikom ipd. To da je vidno v vseh integrizmih. Resda je krščanstvo te zapovedi sprejelo za svoje, a ne kaže, da bi bile v njegovem genetičnem kodeksu. (Seveda bi bile nekatere sodobne etike brez transcendence še hujše, npr. totalitarni etiki rasizma in razrednega boja.)

e) Številne osebe ravna jo npravno pravilno in so sposobne včasih dejanj visokega altruizma, ne da bi njihovo npravno ravnanje imelo transcendentalni temelj. Martelli trdi, da prav to **pomanjkanje brezpogojnih npravnih vrednot razloži strpnost in zavračanje vsakršnega nasilja nad drugimi**. Etika s širšim obzorjem da bi bila bolj sposobna sprejeti ali vsaj razumeti vrednote drugih.⁴⁴

43 Ne gre torej za tisto krščansko, ki so ga napadali razsvetljenci in ki je bilo oblast in zloraba oblasti (nasilje nad drugimi kristjani, ki niso verovali, npr., v papeža ali v svetnike ali v zakrament pokore). To degenerirano krščanstvo – najsi bo rimsko, pariško ali kalvinsko (ženevsko) – je bilo za Martellija tudi vzrok ateizma. Navaja primere Voltairja, Kanta ("očeta in prvaka laicizma", čigar veličina da je morda v njegovi hibridni laicizaciji), pa Marxa, Nietzscheja in Freuda (s katerimi da je laicizem zapustil krščansko območje ter se je "credo" raztalil v kulturi, zdravi čut pa je zrastel v "credo") ter "razsvetljenca in pogana" Goetheja (ki je priznal, da je temeljna zasluga krščanstva v tem, da nas more spraviti z bolečino, jo upravičiti in preseči bolečine življenja ter smrti).

44 V ironičnem aforizmu je zapisal B. Shaw, da niti medsebojnost (recipročnost) ne more biti brezpogojna vrednota: "Ne stori drugim, kar nočeš, da storijo tebi. Morda nimajo enakega okusa." Martelli to izkustveno potrjuje z dejstvom, da so nekateri bili pripravljeni dati določene pravice tujcem samo pod pogojem, da bi v njihovih državah priznali enake pravice Italijanom. (Slovenci že dolgo časa čutimo na svoji koži, da ni medsebojnosti med slov. in ital. uradno politiko glede narodnostnih manjšin.)

Liberalni humanizem, ki izvira iz krščanstva, je prinesel etiko strpnosti, končno pa je zavladata liberalna etika. To da je prisililo krščanstvo, da se je odpovedalo pokristjanjevanju s silo, ki ga je izvajalo stoletja. Upati je, da bodo do tega prišle tudi druge vernosti, ki danes še nimajo te strpnosti.⁴⁵

f) **Liberalna ideja strpnosti zagovarja načelo, da je mogoče sožitje z nečim, s čimer se ne skladam.** Gre za npravno zapoved, ki izraža priznanje, da nekaj obstaja in da ima pravico do obstoja, a izraža tudi slabo počutje zaradi njegove navzočnosti ter voljo, da se mu v določenih mejah zoperstavi. Strpnost da je dosežek svobodne človeške izbire. Mogoče je, da je zapisana v naravi ali božjih zakonih, a ljudem mora dopuščati zadostno svobodo izbire.

g) **Zakaj naj bi ljudje bili strpni?** Za razliko od solidarnosti strpnost izraža, da gre za dosežek računa med sedanjem neugodjem in prihodnimi pozitivnimi ali negativnimi posledicami.

4. MARTINI: "PA VENDAR ETIKA ZAHTEVA RESNICO!"

Pod tem naslovom je Martini izrazil zadovoljstvo nad tem, da se je dvoumni naslov "V kaj verujejo tisti, ki ne verujejo?" spremenil v razpravljanje o temeljih etike. Potem je zatrdil, da mu je bila predpostavka iskren namen za dialogiranje. Na splošno je opazil v odgovorih in v drugod objavljenih spisih neke vrste laično apologetiko, poenostavljenje katoliškega nauka o etiki, ali pa takšne sintetize njegovih misli, da jih sploh ni mogel spoznati. Izrekel je tudi mnenje, da so sogovorniki razpravljali končno o tem, v čem da je osnova človeškega dostojanstva; ali je morda v odprtosti za nekaj višjega in večjega od nje? Na najbolj pomembno skuša na kratko odgovoriti.

1. **Skoro vsi odgovori nahajajo v etiki svojstveno prvino človeka; nekaj, po čemer človek je, kar je.** Ljudje niso čakali krščanstva za to, da bi si dali etiko in se pričeli vpraševati o npravnih zadevah.

⁴⁵ Martelli izraža opombo, da izraza strpnost ne najde v Martinijevem pismu, čeravno jo uporabljajo druge etične struje, ki so izšle iz katoliške Cerkve.

2. Izraz **"dobro"** zasluži posebno pozornost, ker imajo nekateri laično odgovornost do obličja drugih za dobro.

a) Glede tega najprej povablja na **razmišljanje o dialektiki, ki je svojska pravilni npravni izbiri**. Vsako svobodno dejanje je zmerom prvo, izvirno, nepredvidljivo. Kaj vključuje odločitev, da ne lažem, ker da je to zlo, in da povem resnico, ker da je to dobro? Pomeni idejo o **dobrem kot pravilnem, celotnostnem, lepem, ne le kot koristnem**; to vključuje tudi smisel življenja, ločitev med dobrim in zlem ter obstoj reda dobrega in zlega.

b) V določeni miselnosti je mogoče opaziti neko nasprotje temu, kar zagovarjajo katoličani, to se pravi, **tajitev samostatnega dobrega**.⁴⁶ Toda pravično dejanje, ki je storjeno zato, ker je pravično, vodi do priznanja transcendence.⁴⁷

3. **Nravnost torej ne ureja samo medosebnih odnosov**, ampak zajema tudi razsežnost transcendence. Naravna etika se more srečati z etiko, ki nastane po svetopisemskem razodetju, ker prva vključuje transcendenco ali njeno omembo, ne le obličja bližnjega.

4. Razmišljanje o etiki nam daje možnost za več, kot se navadno misli. Toda treba se je pazno in potrpežljivo zadržati pri človeškem npravnem izkustvu.

a) **Nepotrpežljivost** opaza Martini tam, kjer se **npravno izkustvo omejuje na telesno življenje ali na nagon(a)**. Toda kako najti, npr. v Antigoni, nagon po preživetju zvrsti, ko pa Antigona svobodno gre smrti nasproti zato, da bila pokorna nezapisanim zakonom, ki so višji od državno-mestnih zakonov.

b) Drugi hočejo **postavljati etiko ob tehniko**. A tehnika proizvaja, spreminja naravne in umetne predmete (manipulira) in jo more voditi volja do oblasti, etika pa se giblje v območju svobode in teži za izpopolnjem osebe.

5. Kdor bi hotel etiko utemeljiti z **nagonom za preživetje**, bi jo imel za relativno in spremenljivo. Seveda se spreminjajo okol-

46 Na ta način je laže zagovarjati kar prepogosto nahajanje nezadostnih npravnih teorij in pozitivno npravno ravnanje, ker se pravilnost npravnih dejanj ne meri s pojmovno shemo, ampak po usmerjenju volje in pravega namena.

47 Zato je zapisal Dostojevskij "Če Boga ni, je vse dovoljeno". Kar je potrdil brezbožec Sartre: "Z Bogom izgine vsakršna možnost najti vrednote v razumnih nebesih; ne more več obstajati dobro a priori, ker ni nobene neskončne in popolne zavesti, ki bi ga mislila; nikjer ni zapisano, da obstoji dobro, da bi morali biti pošten, da bi se ne smelo lagati."

nosti, a **kar se ne spremeni, so globoke drže**. Če premišljamo o vsebini bistvene npravnosti in o njenih glavnih vrednotah, ne opažamo, da bi se bile spremenile v teku časov, ali da bi bilo mogoče spremeniti Deset zapovedi.⁴⁸

6. V vseh šestih odgovorih je mogoče **najti velike razlike** med njimi, kar pomeni, da je zmedenost v npravoslovnem razmišljanju še velika.

7. To velja tudi za verne, kjer včasih prevladuje skoro **kantovsko gledanje**, ki se omejuje na dolžnost.⁴⁹ Območje etike ni samo to, kar je obvezno, ampak kar vodi človeka do bolj pravičnega in polnega življenja, do polnosti odgovorne svobode.

8. **Etika ni vse človeško izkustvo**. Razvoj sodobnega ateizma, ki je delno že mimo, se je pripravljaj in spremljal z **zmanjševanjem pojma o Bogu**. Kritika vere je koristna, ako očisti pojem Boga vsakršnega antropomorfizma, ni pa koristna, kadar se ta pojem osiroti glede na to, kar o Bogu govori sv. pismo v celoti.⁵⁰

9. Scalfari ima delno prav, ko govori o **razvoju** ali razvoju nazaj (involuciji) **mišljenja v katoliški kulturi**, kadar bi ta dajala skoro edino prednost etiki. Toda **etika je sama na sebi šibka in se mora opirati na celotno resnico**. Resnica je od-pomoč za šibkost dobrega, s katero se v vsakdanjem izkustvu srečavamo venomer. Številne apodiktčne trditve (razlika med Bogom in dobrim; svojevoljne razlikovanje med vzročnostjo in slučajnostjo; itd.) dovoljuje nekako uganiti, da **smo pred krizo pojma o resnici**. Če se res sprašujem kot človek, moram priznati, da ima **npravno izkustvo v človeškem življenju središčni in odločilni položaj**. Tega nihče ne taji, kvečjemu neverni, ker preveč poudarjajo samo etiko.

48 Ne vidimo možnosti, da bi se kdaj umor, rop ali laž mogli spremeniti v nekaj samo na sebi priporočljivega, ali odvisnega od naših pogodb. Naše npravne odločitve so polne tveganj in dvomov, a od tod ne sledi, da bi se kdaj v prihodnosti moglo odločiti, da je bolje biti nezvest, nepošten ali neodgovoren.

49 Tudi Martini je omenjal splošno veljavne npravne zahteve, a s tem ni hotel nikogar zavajati v zmoto, kot da bi bil poudarjal samo obveznost.

50 Zato se morajo tudi verniki prizadevati, da ne bi zmanjšali Boga na malika, v katerega ni moč verjeti zaradi lastnosti, ki se mu pridevajo. Kaj imata skupnega svetopisemski Bog, ki je ob človeku in je "Bog za človeka", in tisti "bog", o katerem pravijo (Scalfari), da je smrt sama in da nima nič skupnega z dobrim?

10. **Toda ali etika sama zadošča?** Ali je etika edino obzorje za smisel življenja in resnice? Nesmiselno je skušati utemeljiti etiko na njej sami, ne da bi se ozirali na globlje obzorje, torej na celotno resnico. **Vprašanje etike je združeno z vprašanjem resnice.** Tu je tudi ena izmed glavnih težav, s katerimi ima opraviti sodobno mišljenje: ničesar ni mogoče utemeljiti, vse je mogoče dajati v pretres (soditi, kritizirati).

11. V kaj torej verujejo tisti, ki ne verujejo? Martini misli, da je treba verjeti vsaj v življenje in v obljubo boljšega življenja za mlade, katere se vara s kulturo, ki jih pod pretvezo svobode povablja h kateremukoli izkustvu. S tem se jih izpostavlja, da se jim vse konča v porazu, brezupju, smrti, bolečini.

12. Pomembno je poudariti, da se veliko sogovornikov sploh ne sprašuje o skrivnosti zla, in to v časih, ko doživljamo doslej nepoznane pojave zla. Ozadje lahkega optimizma, po katerem se bodo vse stvari same uredile, ne le da dramatično zakriva prisotnost zla, temveč tudi ugaša pojem npravnega čuta kot borbo, boj, agonično napetost, in da se mir doseže samo za ceno trpeče in prebolele užaljenosti.. Ali te nezadostne ideje o zlu niso povezane z nezadostnimi idejami o dobrem? Ali se razsvetljsko mišljenje ne moti, ko podcenjuje ali ne zaznava dramatičnosti, ki je svojska etičnemu življenju?

5. NEKAJ PRIPOMB

1. Kard. Martini je bil tudi v končnem odgovoru zelo previden. Ni zavrnil vsa stališča, eno za drugim, ampak je odgovoril nekako na splošno. Sicer je skušal oneveljaviti nekatere nasprotne dokaze, a bolj je poudarjal tisto, kar se mu je zdelo primerno za to, da ponovno zatrdi potrebo brezpogojnega temelja za npravnost, ki je končno v božjo Resnico.

2.. Ecu in Martiniju je skupno predvsem to, da vztrajata na potrebi nekega brezpogojnega temelja npravnosti. Eco trdi, da on nahaja temelj za svojo laično etiko v naravnih dejstvih, in sicer z dokazom, da obstojajo pomensko splošno-vesoljni pojmi, ki bi dajali naravni etiki osnovni pogoj (ne torej temelja!), ne le neko čustveno nagnjenost.

Eco (pa tudi Scalfari in Martelli) ne upoštevajo dejstva, da je katoliški nauk v tej zadevi nekoliko drugačen. Cerkev vztraja, da je po naravnem razumu mogoče priti do pravih npravnih zahtev, trdi pa tudi, da je potrebno nadnaravno razodetje za

to, da "vsi, kmalu in brez zmote" morejo priti do tega spoznanja. Toda kdo more tajiti, da je danes ves svet pod vplivom krščanske blagovesti in da zato sprejema krščanski nauk, da so vse osebe kot take enake in da smo si vsi med seboj bratje?

K temu je treba dodati še nekaj: dokaz iz pomensko vesoljno-veljavnih splošnih pojmov ni pravzaprav dokaz iz naravnih bioloških dejstev, temveč iz človeku svojske posebnosti, ki je kultura, na katero moremo gledati kot samo človeški dosežek, ali pa zaradi razodetja ne samo kot takega. Torej bi mogli zavrniti Ecovo dokazovanje, ker postavlja temelj npravnosti na nekaj, kar je **prostorno-časovno pogojeno in zato spremenljivo** (ne brezpogojno). S tem se dejansko približa večini drugih sogovornikov.

3. Opažamo, da se nekateri sogovorniki ne strinjajo z Ecovim mnenjem, po katerem bi bilo **razpravljanje o etiki med vernimi in nevernimi koristno**. Najpomembnejša izjema je morda Scalfari, ker tudi išče naravnega temelja za etiko (dva nagona v človeku). Drugi je Martelli, ki poudarja povezanost laičnega ethosa s krščanskim. Toda tudi Martelli radevolje priznava, da je razlika med etiko, ki je človeško delo, in etiko, ki je božja zamisel. Zato morda Foa trdi, da ne gre za razliko med vernimi in nevernimi, temveč med načinom verovanja in neverovanja; ali Martelli, da razlika ni zunaj nas, ampak v nas. Odtod ponovno vztrajanje na tem, da je **etika** – bodisi z metafizičnim temeljem ali brez njega – **samo dejanje vere, verovanje ali skratka vera**. Taka dokazovanja nam omogočajo lažje razumevanje dejstva, da se je Janezu Pavlu II. zdelo primerno ob koncu stoletja in tisočletja govoriti o pomenu razuma!

4. Nekateri trdijo (Scalfari), da **pod vidikom etične teorije ne bi bilo razlike med naravno in nadnaravno etiko, ker da vsi zahtevajo brezpogojnost npravnih načel**. Seveda se misleci ne strinjajo v tem, v čem bi naj bil ta brezpogojni temelj: pripadnost skupni biološki zvrsti; dva osnovna nagona te zvrsti; glavna značilnost človeka, ki naj bi bila tehnika, ipd.

5. Vendar je mogoče opaziti, da večina gleda na etično dejstvo iz sociološkega (ne: socialnega) vidika. Nekateri celo postavljajo za (seveda umišljeno) bistvo etike vzpostavitev sožitja z drugim in z drugimi (občestvo), medtem ko bi bil vir zla v zatajitvi drugega ali občestva (Foa).

6. Skoro vsi poudarjajo **veliko različnost v konkretnih zahtevah** oz. v praktičnem ravnanju. Nekateri (Severino) zelo vztrajajo

na tem, da je vsem skupna "dobra vera", njena vsebina pa bi bila različna. Marsikateri skuša celo dokazati, da bi bila glede tega laična etika bolj zahtevna kakor etika vernih, zlasti katoličanov in katoliške Cerkve! Nekateri trdijo, da je **Cerkev šele pod vplivom razsvetljenstva, liberalizma in raznih drugih modernih miselnih struj spremenila svoj način mišljenja, vrednotenja** (prednost drugim krepostim, predvsem družbenim) in ravnanja.

Ni mogoče popolnoma zavreči teh hudih obtožb! Prav tako pa tudi ni mogoče dokazati, kot si je nekdo upal zapisati, da bi tim. družbenih kreposti ne bilo v rodovnem zakoniku (genetičnem kodeksu) krščanstva.

7. Veliko sogovornikov prinaša kot dokaz proti obstoju brez-pogojnega temelja za pravoslovje (etiko) dejstvo, da **tak temelj ni bil zmožen preprečiti obstoj zla**. Nekateri trdijo, da se je v imenu tega nespremenljivega temelja v teku zgodovine napadalo danes splošno sprejete pravne zahteve in se je ravnalo v nasprotju z njimi. Tako dokazovanje bi bilo veljavno samo, če bi nam Bog ne bil dal svobode, če ne bili v svojem ravnanju vsaj nepopolno svobodni. Pri tem se tudi pozablja, da (s)poznanju ne sledi nujno soskladno ravnanje.

8. Drugi sogovorniki **poudarjajo, da prav ta vera v zgodovinsko pogojenost** (relativnost) pravnih zahtev, v negotovost našega verovanja in v še druge temu podobne značilnosti **omogoča pravilno pravno delovanje**, to pa predvsem zato, ker se ne misli ne na plačilo ne na kazen.

Res je treba dobro razlikovati, kaj je naš končni nagib za pravno delovanje. Ako bi bil ta nagib **samo ali predvsem** plačilo oz. kazen (tim. "verski" ali religiozni nagib), ne bi bili pravno neporečni. Seveda še manj, ako bi bil nagib "dobro (ali slabo) ime" (tim. "sociološki" nagib: kaj bodo drugi rekli). Pravno dobro dejanje je le tisto, ki se ga stori, ne da bi nanj vplival (samo ali predvsem) verski ali družbeni nagib. Toda še v "starem" *Kesanju* molimo: "posebno pa mi je žal, ker sem razžalil Tebe, ki si moj najboljši Oče in vse ljubezni vreden." Torej ne Bog, ki plačuje in kaznuje, ampak Bog, ki je Oče (iz katerega izhajamo in od kogar vse prejemo) in Ljubezen⁵¹; katerega ljubimo zaradi tega, kar je, ne zaradi tega, kar nam

51 Spomnimo se na zadnje besede Ibsenove drame Peer Gynt: "Jaz sem Deus charitatis"

daje ali jemlje. Trditve, da je нравno dobro samo dejanje, ki bi ne imelo brezpogojnega temelja, ni mogoče dokazati niti razumsko niti izkustveno; je res zadeva določenega verovanja.

8.. **Večina sogovornikov zagovarja dejstvo razvoja.** In to celo kot edino resnico, česar seveda ni mogoče dokazati. Zato pisci sami pravijo, da tudi v razvoj samo **verujejo**. (Ali kljub temu razvoj ne postane nekaj absolutnega? S tem bi na nek način etike brez absolutnega temelja tudi imele absolutni temelj, čeravno bi vztrajale na ravno nasprotnem.) V tem razvoju seveda ni mesta ne za Boga, ne za naravo in njene nespremenljive zakone, ne za kakršnokoli bistvo, ne za bit (kot tako), s tem pa seveda tudi ne za brezpogojni temelj нравnosti, za нравno dobro ali zlo, - ker da se vse to moremo samo zamišljati, ne odgovarja pa stvarnosti.

9. Razumljivo je, da taka miselnost nekatere zavaja v trditev, **da je etika tehnika, oz. da je tehnika temelj etike**. Sodilo za tehniko pa je **uspešnost**, torej bi morala biti uspešnost tudi v etiki edino sodilo o pravilnosti dejanj. **Severino** sam se nekako ustraši teh svojih trditev, ker ve, da je tehnika neke vrste nasilje; zato se sprašuje, kako bi bilo mogoče z nasiljem preprečiti in končno iztrebiti nasilje. Toda kako bi bilo sploh mogoče vsa нравna dejanja soditi pod vidikom uspešnosti? Katero naj bi bilo sodilo za to, kaj bi naj bilo нравno uspešno?

10. Delni nasledek takega gledanja je novo etično računarjenje (v novem, a slabem pomenu). Zato ne zbuja pozornosti namerno nasprotje **med strpnostjo in solidarnostjo**, ki ga vzpostavlja, npr., Martelli, ko poudarja, da ima strpnost večji uspeh za dosežek boljšega sožitja. Toda tudi za tako računarjenje je treba veliko človeške zrelosti, veliko nesebičnosti in celo ljubezni, pa tudi malo več razuma in ne le "splošne" (šp.: *sentido común*; angl.: *common sense*), a tako redke zdrave pameti.

Haedo, 31. maja 1999

IRENA AVSENIK NABERGOJ

**LITERARNA KRITIKA IN ESEJISTIKA
V REViji MEDDOBJE (1954)****Magistrska naloga
(II. DEL)**

Univerza v Ljubljani - Filozofska fakulteta
Oddelek za slovanske jezike in književnosti
mentorica: prof. dr. Helga Glušič
Ljubljana, april 1998

4.3 Ruda Jurčec

Ruda Jurčec se je rodil 1. aprila 1905 v Ormožu. Študiral je na *Haute École* v Parizu, kamor je jugoslovanska diplomacija tedaj pošiljala le najbolj nadarjene študente. V domovini je bil urednik *Slovenca* in že tedaj odličen esejist. Čeprav v prvi vrsti ni bil literat, je v izseljenstvu napisal nekaj odličnih knjižnih del: roman *Ljubljanski triptih* (Jurčečevo najobsežnejše literarno delo, ki ga je napisal v emigraciji - izšlo je leta 1957 pri SKA), *Skozi luči in sence* (1914-1958) - obširni spomini v treh delih, izdani pri založbi Baraga leta 1964 (1. del), leta 1966 (2. del) in 1969 (3. del), in drugo. Razen tega je v izseljenstvu izdal tudi knjižico *K soncu, k svetlobi. Za oblikovanje krščanskega svetovnega nazora in za vzgojo krščanske osebnosti* (Slovensko dušno pastirstvo v Argentini, Buenos Aires 1978). V rokopisu je še njegovo besedilo *Marcelino Vázquez* (nameraval je napisati roman s tem naslovom), zanj je Jurčec dobil tudi nagrado SKA. Objavljenih pa je bilo še nekaj leposlovnih črtic, med drugim *Vuzmenice* (*Meddobje* 1955, str. 25-36), *Cármen de Patagones* (odlomek v *Meddobju* 1959, str. 102-115), *Requiem in re* (*Meddobje* 1964, str. 313-322), 9999. *Pravljica iz velikega Buenos Airesa* (*Meddobje* 1961, str. 58-74), *Potovanje skozi čas* (*Meddobje* 1959, str. 40-57). V Jurčečevih delih je mogoče odkriti globoko mistiko, svetovljanstvo ter pronicljiv pogled na človeka, idejne tokove in razmere v domovini. V njegovem pisanju je čutiti močan subjektivizem.

Jurčec je bil v izseljenstvu dolga leta predsednik Slovenske kulturne akcije, od njene ustanovitve leta 1954 do razcepa leta 1969. Bil je tudi urednik *Meddobja* in *Glasa SKA* (poleg Marolta). Obdobje njegovega vodstva je bilo po mnenju Andreja Rota najplodnejše obdobje delovanja SKA. Leta 1969 se je iz uradne politične emigracije umaknil, in to predvsem zaradi njene "jugoslovanske usmerjenosti in politične nedelavnosti". Svojo usmeritev je nakazal že v prvi številki *Sija slovenske svobode*, 21. aprila 1969, z mislijo iz govora Ivana Cankarja v ljubljanskem Mestnem domu: "... da moramo doseči kulturno enakost z drugimi narodi na svetovni ravni; poskrbeti ji gospodarsko okrepitev in nato pravo politično samostojnost." (A. Rot, *Republika duhov*, Ljubljana 1994, str. 108). Kot pravi Tine Debeljak, je Jurčec "že leta 1962 poskusil s kulturno-političnim listom *Novi časi* (izšli sta dve številki), s katerim se je hotel uveljaviti kot politik v opoziciji proti politiki dr. M. Kreka. Nato je Glas SKA vedno bolj poudarjal politično plat slovenskega emigracijskega problema tako, da se je dvigala rahla opozicija proti vpeljevanju Glasa v politični vrtinec. Zato je 'kriza' leta 1969 prišla Jurčecu prav, da se je 'osvobodil' vseh ozirov in začel izdajati *Sij slovenske svobode*." Debeljak pravi, da je *Sij slovenske svobode* "odslej postal ne toliko tekmeč Glasu SKA, temveč slovenski emigracijski politiki. Postavil se je za radikalno rušenje Jugoslavije..." (T. Debeljak, *Trideset let zdomske emigrantske književnosti, 1945-1975. Argentina*, v: *Življenje in delo Slovencev v Argentini (po letu 1945)*, Studia slovenica, Ljubljana - Washington 1994, str. 61, 62). Leta 1969 je Jurčec prenehal literarno ustvarjati in se posvetil politiki. Po mnenju Andreja Rota je njegovo politično delovanje pomembnejše od literarnega. Zavzemal se je za zrušitev jugoslovanskega okvira in izoblikovanje temeljnih načel slovenske državnosti (A. Rot, prav tam, str. 111). Razčistil je veliko vprašanj iz slovenske problematike. Vodstvo politične emigracije je z nezaupanjem in le postopoma sprejemalo njegovo idejo o samostojni Sloveniji kot državi. A. Rot ga je označil kot zaljubljenca v slovenstvo in hkrati širokosrčnega svetovljana (A. Rot, prav tam, str. 118). Kot človek ni bil preprost. "Zdi se, da povzdiguje dvomljivost marsičesa in se izogiba kompromisu. Zadosten dokaz za to so številne in nasprotujoče si (ob)sodbe njegove osebnosti in dela: komunist, klerikalec, prostozidar, fašist, in še kaj..." (A. Rot, prav tam, str. 108). Ruda Jurčec je umrl leta 1975.

Njegovo pisanje odlikuje svojevrsten literarni slog; A. Geržinič ga označuje tako: "Svetovljanska olika ni odbrusila osebnih značilnosti. V njegovem slogu je med statičnimi bloki erup tivnost, je dialektika iracionalnosti; so predeli molka, presenečajo motni uvidi, v zadregi caplja humor, se skriva pohlevna dobrot a. Ob srečevanjih z zlom ni naiven, ni donkihotski, niti hamletovski. Plašen je, pa se mu ne umakne. Ponavadi ga preboli in premaga z brezbrizno pasivnostjo, ki se ji ni moč izviti." (A. Geržinič, *Misli, besede in črke o Rudi Jurčecu*, Glas XII, str. 5-6).

O Rudi Jurčecu veliko piše Andrej Rot, vrsto let sourednik *Meddobja*. Med drugim objavi esej *Jurččeva rast iz narodnosti v državnost ali bodočnost slovenstva v antipodih* (*Meddobje* 1986, str. 81-95). V njem predstavi "v emigraciji malo poznanega in v domovini zamolčanega pisatelja Rudo Jurčeca" (A. Rot, prav tam, str. 82) kot človeka s "politično domiselno stjo in intuicijo", osebnost "široke mednarodne razgledanosti" ter "diplomata in strokovnjaka politologije". Rot pojasni njegovo "stališče do naroda, njegovo razvojno pot, vplive, okoliščine njegovega delovanja, predvsem pa njegovo pojmovanje državnosti in možnosti, ki jih v tej obliki dobe narodi" (A. Rot, prav tam, str. 92).

Jurččevi eseji v *Meddobju*

Beseda je izražena misel, misel pa je neizrečena beseda.
(Montesquieu)

Ruda Jurčec je bil ob ustanovitvi SKA "vodilni duh" te ustanove. Obdobje njegovega delovanja v SKA je bilo tudi "zlata doba" slovenske politične emigracije. Za emigracijo je bil zelo pomemben njegov govor na prvem umetniškem večeru SKA, v katerem je spregovoril o položaju in nalogah Slovencev v izseljenski skupnosti in o njihovem razmerju do domovine.

V tem svojem govoru (*Iz govora Rude Jurčeca na 1. umetniškem večeru SKA*, *Meddobje* 1954, str. 1-3) je slovenske izseljence v Argentini primerjal z izraelsko diasporo: "Izraelu je diaspora skozi stoletja reševala vero v narodno in duhovno rešitev. Ta diaspora pa je mogla svojo nalogo opravljati samo zaradi tega, ker se je trdno postavila na temelje verskih in kulturnih tradicij.

Pogosto se je zdelo, da je bil Izrael zapisan smrti - njegovo poslanstvo so reševali glasniki njegovih duhovnih dobrin, ki se niso odrekli svojemu poslanstvu, dasi so živeli raztreseni v vseh delih sveta" (R. Jurčec, prav tam, str. 1). Jurčec je torej v njem poudaril velik pomen izseljenske skupnosti za slovenski narod, ki je bil tedaj po njegovem mnenju v nevarnosti pred zlomom.

Poudaril je povezanost izseljencev z rojaki v domovini, "ki čuvajo stvaritve slovenskega duha in jih hranijo za bodočnost". ... "Doma imamo brate, ki bi radi delali podvojeno, ako bi bili v svobodi: vemo, da delajo in čakajo... Bratu v domovini gre za to delo podvojena zasluga - brat v tujini pa bi zagrešil velik greh, ako svojega poslanstva ne bi opravil." (R. Jurčec, prav tam, str. 2). Naloge izseljenske skupnosti naj bi bile tako zlasti reševanje duhovnih vrednot ter služba kulturi in umetnosti.

V svojem govoru je označil tudi namen nove revije *Meddobje*. Revija naj bi bila namenjena ljubiteljem umetnosti in izobražencem - ti naj bi v esejih in leposlovju "posegali med dnevne probleme, našli jasnosti, opore in razvedrila v dneh tako zamotanih miselnih križišč" (R. Jurčec, prav tam, str. 3).

Eseji, ki jih je objavil v rubriki *črke - besede - misli*, so zelo literarni. Včasih mejijo že kar na čisto literaturo - na črtico, vendar pa so v njih tudi prvine, ki jih od te literarne vrste ločijo; npr. ko kritično osvetlujejo povojna literarna gibanja, se posredno dotikajo duhovnozgodovinskih, filozofskih, kulturnih vprašanj in podobno. Povečini Jurčeveji eseji niso enotni, ampak se avtor v okviru enega eseja loteva vrste vprašanj; videti je, da sledi toku asociacij. Kot ni enotna njihova vsebina, se v esejih prepletajo tudi različni pisateljevi oblikovni prijemi. Pogosta je nekakšna meditacija, vpletanje spominov na različne dogodke, tu so še potopisni odlomki, pa opisi oseb in njihovega umetniško-filozofskega delovanja. Ton Jurčevih esejev je bolj mračen kot svetel, avtor je namreč v njih velikokrat razmišljal tudi o smrti ter o človekovi tesnobi in njegovi ujetosti v svetu. Jurčec je bil občutljiv duh; globoko so se ga dotaknili ljudje, globoko se ga je dotaknila literatura, pa tudi glasbena, likovna in gledališka - zlasti baletna umetnost. Ob branju raznovrstne literature se je včasih spomnil kakega svojega preteklega izkustva in ta je nenadoma dobil poseben pomen. Spomin, ki ga je zdramila neka pripoved, pesem, koncert

ali film, je Jurčecu pomenil impulz za novo pisanje. V esejih se ni postavljajl v središče pisanja, meja med osebnim in splošnim je počasi zbledela in na površje je prišla splošna, obče-človeška snov, namenjena bralcu.

V rubriko *črke - besede - misli* je objavljajl do let 1965 ali 1966, po tem letu v *Meddobju* tega razdelka ni več. *Introitus*, naslovi prvi esej, ki ga začenja z mislimi: "Spominjam se ga iz davnih let. Položil je svoj zvezek na desno stran pulta in zapisal nanj črki, pomembnejši, kot pa se je tega zavedal. Bili so njegovi spisi, ki jih je objavljajl v zavodskem listu in začel jih je s črkama, ki ju je z veliko gesto potegnil skoraj čez vso stran. Bili sta črki Alfa in Omega - Začetek in Konec... /.../ Večkrat se spomnim njegovega obraza iz tistih dni in njegovega lepega zaleta in mi je pogosto težko, da fant ni nadaljeval..." (R. Jurčec, *Meddobje* 1954, str. 47-52; str. 47).

"'Besede, besede, besede', vzklika toliko Hamletov po vseh svetovnih odrih, toda ali je kje gledališka umetnost že mogla kronati takega Hamleta, ki bi bil z vsem doživetjem in dovolj grozljivim strahom božjim pravilno povedal teh troje kratkih besed z navidez samo enim pomenom?" (R. Jurčec, prav tam, str. 48).

In na drugem mestu piše: "Beseda je postala samo preddverje za misel, ki se izčiščuje za večnost. črka, beseda - to sta samo še stebra, cerkvena ladja, dvorana, kip ali slika za večno obrednost v templju, v katerem večno živi Misel. Ta obrednost pa ni monotona, ni uglašena samo za en zvok, polna je katastrof, polna slabosti in spoznanj - izdajstva in kesanja; slabiči so jo vsak vek kosali in vsaka doba je s svojimi dialektičnimi diagnozami in algebrajskimi enačbami hotela Misel podrediti viziji lastne povprečnosti in ošabnosti. črke, besede, misli - posvečeno orodje v rokah tistih, ki bi radi sodelovali pri pripravi in delu velikega Stavbenika." (R. Jurčec, prav tam, str. 48).

V teh Jurččevih odlomkih je čutiti globoko spoštovanje do besede, v zvezi s tem pa tudi veliko pričakovanje od pisca literature. Misel je nad človekom, je večna, človek pa je marsikdaj slabič, ko z njo upravlja samovoljno, brez spoštovanja in odgovornosti. Sam si postavlja merila, ošabno misleč, da mu bo Misel sledila. Toda črke, besede in misli so posvečene in jih ni mogoče v resnici podrediti.

Marjetka Dolinar: "Tihožitje" - akril.

V drugem eseju z naslovom *Papinijeva nezgoda* spregovori o italijanskem pisatelju, pesniku in kritiku Giovanniju Papiniju (1881-1956), piscu, ki je v svojem času goreče polemiziral proti pozitivizmu in verzizmu ter podpiral nove filozofske in estetske tokove, med drugim futurizem. Predstavi Papinijevo knjigo o Satanu "Il Diavolo". Do nje je kritičen, saj ga ne pretrse tako, kot so ga pred tem Papinijeve Kristusove zgodbe. Meni, da pisatelj "ni verziran v teologiji", zato so poglavja, kjer bi moral biti kaj več kot samo "odvetnik revšeta, ki je obupal nad svojo mislijo", hitro zdrknili v povprečno fantaziranje (R. Jurčec, *Papinijeva nezgoda, Meddobje* 1954, str. 49). Papinijevo pesnitev primerja z Goethejevo dramsko pesnitvijo Faustom: "V Goethejevem Faustu zmaga Margarita in se reši, v Papinijevi pesnitvi pa bi se žena ob drugem srečanju znala upreti Satanu in ga prisiliti do poraza." (R. Jurčec, prav tam, str. 49). Jurčec ob tem razmišlja o Bogu in Satanu ter ugotavlja, da nekateri pisci skušajo Satana "onemogočiti" s tem, da ga kažejo v čim bolj smešni ali pomilovanja vredni luči. Hkrati pa v sodobni literaturi odkriva vse močnejši klic zoper božji molk (npr. Jean-Paul Sartre - v drami *Satan in dobri Bog*): "Ta molk, ta odsotnost je postala neznosna v našem času, ko si velik del sveta slika Zlo na izkušnjah zla, ki je za nami", pravi (R. Jurčec, prav tam, str. 50).

Tretji esej nosi naslov *Ob zapiskih o slovenski književnosti*. V njem je Jurčec kritičen do Kalanovih zapiskov o slovenski književnosti. Pravi, da se pri Kalanu "ponavlja vtis discipliniranosti, ki skuša vsak problem reševati po zakonih marksistične dialektike" (R. Jurčec, prav tam, str. 51); tako npr. pesniško vrednost priznava le Aškerčevi zbirki *Balade in romance, Lirske in epske poezije*; vsa druga Aškerčeva dela pa odklanja, med drugim tudi zaradi pesnikove "pomanjkljive ideološke zgrajenosti" (R. Jurčec, prav tam, str. 52).

V naslednjem eseju (R. Jurčec, *Meddobje* 1954, str. 119-126) Jurčec spregovori o delu francoskega katoliškega pisatelja François Mauriac *Jagnje* (L'agneau), v katerem je Mauriac ustvaril lik svetnika v modernem svetu; opiše sociološko-psihološko delo angleškega pisatelja Grahama Greena in francoske pisateljice Sidonie-Gabrielle Colette ter spregovori o prvem romanu francoske pisateljice Franoise Sagan: *Dober dan, žalost* (Bonjour Tristesse), ki ga je ta napisala pri osemnajstih letih. V zadnjem delu pisateljica obravnava tematiko smisla človekovega bivanja.

Kot aktualna tema v svetovnem katoliškem romanu - pri Georgesu Bernanosu, Françoisu Mauriacu, Grahamu Greenu in Julienu Greenu - se po Jurččevem mnenju pojavlja problem zla v sodobnem svetu.

V naslednji številki *Meddobja* (R. Jurčec, *Meddobje* 1954, str. 197-201) predstavi teme: *Saint-Beuve in kritika*, *Boj za Cankarjevo podobo* ter *Delež kritika Josipa Vidmarja*. Prispevek o Saint-Beuveju je literarna kritika; drugi prispevek je predstavitev kritike, ki jo je napisal Dušan Pirjevec h knjigi Lojza Kraigherja z naslovom *Ivan Cankar*, tretji pa prikaz Kraigherjeve kritike Josipa Vidmarja. Ne gre torej za eseje, temveč v prvi vrsti za literarne kritike.

V eseju *Glejte, sanjač prihaja* (R. Jurčec, *Meddobje* 1955, str. 304-309) predstavi neorealistični film italijanskega režiserja Vittoria de Sica *Čudež v Milanu* (*Miracolo a Milano*). Veliko tedanjih kritikov je izrazilo mnenje, da je v tem filmu neorealizem dosegel svoj vrh. Vendar pa Jurčec ugotavlja, da neorealistični filmi v Italiji nasploh ne dobivajo priznanja, saj je v njih "preveč tistega, kar je človeku za obrazom /.../, preveč bede in trpljenja" (R. Jurčec, prav tam, str. 304). Neorealizem naj bi bil v Italiji privlačen, dokler je napovedoval neko novo romantiko ter bil poetičen na račun resnice in zvestobe umetniški doslednosti; Francija pa je takim filmom omogočila uspeh, saj je začutila odpor proti prej omenjenemu gledanju.

Film *Čudež v Milanu* se začne s pohodom sanjača skozi meglen zimski dan v Milanu. Sanjač na svoji poti sreča bitje z visoko zapetim ovratnikom: "Prostrani trg je prazen in več ko poln dolgočasje. Po zasneženem, umazanem tlaku prihaja sanjaču nasproti do ušes zapet in v toplo suknjo zavit meščan. Dan je težak, še težji je korak prihajajočega in sanjaču ob tem srečanju s človeškim bitjem ne more priti lepša misel v glavo kot iskren pozdrav: 'Dober dan, gospod...' 'Kako, dober dan?' se sanjaču zadere pozdravljeni v obraz. Sanjač se ne vznemiri, le ponovi toplo in veselo: '...dober dan, gospod!' In oni nazaj: 'Kako vam pride na misel, voščiti meni dober dan...?' Skozi to meglo, skozi ta mraz, ki reže celo v dušo, skozi ta zabiti dolgčas, ki lega na svet kot grob - pri vsem tem se najde bitje, ki si upa voščiti dober dan. Ta 'dober dan' ni samo odmev, ni samo izraz nečesa, kar bi moglo biti, ni... - ne, pred njim je le bitje, ki se je nenadoma utrgalo od nekod in samo prijazno pozdravilo - prišlo je in

ga vznemirilo. Vrgel bi ga v bližnji vodnjak, če bi le bil na trgu, poklical bi redarja, zgodilo bi se nekaj, s čimer bi storil nekaj, kar bi razbilo potlačenost tega dneva. Seveda ni bil dan nič kriv; sanjač je samo pozdravil in s tem nekaj sprožil." /.../ "Sanjač in bitje z visoko zapetim ovratnikom sta se ločila, med njima se je svet pretrgal - sanjač je ostal zvest svojemu navdihu in odhital naprej življenju v naročje. Sanje so se začele razvijati, zgodba se je sprožila, na robu Milana se je v blatu, v ruševinah polomljenih barak začela pravljična in hotela kipeti proti nebu. Sanjači - posestniki novega življenja so si rekli, da je dober dan res vedno dober dan, saj so rabili to resnico, da so gradili svoje gradove. Toda na zemlji ni mnogo prostora za take, ki verujejo v dober dan tudi onstran megle, onstran bede in trpljenja - število sanjačev okoli njih pa začelo naraščati, policija jih je razpodila - sešli so se na trgu pred katedralo, tam zajahali metle, nekajkrat zakrožili nad stolpi in kupolami in poleteli proti nebu. Megla se bo razkadila, oblaki se bodo razklali - in res: nebeškim vratom podobne dveri so se odprle za tiste ljudi, ki verujejo, da je dober dan res dober dan, kadar človek iskreno izreče te preproste besede. In ker na zemlji teh besed niso smeli vsakemu reči, zato so odšli in potrkali na te dveri." (R. Jurčec, prav tam, str. 305).

Nato Jurčec pretrga to svoje razmišljanje in opisuje francosko akademijo. Kot častitljiva ustanova z ustanoviteljem kardinalom Richelieujem naj bi sprejemala med svoje člane le slavne ljudi - ti so morali nositi uniforme in živeti poseben življenjski slog - imeti so morali preračunan korak, ustnice je moral obkrožati diskreten nasmeh, od časa do časa so morali s sabljo udariti ob tlak, kašljali so samo pozimi, useknit so se akademiki hodili v poseben prostor - na akademiji ni bilo prostora za sanjače. "Bivši romantik ali bivši simbolist je smel prodreti v akademijo šele tedaj, ko se je dodobra naučil vseh ustaljenih in klasičnih oblik lepega pisanja." (R. Jurčec, prav tam, str. 306). Toda v Franciji so se rodili nemirni duhovi Rimbaud, Verlaine, Proust, Gide, Claudel... Akademija je morala prisluhniti "šumu", rušiti sta se začela akademizem in klasicizem. In akademija je za svojega člana izvolila celo Jeana Cocteauja, klasičnega sanjača. O njem piše Jurčec tako: "Prestolnica sosedne države je povabila novega akademika v goste. Tamošnja akademija je priredila slovesno sejo in Jean Cocteau je bil gost in slavnostni govornik. Dolgo so trajali pozdravni govori in nazadnje je le prišel do besede tudi slavljeneč. Govor je začel z besedami:

‘Poglejte me, ves polomljen in zveržen stojim pred vami. Zdi se mi, da je moja leva noga ostala nekje v veži, desno pa lovim nekje pod sosedno mizo. Poševno sem sklonjen nad nečim, kar se mi vodoravno lomi v drugo smer. Rad bi bil pred vami v navpični pozi, pa sem ves v diagonalni...’ Vsi navzoči so bili prepričani, da tako pesniškega govora še niso čuli, v Parizu pa so v akademiji menili, da so se temelji Richelieujeve palače zelo zamajali. Brž so v akademiji sprejeli nekaj novih članov, ki po njihovo niso okuženi s sanjarstvom, Cocteauju je bila najdena protiutež.” (R. Jurčec, prav tam, str. 306).

Cocteau pa je bil velik prijatelj Pabla Picassa - ta je bil še lažje sanjač... po številnih skeptičnih gledanjih na njegovo delo so kritiki končno le začeli trditi, da je Picasso Michelangelo 20. stoletja. In nato je kot njegov naslednik postal znan Salvador Dali. Kot pravi Jurčec, se je Dali sam razglasil za Picassovega naslednika. “Kot Jean Cocteau veruje tudi Salvador Dali v leteče krožnike. Pod nosom nosi dolge, ostro priostrene, skrbno negovane brke, ki mu po lastnih besedah služijo kot radar. Ko so ga vprašali, zakaj je njih koristnost tako označil, je odgovoril: ‘Tako vsaj ljudje študirajo moje brke in ne moje umetnosti.’ In ko so ga vprašali, kaj misli s svojo umetnostjo, je Dali odgovoril: ‘čakam na to, da bom doumel, kakšen bo dan in kakšna bo noč v dobi atomskega stoletja’.” (R. Jurčec, prav tam, str. 307).

Jurčec nadaljuje svoje razmišljanje o sanjačih: “Sanjač prihaja v naš svet nebogljen in komaj dostojno napravljen. Vse se mu od srca smeji, včasih pa se mu nekateri samo nasmihajo, to je: smej se iz zadrege, ker se boj njegovih talnih sil. Sanjač je človek kot vsak drug, navadno ni škodljiv in je večinoma zelo pohleven, zle misli ni v njem - bi rekel pesnik. Toda tam daleč za njim je nekaj, kar je ostalim ljudem prikrito. Mnogi radi pridejo do sklepa, da je sanjač velik individualist in kot tak lahko hodi svoja pota. Dokler ostane v svetu sanj, ni velikih nesreč. Toda sanje so nalezljive, pogosto je njih vsebina ista, kot je vsebina velike ljubezni, katere posoda se je pravkar razbila in iz sreče je ta naenkrat postala tragedija...” (R. Jurčec, prav tam, str. 307).

Jurčec odkrije “sanjače” tudi v sodobni literaturi. “V sodobni literaturi /.../ sta se na svet vrnila Edgar A. Poe in H. James, sanjača svoje dobe. Obregnili sta se ob Kirkegaarda in se spotaknila še ob F. Kafki. /.../ Abstraktnost je postala pogoj

za odrešenje stvarnega. /.../ Predmeti, v dobi naturalizma ponižani na dno gole in krute materije, prejemajo novo, intimnejšo vrednost. /.../ čuden preobrat, in to komaj v nekaj več kot pol stoletja." (R. Jurčec, prav tam, str. 308).

Temu svetu je po Jurččevih besedah vse bliže tudi *Naša sodobnost* z objavo novele *Veverica ne sme umreti* in nato še daljšega besedila - *Balada o trobenti in oblaku*. "Voda, nebo, skale in drevje - vse sanja in poje, avtor 'Balade...' pa je zapisal, da noče biti neiskren, ciničen." (R. Jurčec, prav tam, str. 308). Jurčec torej v kulturnem življenju ugotavlja velik premik iz naturalizma. Sanj namreč ni mogoče zadušiti.

Leta 1956 ali 1957 objavi esej *Ob Balantiču* (R. Jurčec, *Meddobje* 1956-57, str. 46-49) in še enega o Kurtu Joosu in njegovem baletu *Zelena miza* (R. Jurčec, *Meddobje* 1956-57, str. 153-157). V zadnjem eseju predstavi mednarodni festival baletne umetnosti v Parizu, na katerem je sodelovala tudi slovenska skupina Pina Mlakarja iz gledališča v Dessauu ob Labi. Mlakarjeva skupina naj bi vzbudila največje zanimanje med organizatorji in upravo, ti naj bi ji celo svetovali, naj spremeni ime svoje narodnosti (R. Jurčec, prav tam, str. 155). Joosovo delo je bilo po Jurččevih besedah "polno oprijemljivih idej, podanih s sredstvi golega učinka in realističnih barv", Mlakarjev balet pa naj bi bil "odmaknjen idejam sveta" (R. Jurčec, prav tam, str. 157). V tem eseju je opaziti Jurččevo široko razgledanost po gledališki, baletni, literarni in glasbeni umetnosti.

Leta 1958 objavi v *Meddobju* esej *Dogajanje je skromno* (v treh delih), in *Spomine od znotraj*.

V eseju *Dogajanje je skromno* (I) (R. Jurčec, *Meddobje* 1958, str. 51-55) ugotavlja, da je dogajanje v povestih, romanih in novelah skromno. Razmišlja o tem, kaj bi bilo, če bi napisal knjigo, polno dogodkov, saj je prepričan, da "življenje ni ubogo z dogodki; kar hitro se sprožijo in čim bližji smo času, tem več jih je". Meni, da bi bilo lepše, če bi bilo v knjigi več dogodkov - "meni in tistim, ki si upravičeno žele oddih ob knjigi" (R. Jurčec, prav tam, str. 51). Vendar niti sam ne more napisati take knjige. Iz domišljjskega sveta si priključuje lik Helene, ki ga je v sebi nosil že dvajset let.

"Ni bilo pomoči: nisem ji mogel več uiti. Vedno več sem vedel o njej... Spoznal sem, da jo ljubim; da jo poznam, ker jo ljubim.

Pisati bom mogel o njej samo zaradi tega, ker sem jo vzljubil: pero je moglo prodreti v svetišče, ker sem slutil, da je prišla in ostala ob meni. Sledil sem ji, vedel sem, kam greva in pri tem nisem več pazil, kako je z vsem drugim, kako je pravzaprav z glavnim, kako je z dogajanjem... Seveda sem jo poznal do podrobnosti... Vedel sem za vse njene zgodbe." (R. Jurčec, prav tam, str. 82).

Skozi usta Jurčeve prve dijaške gospodinje mu je spregovorila Helena. Predstavila mu je vrsto dogodkov... Toda, kljub tragičnosti zgodb Jurčec pravi: "Kam sem hotel z njeno dramatiko, ko pa dramatike in tragike več bilo ni... Višek je bil v preprostosti in globini misli - vse je bilo jasno, spokojno - in zato ni bilo dogodkov. /.../ Ljubil sem svet ob njej in skozi njo, ljubil slike njenih oči in poslušal melodije njene duše. Nič več. Toda, ko sem jo opisoval sem jo odel v dogajanje, ki je na zunaj skromno....Zakaj? Če bi si znal odgovoriti na to vprašanje, bi bil žalosten, bi bil zelo nesrečen." (Ruda Jurčec, str. 53)

Potem se spomni, da je v Naši sodobnosti prebral prvi odlomek romana Mire Mihelič *April*, s podnaslovom *Vijolice za senatorjevo gospo*. Ob branju je ugotovil, da pozna glavni osebi tega romana o ljubljanski meščanski družbi v aprilu 1941; vendar pa ju v Miheličinem pisanju ni prepoznal. "Kje je tukaj meja, sem začel razmišljati. Zakaj je pisateljica odmaknila lik, ki ga poznam, in okoli istega lika nanizala podobe, ki so mi ljube in ponekod monumentalne?" Dobro je poznal glavno osebo romana, gospoda predsednika: "Bila sva skoraj soseda. Svojo štorijo bi moral pomakniti le za nekaj mesecev in bi ji dal naslov Februar. Pa me skušnjavec ni premagal - le zakaj ne? Sedaj, ko gledam okoli sebe, bi se skoraj predal misli, da me je spet opeharil." (R. Jurčec, prav tam, str. 54). Če bi o tem pisal, kronika dogodkov ne bi bila skromna.

V drugem in tretjem delu eseja *Dogajanje je skromno* (II, III) (R. Jurčec, *Meddobje* 1958, str. 170-172) ugotavlja, da so se ljudje po koncu vojne zaprli v molk, zaradi duhovnega konflikta s tedanjo stvarnostjo. Takole pravi: "Življenje je polno dogajanja, vsaka zgodba pa ima samo eno resnico. Srce gre svojo pot in si splete podobo s svojo resnico - in ta resnica je pristnejša od resnice same... Človek se tej resnici predaja in hodi za njo, ker mu more slediti tja samo tisti, komur ona odpre srce." (R. Jurčec, prav tam, str. 170).

Pri prvi generaciji po prvi svetovni vojni ugotavlja prepad med njeno besedo in molkom. "Besede so v njenih ustih dobivale strašljiv pomen, misli so zvene le nenavadno, skorajda revolucionarno. Bistvo ni bilo v besedi, misel je nakazala samo vizijo - razumljivo je bilo samo tisto, kar je bilo v srcu. Pred slikami ekspresionistov je bilo dano priti blizu vsebini, v glasbi celo do dna.

Konflikt s stvarnostjo je bil nujen - in kdo je bil zanj odgovoren? Po stenah so obešali lepake in oznanjali programe - notranje življenje bi se naj organiziralo v kalupih in posodah, ki so razpadale. Nastal je prepad - besede so dobivale drugačen pomen." (R. Jurčec, prav tam, str. 170).

Tako je bila edina rešitev umik v molk. "Molk je edini mogel prenesti skrivnost v atmosfero, ker se je ustvarjala prevleka, ki je hladila, blažila. Milost prihaja po takih poteh zatišja in melodija je močnejša, čimbolj se ji kdo preda." (R. Jurčec, prav tam, str. 171). /.../

"Dogajanja je bilo polno! Doživljali smo velike tragedije, resnica nas je bila v oči. Vsebina pa se je gradila globoko v srcih. Srce je dobrote in ljubezni polno - le odkriti, 'identificirati' se ne da.

Med srci je pelo soglasje, slutnja, da mora do zadnje vizije vsakdo čisto sam. Pesnik in pisatelj moreta opisovati in slikati dogajanja, v njegov svet pa mora vsakdo rasti po stezah svojega misterija. Ko prestopi prag, prodre v svet sreče in lepote, ki je lepši, kot pa bi ga mogel podati poet." /.../

"Lovci so šli na lov za skrivnostjo, kakor gredo na lov za divjačino, da so se nazadnje sami nalezli spoznanja, da brez skrivnosti ne morejo živeti. Pred sodniki so se obtoženci sami razkrinkavali in prosili za smrtne obodbe. Sodniki so izrekli smrtne obsodbe, skrivnosti pa niso ujeli. /.../ Skrivnost je in se ne kaže; stvarnost se kaže in - ni...", sklene Jurčec drugi del (R. Jurčec, prav tam, str. 172).

V tretjem delu eseja spregovori o Mencingerjevem *Abadonu*, o njegovem srečanju z Mefistom ter o Cankarjevem *Pohujšanju v dolini Šentflorjanski* in o njenem zlodeju - konkordatu s Francoskega. Meni, da je bil zlodej opeharjen, ker so se mu na Slovenskem štrene logike zmešale (R. Jurčec, prav tam, str. 172).

V *Spominih od znotraj* (R. Jurčec, Meddobje 1958, str. 252-258) predstavi roman *Jagnje* (L'Agneau) Franoisa Mauriaca in njegove *Spomine od znotraj* (Mmoires intrieurs). "Spomini od znotraj" (prevod R. Jurčeca) so pisateljevi spomini, napisani na netradicionalen način. Dogodkov je zelo malo, še manj imen sodobnikov. Knjigo je Mauriac napisal in posvetil svojemu sinu Claudu, ki sicer v svoji zbirki esejev obtožuje svojega očeta in nekatere druge pisatelje, da "pišejo literaturo zaradi literature" (R. Jurčec, prav tam, str. 253). S svojimi *Spomini* želi oče sinu dati sliko o samem sebi; s svojo vero v prihodnost literature in pisateljev, predvsem pa kot dokaz ljubezni, ki "ne more nikoli priti do konca". Knjiga je zasnovana tako, kot da se "Duh, ki je že premagal spone smrti, pogovarja s seboj, s svojo preteklostjo, sedanjostjo in prihodnostjo", realno življenje pa je le "tenčica, ki loči očeta od sina" (R. Jurčec, prav tam, str. 252).

Nato Jurčec spregovori o Jožetu Javoršku, pisatelju, ki sicer v tedanji Ljubljani po njegovem mnenju ni priljubljen zaradi svojega prijateljevanja z Edvardom Kocbekom. Javoršek je namreč tedaj izdal knjigo o svojih srečanjih v Parizu (*Pariška srečanja*), vendar pa je Jurčec nad njo razočaran: "Res je, vsakdo doživlja resnico, kakor jo vidi in čuti. In vendar: kolikšen prepad med svetom, ki ga podaja Javoršek, in svetom, ki se ohranja v srcu z vso močjo. Iskal sem ob njegovih stavkih poteze, barve, podobe tistih, s katerimi je govoril; slišal sem celo njih glasove, mimo je drvelo opojno šumenje Pariza - toda prave slike ni hotelo biti: bila je samo filmska kamera, ki je podajala nekaj svetlega, a mrzlega, kakor da bi gledal švedski film Ingmarja Bergmanna. Na Švedskem je ledena lepota lepa, v Parizu ne!" (R. Jurčec, prav tam, str. 253). Razočaran pa je tudi nad Javorškovo dramo *Veselite se življenja* - po njegovem mnenju delo ni uspelo, ker je v njem nastal spor med resnico in lepoto.

Spominja se, da je kot dijak rad prebiral dela francoske literature, ter ob tem spregovori o francoski idejni in literarni zgodovini, še posebej pa o francoskem pisatelju in politiku Francois-Renju de Chateaubriandu. Ta predhodnik francoske romantike je svetovno znan po dveh delih: *Genij krščanstva* (La Genie du Christianisme, 1802) in *Spomini z onkraj groba* (Mmoires d'Outre-Tombe, 1849). Tako o njem razmišlja Jurčec: "In Ren je bil v tem času tisto, kar je bil Voltaire v dobi sto let poprej; le da Voltaire ni pisal knjig o geniju krščanstva in se za svarila od onstran groba ni menil... Smejal se jim je in njegov smeh

je apolonski... Ren pa je hodil po svetu, bil poslanik in zunanji minister, kamen spotike vladarjem in revolucijam, središče spletk in ljubezenskih zadržljajev v vseh velikih evropskih prestolnicah (takrat je Evropa segala komaj do Berlina in le rahlo še do Dunaja), nazadnje pa prišel umret ne na svoj dom, ampak k Madame Rcamier; njegova edina in največja ljubezen ga nikdar ni zavrгла, dasi je imela za to polno razlogov..." /.../ "Iz večnosti zveni samo ena resnica, ki je ostala edina lepota," meni Jurčec (R. Jurčec, prav tam, str. 254, 255).

Nato se spet vrne k Mauriacovim *Spominom*. Pravi, da se skozi vleče kot rdeča nit pričevanje o bogastvu in poslanstvu francoske duše. O pisatelju Jurčec pravi: "Ko nabira slike o Pascalu, Baudelairu, Rimbaudu - in nazadnje tudi o Mont-herlantu - , razkriva to dvojnost dvoboja med lepoto in resnico, ki se nazadnje ne more izvojevati drugače kot v popolnem pomirjenju med obema, v izravnavi, v končni himni, ko obe postaneta eno. Zato ga boli pot, na katero odhaja njegov sin Claude - a jo razume in se za usodo in končni obračun ne boji." (R. Jurčec, prav tam, str. 255).

Jurčec poudari, da je težišče Mauriacove knjige v prikazu kraja mladosti in pretresov prvih spoznanj. O njegovi literaturi pravi: "Robbe-Grillet sicer pravi, da bo treba pisati novo literaturo najbrž celo brez črk, toda za Mauriaca je mnogo bližje resnici misel, ki jo je izrekla Virginija Woolf, ko je zapisala, da ji največ ve povedati zvezek, ko je še prazen. Svet, v katerem živimo, je dejansko samo prepad, ki ga more premostiti nekaj, kar pisatelj in pesnik dobro slutita, pa vsebine do konca ne bosta mogla pojasniti, kaj šele izčrpati.

Zrcal se poslužujemo, da se zgrozimo nad podobo, ki nam jo vračajo. Mauriac ve, da še ni prišel konec svoje poti in da bi moral še napisati tekst, ki bi ga popolnoma razkril in pojasnil njegovo uganko. Rad bi napisal še svoj zadnji roman in zato razmišlja o junaku romana, ki bi bil nosilec njegovih misli in izpovedi. Junak se ne more iztrgati iz vezi preteklosti in ob robu zadnjega padca koraka s sredstvi najhujšega obupa." (R. Jurčec, prav tam, str. 257). ... Torej samomor ali spreobrnjenje. Jurčec meni, da se bodo iz strahu pred "sencami" pod peresom pojavile svetlejše osebe, da pa resnično delo ne bo nikoli napisano. "Najbrž se dogaja tako z vsakim pisateljem, z vsakim romanom, ki ga objavljamo: napisali smo delo in že med pisanjem smo vedeli, da smo dejansko hoteli napisati neko drugo delo, neko res resnično delo, ki pa nikdar ne bo napisano." (R. Jurčec, prav tam, str. 258).

Leta 1959 objavi v *Meddobju* esej *Potovanje skozi čas ter Vlak v Bariloče*. V prvem (*Meddobje* 1959, str. 40-57) svojo pot skozi čas začne v letih 1918-1919 v Ljubljani. Označi tedanji čas in "kugo", za katero je umrlo več kot dvajset milijonov ljudi, ter se v obliki črtice spominja smrti Ivana Cankarja in njegovega pogreba. Posebno lep je tisti del eseja, v katerem se spominja dogodkov iz svojih dijaških let.

Svojo pot skozi čas nadaljuje v maju leta 1945, ko se poslavlja od Ljubljane. Opiše svojo pot v Avstrijo, leto zatem pa iz Rima v Pariz - v uniformi francoskega oficirja: "Med Parizom in menoj so bila podrta mesta, razdejane vasi, razrušene proge in mostovi". Leta 1947 z ladjo iz Genove odpotuje v Južno Ameriko. Ta odlomek je nekakšen potopis z meditativnimi vložki. V mislih se spominja Evrope - Nice, Benetk, Pariza.

Njegovo popotovanje se nadaljuje decembra 1959 v Buenos Airesu. Ob prebiranju izbranih del Ivana Cankarja, revije *Nova pot* in spisov Bernanosa se sprašuje: "Ali je res treba biti tisoče in tisoče kilometrov proč od sveta resnice, da nas reže v srce in ne samo v spomin? Najmočnejši Cankarjevi spisi o domovini nosijo naslove iz tujih mest, pisal jih je večinoma na Dunaju, odkoder je zrl na domovino kakor prerok z gore Sinaj..." (R. Jurčec, prav tam, str. 52).

Zlasti ga pritegnejo romani francoskega pisatelja Bernanosa. Ta je sicer avgusta 1938 z družino pripotoval v Argentino. "Kot prerok je vedel: pokopališča se bodo raztegnila nad vso Evropo, nad ves svet." (R. Jurčec, prav tam, str. 53).

Spregovori o svojih srečanjih z Edvardom Kocbekom v Parizu, ko je bil Kocbek štipendist francoske vlade v Lyonu... Ta del eseja je še najbolj esejističen.

Ob koncu svojega *Potovanja skozi čas* modruje: "Potujem in potujem in kadar hodim, sem najbolj srečno bitje na zemlji. /.../ Hodim in hodim, gledam in gledam. Svet za svetom, zavesa se za zaveso dviga in nikdar je ni konec. Tla komaj čutim. Nisem ujet, sem doma in nisem: kakor da ni moj svet, ki lovi moje stopinje. Sem kakor odtrgan od pravega sveta, a živim v njem in zemlja se je šele dvignila nad oceane ter pozabila, da je nebo nad njo. Svet se bo uresničil šele na pragu večnosti." (R. Jurčec, prav tam, str. 57).

V eseju *Vlak v Bariloče* (*Meddobje* 1959, str. 149-157) opisuje svojo vožnjo v Bariloče in kako na tej poti skuša oblikovati esej za

Meddobje. Piše s težavo: "...zunaj je legal mrak, vroči valovi so se umirjali v počivajočo gladino - lovil sem črke, iskal misli, zadihal globlje, ko so začela spet drseti kolesa pod mano." (R. Jurčec, prav tam, str. 151). /.../ " '...od črke do misli' črke bi najraje polagal na zemljo, drugo ob drugi, saj bi se pampa ne razburila, če bi postala šahovnica mojih misli." (R. Jurčec, prav tam, str. 152). Ideje za svoj članek išče v nekaj knjigah oziroma revijah, ki jih je vzel s seboj. V njih bere o preganjanju metafizike iz sodobnega pisanja, o tem, kako je npr. Albert Camus, začetnik tega gibanja, razmišljal o "svetnikih", ki ne bodo religiozna bitja. Camus je bil namreč prepričan o absolutni nesmiselnosti človekovega bivanja v svetu po razpadu tradicionalnih vrednot in ni dopuščal umika pred nesmiselnostjo v metafizične ali ideološke povezave. Do te nove literature ima Jurčec odklonilno stališče: "Onstran človeka in sveta ni nič - materializem je sicer mrtev, stari svet je propadel, narava pa je ostala, začela graditi nov svet, predmeti dobivajo nov pomen, ni več sledu o nobeni transcendentalnosti. Kdor se je približal presoji novih tokov s starimi merili, more govoriti o novem, naivnem naturalizmu. Gre za več, mnogo več. Duši jemljejo njeno staro vsebino, prenašajo, vraščajo jo v zunanji svet - duša ni več sposobna, da bi živela, doživljala in pela - dramo duše in sveta prevzemajo predmeti sami. Iz zaporedja logike in življenja raste človeku novo spoznanje in rešitev, črke pletejo misli nove osnove. Prelom je bolesten, poln negotovosti in trpljenja; zato je to pisanje polno posebne poezije, ki kipi iz predmetov v njih bivanju, njihovih barvah in njihovi neslišni melodiji. Ustvarja se literatura, ki na srečo še nima imena." (R. Jurčec, prav tam, str. 152).

Jurčec torej zavrača literaturo novega romana. Prepričan je, da je odmik od metafizike le navidezen in da pisci novega romana sami tipajo za "transsubstanciacijo" (R. Jurčec, prav tam, str. 153).

To esejistično razmišljanje o literaturi je vključeno v potopisni okvir; vtisi s potovanja se prepletajo z mislimi o modernem literarnem in tudi likovnem ustvarjanju. Jurčec namreč opiše tudi likovne razstave v Jakopičevem paviljonu v Ljubljani, se spominja Franceta Miheliča in Mateja Sternena, nato pa v francoski reviji *La Revue de Paris* prebere esej o Manetu in njegovi sliki *Olimpija*. Razmišlja, kako zelo so po razstavi to sliko obsodili in kako je pozneje prav ta umetnina poleg *Zajtrka v travi* pomenila začetno delo nove, impresionistične šole.

Zanimivo piše o matematični poeziji Paula Valeryja: "Ko sem doma premetaval koncept pisanja '...od črke do misli - - -', sem iskal tudi tisti izvod francoskega literarnega tednika 'Les Nouvelles littéraires', kjer je bila popisana zgodba, kako je pesnik Paul Valery skušal v Londonu izvršiti samomor. Životalil je v angleški prestolnici kot bančni uradnik, številil in številil ter se nazadnje odločil za samomor. Bil je vedno izvrsten matematik in je samomor pripravljaval do vseh podrobnosti natančno. Izbral je za slovo od sveta sobotni popoldan. Sklenil je, da se bo obesil v placardu, in izbral klin, kamor bo nataknil zanko. Vse je bilo nared, zanka je bila na klinu, stopil bo v placard, zaprl vrata in vrgel zanko za vrat... Takrat pa se je spomnil, kako strahotno burlesken bo, ko bo visel, ko ga bodo odkrili ljudje. Začel se je krohotati samemu sebi - in misel na samomor se ni vrnila nikdar več. Esejist, ki je napisal to pričevanje, dostavlja, da je imel Valry razlogov dovolj obupati nad seboj in nad svetom. Dvomil je nad svojim poslanstvom, najbolj pa se je bal praznine, ki je nastala v njem po pesmi, umetnini, po procesu ustvarjanja. Dolgo je bil, kakor da bi v njem ne bilo več življenja. Pisati ni mogel, inspiracije ni bilo, doživetje je kot racionalist odklanjal. Toda v njem je bila prisotnost. Ko je bilo prehudo, je začel risati na papirju vijuge, rezati iz papirja črke v čudnih oblikah, črke so padale na papir in se lovile v besede, beseda se je vezala na besedo, nastajal je verz in verzi so rojevali pesem. Ni pisal po 'inspiraciji', pač pa je arhitektonsko gradil pesem - postajalo je nekaj, kar pri Valryju imenujejo 'matematično poezijo'."

Na koncu svoje poti Jurčec sklene poglavje *Od črke do misli*. Boli ga, kakor da je prehodil predolgo pot, prezapleten labirint: "Saj ni človeku nič, nič nima in nič ne premore - kako lepo bi bilo skrušiti se v kot in zadihati v komaj slišni umirjenosti. Bil bi kos melodijam, mislim, črkam in zvokom, ki jih je ta noč tako polna; saj komaj čaka, da bi ji kdo prisluhnil, ji rekel lepo besedo in si jo izvolil za prijateljico. /.../ Med črko in mislijo je - beseda." (R. Jurčec, prav tam, str. 157).

Jurčec v več esejih pove, da ne piše z lahkoto. Ureja in preureja svoje zapiske, brska po knjigah in revijah, da bi spravil skupaj osnutek. Vendar po zastoju, naravnem pojavu za - mislim vsaj - vsakega pisatelja, sledi učinkovito pisanje. Treba je ujeti tisti trenutek, ko se ujameš kot deskar z morskim valom. Dolgo obdobje razmišljanja, kratka doba pisanja. Na poti v Bariloče Jurčec lovi črke in misli v revijah, v pogledu skozi okno vlaka...

Najprej kopiči celo vrsto informacij ter jih natančno in do podrobnosti preuči, nato pa te informacije ureja - združuje in preureja različne fragmente. Včasih je videti, kot da se s svojimi zapiski igračka; raziskuje jih in kakor da čaka, kdaj se bo pojavilo tisto temeljno, ključno. Kadar nima osnutka za esej, na različne načine išče vpogled. Zato se nekateri njegovi eseji zdijo kakor razdrobljeni, asociativni in brez rdeče niti. Morda je težava tudi v tem, da - kot pravi - marsikdaj mora napisati kako besedilo do določenega roka, po naročilu. Težko je pisati, če pisatelj v tistem obdobju ne čuti potrebe po pisanju. Zato išče svojo notranjo potrebo - po pisanju in po tem, da bi napisal kaj pomembnega za bralca.

Jurčecov prispevek *Med črko in mislijo - beseda* (Meddobje 1961, str. 209-222) je prej črtica kot esej, nekaj odlomkov pa je esejističnih. V njem med drugim piše, da se v "novem svetu" ni mogel ustaliti. Spregovori o sodobni pisateljski generaciji, katere geslo naj bi bilo: "pisatelj je tisti, ki nima ničesar povedati" (Alain Robbe-Grillet). Meni, da je to geslo generacije, ki v pisanju ne more več najti človeka in zato "lovi v predmetih, svetovju, vsemirju sestavine tistega, kar naj bi pelo o človeku, ki je nekoč bil... Le drobna iskra je še pod pepelom in zaradi iskre bomo mogoče rešeni." (R. Jurčec, prav tam, str. 219).

Omeni dva velika esejista sodobne francoske književnosti, Denisa de Rougemonta in Pierra de Boisdeffra, predvsem pa razmišlja o misli in besedi - to svoje razmišljanje vpleta v več različnih zgodb. Svoj esej začne s tem, da opiše svoj strah pred pravo besedo - pripravljal se je, da bi v bolnišnici obiskal svojega prijatelja Viktorja Vido, pa je obisk ves čas odlašal, ker ni našel besede za hudo bolnega prijatelja: "Bil sem brez besede, nisem je našel, ko sem se snoči vračal proti domu. Iskal sem jo v pogledih, kretnjah, podobah v dvorani in na odru. Upal sem, da se bom prebil, našel bom in bom zjutraj poln jasnosti. Budil sem se. Bilo je kakor vse doslej: ne bom imel besede, ob uri obiska bom še bolj prazen." (R. Jurčec, prav tam, str. 210).

"Na pločniku se trgajo prvi koraki, v bližnji cerkvi je prvič pozvonilo. Po ulici hite, poznam njih obraze, srečavamo se, smo istih misli. Vživiljal sem se leta in leta, želel, da bi mi bilo laže - le odlagal sem vse, sledov ustalitve ni bilo nikjer. Misli in besed novega sveta ne poznam. Sam sem tam, kjer sem bil: besede za prijatelja ne najdem, v meni je mrtvo bolj

kot pa v njem po obisku smrti. Name se razteza, kar je bilo, je in bo." (R. Jurčec, prav tam).

Potem se spominja pogrebov, ki jim je bil priča, ko je bil še mlad fant. Zelo ga je zanimal zvezek pogrebniških žalostink, v skrivališču ga je skrivaj vneto prebiral; skrivaj pa je bral tudi prvo izdajo Gregorčičevih pesmi... Pesmi so se ga dotaknile in začel je pisati tudi sam, o ljubezni in o smrti. Odkrila ga je njegova sestra in mu iztrgala zvezek. Jurčeca je "hotelo biti sram", bal se je, kaj bo rekla mama. Šel je k njej, pa ni bilo besede. In potem... je vstala, "počasi in težko, se obrnila proti meni, mi objela glavo v svoje vroče, vlažne roke, kot da bi me hotela oprati za vso večnost, me rahlo pridvignila, usmerila svoje oči v moje in me dolgo, dolgo gledala. Oh: Beseda... Za vedno bi mi razkrila skrivnost. Bil je pogled, samo pogled: bile so oči, velike in lepe, kot nebesa dobre, za življenje, za smrt pregloboke. Nekaj dni zatem sem videl zvezek v rokah gospoda nadučitelja. Gledal me je s čudnim, prijaznim nasmehom in ko ga je rinil med knjige na polici, je bil počasen, zadržan, skoraj nežen."

Vedno znova se Jurčec sprašuje, ali je našel besedo za bolnika. Njegova misel pa spet roma drugam - nazaj v preteklost, ko sta z Otonom Župančičem skupaj potovala iz Ljubljane na Bled. "Pri Jeklerju sva izstopila, on se je usmeril proti Zaki, jaz sem krenil proti Toplicam. Ko je stopil s stopnišča, se je ustavil, zavil krajce plašča navzgor, drobno lice se je zakrilo, podal mi je roko in zaželel lahkonoč. Ujel sem še oči: zaman sem skušal najti resnico: okrenil se je, zbrzel proti dolinici. Glava je kopnela pod velikim klobukom, postava se je stresala, na koščnem obrazu je morala biti nekje uganka: sebi ali meni? Ko je moral poskočiti čez rob steze, me je prešinilo: Bilo je srečanje z Jeralo. Žal mi je, da še isti večer nisem sedel in si zapisal, kaj sva govorila. Beseda je bila nekje za zaveso... daleč, daleč!" (R. Jurčec, prav tam, str. 217).

Nato se je Jurčec res odpravil v bolnišnico. Viktorju Vidi je povedal pripravljene besede in mu zagotovil, da ta še ne bo umrl, da bo še pisal. Res je prijatelj živel še mesec dni, delal se je, kot da ne ve za svojo bližnjo smrt, vendar jo je slutil. In nekega dne je Jurčecu, kakor mimogrede, povedal, kje lahko dobi njegov rokopis. "V vlaku sem se zavedel, kaj ga je moralo stati, da je povedal... Ve resnico, a živi, kakor da bo šel v domovino, tam pisal, ustvarjal. Ni se zbal besede, ki je razkrila

resnico o smrti. Bal se je za usodo besede, ki je ni hotel prepuštliti usodi smrti. Smrt je prišla konkretno blizu, a beseda o rokopisu se je predajala v posodo mistične ljubezni, ki je smrt nikdar ne bo mogla zlomiti." (R. Jurčec, prav tam, str. 219).

Spominja se, kako je po prijateljevi smrti skušal pisati: "Bila je turobna septembrska nedelja 1960. Prijatelj je bil že pol leta pod rušo, name je legala vlaga ene prvih pomladanskih nedelj, ki so v Buenos Airesu polne raztrganosti. Bilo mi je, da bi sedel za pisalni stroj, začel pisati. Zunaj je bil dan in ni bil, megla se ni dvignila, oblaki so polzeli, kakor da bi hoteli česati možgane. Misli so bile, besede bi prihajale, melodije ni bilo. Preždel sem skoraj ves dan, popoldne me ni vzdržalo, krenil sem za spomini, prehodil pot, ki me je čakala že mesece in mesece, tedne in tedne..." (R. Jurčec, prav tam, str. 220). Beseda je rezala, bolela, skelela in prosila za uresničenje. "Blizu je bližina Besede," je začutil (R. Jurčec, prav tam, str. 222).

V eseju *Zaprta in odprta vrata* (Meddobje 1961, str. 317-325) se spominja svoje prehojene poti - od leta 1954, ko je prvič sedel za pisalni stroj in sprožil tipke za poglavje *črke - besede - misli...* Pove, da ne piše z lahkoto, da se je vselej boril z mislijo in njeno čistostjo in bil v bližini Besede neobglen. Toda želel si je biti vsaj v njeni bližini. "Da bi si olajšal pot, se laže pripravil za popolno srečanje, sem začel misliti na pravljico: skozi njeno opno bi si počasi luščil podobo resnice... Bilo je zaman, svet ni pravljica - in če je pravljica, tedaj mora biti pravljica močnejša od sveta. Jaz pa sem obstal, se zazrl vanj in - kako mi postaja gluhi, slepi, molčeči! Pred menoj so bila vrata, a zanje nisem imel ključa; nisem vedel, ali so odprta ali zaprta. Včasih so bila odprta, a me je globina plašila, se mi zastavila kot oklep." (R. Jurčec, prav tam, str. 318).

Tedne in tedne je pred Jurčecem ležal nedokončan rokopi: Bolero, pravljica iz velikega Buenos Airesa; motiv pa se mu je ves čas odmikal. Pravljico je zastavil na motiv odprtih in zaprtih vrat. Šlo je za to, da bi dovolj močno začutil, da so odprta vrata res odprta, zaprta vrata pa res zaprta. Ob pisanju uvoda se je zatekel nazaj, k svojim prvim študijskim tednom v Parizu.

Nekaj tednov pred začetkom predavanj sta s prijateljem šla poslušat koncert Pete simfonije Čajkovskega in kot zadnje točke Ravelovega Bolera. Jurčec je tedaj prvič slišal za Ravela.

Ob koncu koncerta je dirigent Wolf pomagal Ravelu na oder, odziv občinstva je bil strašen, vendar se to Ravela ni dotaknilo - vstopil je v svetlobo odprtih vrat. Jurčec se spominja: "Za pultom je zrasla visoka, sloka, elegantna figura Ravela: mlad, a sivolas, roke razpete, prsti so hoteli še dlje v neskončnost. Taktirka je švigala, kakor da bi lovil bliske iz vseмирja. In konec... Inštrumenti so voljno legli dirigentu pod noge, akord se je zrušil v razbitost, bil je krik, zmaga in poraz hkrati, vse čaka na sodbo... Takrat se je sprožilo. Kričali so iz parterja, balkonov, galerije. Dvigale so se pesti, palice so plavale po zraku. Donelo je od vseh strani: 'Aux foux, aux foux - med blazneže z njim, pošljite ga v norišnico!'"

Pred Ravela se je postavil Vincent D'Indy in s palico odbijal pesti. Jurčec je v tem hipu opazil stožec srebrne svetlobe od visokih vrat v ozadju in se vprašal - "ali bo prišel Ravel srečno do stožca, se prebil do vrat in stopil na prag?"

"Ko je prihajal v objem stožca, je bil Ravel že v luči, pesti so se umikale, palice so izginjale. Bilo je, kakor da ga visoka, odprta vrata skušajo vsesati nase... Ko je stopil na prag foyera, se je nanj zlilo zlato morje luči in reflektorjev. Za trenutek je obstal: bil je kakor Napoleon na sliki, ko pri Abukirju stopa na kopno; kakor Nietzsche, ko na pragu blaznosti v fraku stoji ob klavirju in polaga dolge, koščene prste na tipke. Vse je bilo na njem kakor odsotno, le v očeh je bilo zmagoslavje globokega, svetega miru... Prišel je do odprtih vrat, ni ga zlomila dvorana, ni se zrušil v hrušččem akordu motiva, bil je v okviru odprtih vrat - stopal je na gladino trdnosti." (R. Jurčec, prav tam, str. 319, 320).

Jurčec še vedno išče rešitev uganke zaprtih in odprtih vrat. Spomni se likov Eveline, Marcelina in Pabla. V njegovi zgodbi naj bi šlo za to, da Marcelino naredi samomor, ki pa ne bi smel biti videti kot samomor. Pablo bi se moral zaleteti vanj, zavarovalnica bi verjela in izplačala milijone. Jurčec v zgodbi ves čas prepleta motiv zaprtih in odprtih vrat, greha in odpustčanja, zločina in kazni ter končno samote očiščevanja.

Zatem pretrga to svoje razmišljanje in z začudenjem ugotavlja, da je prvi "veliki tekst" o komunistični revoluciji in o bojih s partizanstvom napisal angleški pisatelj, ki v svoji domovini tega ni doživljal (Morris West, *The Devil's Advocate*), "doma in v zamejstvu pa pišemo, da 'velikega teksta' o dobi revolucije ni... če ga bo sploh kdo iz sodobne generacije mogel napisati" (R. Jurčec, prav tam, str. 325).

Kmalu pa se spet vrne k Ravelovi glasbi. Spominja se, kako je proti koncu svojega bivanja v Ljubljani šel v opero poslušat Ravelov *Bolero*. Vse je bilo zasnovano na kontrastu bele in črne barve. "Izvedba je bila dobra in ljudje so navdušeno ploskali. Plesalci so se vračali spet in spet in se zahvaljevali. Bil sem med zadnjimi, ki sem še ploskal, bil res zadnji - začudil sem se, ko so prišli pred rampo samo za enega, zadnjega v dvorani. Stal sem še in čakal. Pričakoval sem, da se bo začel spuščati zastor, da se bodo zagnile vsaj zavesе... vse je ostalo mirno. V dvorano je legal hladen molk - na odru so se svetile samo kocke, stožci, valjarji in za njimi je v globini visela črna zastava, zapirala prostor, a je bilo kakor da je odprto vse nekam globlje - v drugo novo ravnino. Še in še sem zrl: ogromna odprtina na odru zaprta vase in v svoje čakanje. Pohitel sem proti izhodu; visoka vrata so bila široko odprta; trg je bil poln zvena poznega večera - stopil sem na prag sveta, ki je dihal tesnobo v srcih in občutjih, a je bil topel in prijazen, kakor vse dni in vsak dan. V meni so odmevali zvoki Bolera, pesem ljubezni, ki prinaša smrt. Črno bele kocke, stožci, valjarji - na Ljubljano je legal mrak aprilske, kakor pod stožec poveznjene noči." (R. Jurčec, prav tam, str. 325).

Jurčecjev esejistični slog je svojevrsten. Piše tako, da ima bralec občutek, kakor da bi dogajanje potekalo na osvetljenem odru pred njim. Zunanjega dogajanja je malo, notranjega veliko. Z natančnim opazovanjem zunanjih podrobnosti, v eseju *Zaprta in odprta vrata* npr. koncertnega prizorišča, doseže, da bralec dogajanje ves čas vidi in ga podoživlja. Šele pozneje mu doda simbolne pomene. Na videz preprosta zgodba o izvedbi Ravelove glasbe in negativnem odzivu nanjo je polna notranje drame, kontrastov, pretresov: kljub skoraj statičnemu dogajanju Jurčec prizore opisuje kot polne notranje akcije in nemira. Umetnost odpre vrata in svetloba ji pride naproti. In kaj zato, če z vseh strani doni, naj gre umetnik med blazneže? Dvorana ga ne more zlomiti, ko Ravel stopa v stožec luči, na gladino trdnosti.

Prispevek *Boj z mlini na veter ali - od Sodobnosti do Sodobnosti* (Meddobje 1963, str. 190-199) je v prvi vrsti literarna kritika. Jurčec je kritičen do eseja *Nejubilejno razmišljanje* Draga Šege, ki ga je ta napisal kot uvodnik nove revije *Sodobnost*.

O generaciji okrog nove revije *Sodobnost*, nastale iz *Naše sodobnosti* leta 1963, meni: "V domovini je 'svet šel s tira' in tisti, ki

ga morajo urejati, imajo mnogo orožja, a manj vere. Odpravljajo se v boj z mlino na veter, kakor da bi verovali v zmago njihovega sveta v sebi, a se vračajo iz borbe s polomljenimi perutmi. Mlinska kolesa so jim iztrgala orožje iz rok. Dvema idealoma ni mogoče služiti; služba umetnosti terja samo eno pot, pot iskrenosti doživetja - in eno vero. Pogosto jo je treba zapreti za lastne duri s tisočnimi ključi. In taka žrtev je morebiti celo najvišji dokaz ljubezni." (R. Jurčec, prav tam, str. 199). Ugotavlja, da je v vrsticah Draga Šega mogoče odkriti zaskrbljenost za pravovernost dogmi; iz besed nekaterih novih sodelavcev pa je že opaziti vedrino, vero in odkritosrčnost. Ker se v svoji nalogi v posebnem poglavju o literarni kritiki ustavljam tudi ob reviji *Sodobnost* ter pri delu Edvarda Kocbeka, je prav, če ta Jurčecov esej predstavim kar najbolj natančno. Izčrpno namreč prikazuje slovensko kulturno življenje v desetih letih izhajanja *Naše sodobnosti*, od 1953 do 1963.

V omenjenem eseu Jurčec predstavi nastanek nove ljubljanske revije *Sodobnost*. Ta je nastala iz *Naše sodobnosti*, revija *Sodobnost* pa je sicer izhajala tudi že trideset let pred to novo, enako imenovano revijo, in sicer kot glasilo slovenske inteligence. Predhodnica *Naše sodobnosti* je bila revija *Novi svet*, skoraj sedem let edina slovenska literarna revija v domovini - po sedmih letih je prenehala izhajati, saj je v predzadnji številki Juž Kozak napisal esej *Komu zvoni?* in z njim izrekel obsodbo nad vsem, kar se je dotlej v reviji objavljalo - obsodil je socialistični realizem in pozival mladi pisateljski rod, naj se oddalji zlasti od ždanščine.

Novi svet je torej prenehal izhajati in nastala je revija *Naša sodobnost*, najprej z urednikom Ferdinom Kozakom, od leta 1955 pa je bil njen urednik Drago Šega. Mladi se nove revije niso oprijeli ter so imeli svoja *Mladinska pota* in nato revijo *Beseda*. Tudi pri tej reviji so nastale težave - Lojze Kovačič je napisal v *Reviji* 57 novelo, ki je povzročila konec izhajanja revije. Jurčec v tem eseu tudi zmotno pravi, da je bil Pučnik kot urednik zaprt po ukinitvi *Besede* - tu gre za pomoto - Pučnika so na več let zapora obsodili po ukinitvi *Perspektiv*!

Po vsem tem je leta 1963 Drago Šega v svojem *Spominskem eseu* ugotavljal, da *Sodobnost* ni več osrednje slovensko literarno glasilo; izhajajo še *Perspektive* kot glasilo mladega rodu in še eno glasilo *Problemi*. Po desetih letih revije *Naša sodobnost* je novi reviji *Sodobnost* napisal uvodnik in ga naslovil zelo

skromno - kot *Nejubilejno razmišljanje*. Njegovo besedilo ni optimistično. Med drugim pravi: "Trčili smo ob pojav, ki sicer ni šele od danes ali od včeraj, ampak se vleče za slovensko inteligenco kot izvirni greh vsaj od politične prebuje slovenskega naroda dalje. Proti njemu je nastopal že Levstik, da ne govorim o Cankarju, ki je tako rekoč nenehoma s prstom kazal nanj in na njegovo dvomljivo moralno vsebino... Ta pojav obstaja tudi danes; čeprav raste iz čisto drugih okoliščin in je dobil bistveno nove oblike, nove poudarke in tudi nova opravičila, se zaradi tega njegova vrednost ni kaj prida izpremenila. To so tako imenovana malodušnost, letargija in oprezni pasivizem, ki vladajo med znatnim delom naše inteligence. To je tista moralna drža, ki zmiguje z rameni in z mučeniško grimaso zamahuje z roko, češ, kaj pa moremo, saj ni svobode, saj se ne da nič napraviti... Kakor da bi bila svoboda nekaj, kar prihaja kot darilo, kar se od zunaj po nekem neznanem poudarku podeljuje ali odvzema... kakor da se za svobodo ni treba bojevati, jo poglobljati in utrjevati vsak dan znova, in to v imenu resnice, družbenega napredka in vse večje humanizacije odnosov." (R. Jurčec, prav tam, str. 191).

Šega meni, da je slovensko kulturno življenje v desetih letih izhajanja revije šlo tako, da sicer zasluži razmišljanje, toda nič kaj jubilejno, temveč samo nejubilejno. Zato sklene, da bo revijo prestavil trideset let v preteklost, ko je v Ljubljani začela izhajati revija *Sodobnost*.

Prvotna revija *Sodobnost* je torej nastala v letih 1933 in 1934, v letih nesvobode, ko je moralo vse javno, zlasti politično delo v ilegalo. Jurčec opisuje okoliščine in delo okrog te prve *Sodobnosti* in se vpraša: "*Sodobnost* se je predstavila v leto 1933; mar se ji zdi, da so bili tisti časi pionirski?" (R. Jurčec, prav tam, str. 194). Pove, da Kocbek po izidu svoje knjige *Strah in pogum* leta 1952 ni smel v Sloveniji ničesar objavljati pod svojim imenom. Kocbekove eseje pa je že prav kmalu začela objavljati revija *Nova pot* pod psevdonimom M. M., izšle so tudi nekatere njegove pesmi. Že leta 1956 pa je Kocbek napisal in objavil esej o delu francoskega jezuita T. de Chardina. Ko je leta 1958 Josip Vidmar prvič omenjal, da je prišel čas, ko bi lahko v *Naši sodobnosti* začel objavljati tudi Kocbek, ga je partija ostro zavrnila. Vendar so mu leta 1958 dovolili, da je smel v Pariz - tam je napisal svoj *Pariški dnevnik* -, prepovedali pa so mu obiskati Trst. *Naša sodobnost* je v letu 1962 začela

objavljati prve Kocbekove prispevke, pa tudi v novi reviji *Sodobnost* so objavljali Kocbekova dela, že v prvem letniku (1963) njegov cikel pesmi *Zgodbe* ter esej o Ernstu Blochu.

Ko Jurčec predstavlja novo revijo *Sodobnost*, omenja, da je v njenem prvem zvezku še en zastopnik križarskega kroga, France Vodnik.

Kot pravi Jurčec, v novi *Sodobnosti* piše Kocbek tudi o trenjih v marksistični filozofiji, "ko nekateri skušajo pripraviti tla za 'koeksistenco z religioznostjo - celo s krščanstvom'" (R. Jurčec, prav tam, str. 196); France Vodnik pa meni, da dela socialističnega realizma ne sodijo med pravo leposlovje.

Vso književnost *Naše sodobnosti* (urednik marksist Drago Šega) pa obsojajo tudi v *Perspektivah*, zlasti Taras Kermauner, eden vodilnih idelogov te revije. Kermauner poudarja, da dela, objavljena v tej reviji, ne sodijo v leposlovje. Takole pravi v svojem članku *O nekaterih odnošajih med družbo, kulturo in inteligenco*, objavljenem v 15. številki *Perspektiv*: "Pota družbe in inteligence so se vedno bolj razhajala. Birokratska deformacija je rabila inteligenco vsaj še za propagandista in mistifikatorja, liberalni demokraciji že skoraj ni več potrebna. Ta ji pušča njeno notranjo svobodo, njeno zastrtost v spomine... Liberalizem je uzakonil posameznikovo dvojnost, njegovo razlomljenost na zasebnike in družnike. V javnosti naj kulturnik še vedno podpira uradne teze, pri sebi doma pa naj misli in govori, kar želi. Zabavljanje ni bilo več družbeno nevarno, pač pa zaželeni in podpirani ventil nagradenih energij in nezadovoljnosti. Inteligenca si je počasi začela razdeljevati mesta v hierarhiji kulturne politike in tako zadoščati družbenim zahtevam po zadružnosti in lastnim po zasebnosti (se pravi po slavi, denarju, ugledu). Zasebno pa je zidala ponotranjene svetove, v katerih je zahtevala vlado Pravice, Resnice, Lepote, Dobrote..." (R. Jurčec, prav tam, str. 196).

Znanilci in "poveljčevalci" tega stanja so bili po Kermaunerjevem mnenju Miško Kranjec s svojimi povestmi, Torkarjeva *Pravljica o smehu* in njegovi *Pozabljeni ljudje*, Ingoličevi romani, Kosmačeva *Pomladni dan* in *Balada o trobenti in oblaku*, Bevkovi spisi, Borove *Zvezde*, romani Mire Mihelič, kritični spisi Mateja Bora, Albrehta... "Vsi ti 'ves čas le sami sebe opravičujejo z izdajanjem mitov o svoji dobroti, o svojih najboljših namenih, o svoji brez krivde krivi nedolžnosti (Torkar, *Pisana žoga*; Bor, *Zvezde so večne*; Miško Kranjec, *Nad hišo se več ne kadi*; Kreft, *Balada o poročniku in Marjutki*).'" (R. Jurčec, prav tam).

Jurčec poudari, da je nova *Sodobnost* z ustanovitvijo razširila krog svojih sodelavcev, še zlasti da je pritegnila Kocbeka in njegov krog; hkrati pa obsodila Miška Kranjca in njegove, da ne morejo več biti predstavniki prave umetnostne ustvarjalnosti na Slovenskem. Revijo so v *Problemih* obtožili (F. Zadravec, B. Debenjak), da je krenila na krivo pot.

Ob koncu svojega pisanja Jurčec opisuje literarno stanje v domovini: "V domovini je 'svet šel s tira' in tisti, ki ga morajo urejati, imajo mnogo orožja, a manj vere. Odpravljajo se v boj z mlini na veter, kakor da bi verovali v zmago njihovega sveta v sebi, a se vračajo iz borbe s polomljenimi perutmi. Mlinska kolesa so jim iztrgala orožje iz rok. Dvema idealoma ni mogoče služiti; služba umetnosti terja samo eno pot, pot iskrenosti doživetja, in eno vero - pogosto jo je treba zapreti za lastne duri s tisočericimi ključi. In taka žrtev je morebiti celo najvišji dokaz ljubezni. /.../ Iz vrstic Draga Šege in njegovih tovarišev veje zaskrbljenost za pravovernost dogmi - iz besed nekaterih novih sodelavcev pa veje vedrina, vera, odkritosrčnost - res edini pogoji za pravo posvečenost v službi ideji, narodu, človeštvu. Vse drugo je neiskren boj z mlini na veter." (R. Jurčec, prav tam, str. 199).

Jurčecov prispevek "*Harmonika ni jezik, ne ve za hinavščino - pesem ni beseda, ne laže*" (I. Cankar - Kurent) (Meddobje 1964, str. 337-340) je bolj kot esej meditacija o slovenstvu in Sloveniji. V tem članku Jurčec spregovori o Cankarjevem Kurentu, ki je šel na pot s harmoniko, da bi v svoje in v srca vseh zajel ves slovenski svet. "Le kdo ga je razumel?" se sprašuje. "Mimo so hodili ljudje, ki jih je trla skrb za lastno in narodno življenje.

Menili so, da je bil svet krut v svojih številkah; zato so nanj zrli z mrzlim razumom resnice in hladne pameti. Vsakdo je imel svoj obrok resnice, pod pazduho je nosil vatile - za vsak problem in vsako priliko. Učbeniki so bili polni gesel in diagnoz za presojo vsega, kar se je polagalo na tehtnico kulture, politike in gospodarstva. Šestila so segala daleč čez obzorja in še onstran. Pogled pa se je zaziral visoko; malo je bilo prilik in časa zazreti se v podobo tik pred očmi, prisluhniti melodiji prav ob ušesu." (R. Jurčec, prav tam, str. 337).

"Kurentovo melodijo so razglašali za hinavščino in za laž, in vendar je muzikant imel v sebi pravo resnico - čistost srca

in duše. Kljub temu Kurent ni omagal, ker poslanstva ni mogel zatajiti, ker se ni mogel odreči svoji resnici." /.../

"Zgodilo se je, da je harmonika še pela, le zven je šel v lozo - vsebina pesmi se je razklala v tisoč bleskov ekspresivnosti.

Domovina in duša sta se zlili v eno. Zaradi bojazni, da bi mu očitali hinavščino, se je muzikant pogreznil vase - zastrt obraz je bil kakor prepleskan, beseda je zasijala kakor da bi bila razbita posoda. Pesem in melodija sta veslali med nebom in zemljo.

Mimo so hodili in so slišali, brali so in so ostali gluhi in slepi.

Ljudje golega razuma in prave pameti so se obsijali z veličino, zavladali so svetu z lici, polnimi mrkih potez, oči so zalivali soji bolesi, trpljenja in črnogledega zastrupljanja." (R. Jurčec, prav tam, str. 338). /.../

"Domovina je daleč in je med nami; domovina je povsod, dasi nedotakljiva za naše drobne prste.

Šestila in merila vladajo svet po svoje; umetnik se jim je znal umakniti, kakor mu je nalagala podoba Resnice.

Zgodovina si skuša nategniti bronaste oklepe sigurnosti; nad njo pa so sodniki, palimpsesti so popisani z novimi hieroglifi, komaj zaznatnimi pod opnom blaženih slutenj, polnih brezbrezne vsebine za harmoniko in za pesmi.

Zgodovino proglašajo za božjo deklo; polna je onstranske prisotnosti.

Harmonika se je v njej razklenila, melodije so na pragu novih obokov; zadostuje, če jih položimo, ovijamo v zven samo ene barve; blizu je polifonija doživetja v globini srca - slika je prepolna v soju in miru, ko sta srce in domovina eno.

Res smo že na pragu prvega dne dviganja sveta iz temin in voda." /.../

"Iskali smo Arhimedovo točko in predstavilo nas je pred njeno resničnost.

Od nekod bo pritekel Aladin in nam potisnil med prste začarano luč spoznanja in najvišje resnice.

Ustrašili se bomo, ko bomo blizu, ko nam bo dano dvigniti svet - domovino iz njenih tečajev.

Smo pri njej in nismo!

Zajela nas je v svoje naročje, da bi nas v sreči novorojenstva položila v tople jasli svoje ljubezni.

Ni zvezde nad Betlehemom in pastirji se ne bližajo. Merila in šestila se niso izrabila in krutost je zalila naša morja, reke in potoke.

Le harmonika čaka, ker nima meril - beseda čaka, da zasliši začetek in konec Besede - oboje, kakor nekoč, pripravljena na porog in obsodbo; zmagala bo in utonila v melodiji ljubezni." (R. Jurčec, prav tam, str. 339).

Jurčec spregovori tudi o sodobni spominski literaturi (*Sodobna memoarna literatura, Meddobje 1965/66*, str. 290-297). Meni, da je ta drugačna od prejšnjih, drugačna od svojih klasičnih predlog (vzorniki Plutarh, Tacit, Svetonij, Herodot...), saj se je svet v dvajsetih letih tega stoletja lomil... "Naše teme - ali sedanje teme - ne morejo razsvetliti klišeji ali obločnice redkih klasičnih predlog." (R. Jurčec, prav tam, str. 291).

Jurčec v svojem obravnavanju omenjenega vprašanja seže le sto let v preteklost in pušča ob strani spomine Churchilla, de Gaulla, E. Herriota, P. Boncourja, Byrnesa; le bežno omenja Avguštinove *Izpovedi* in *Summo* T. Akvinskega. Omenja, da so nemške in francoske univerze v 19. stoletju dale dovolj obdelav za analizo sodobne spominske literature, da sta Saint Beuve in La Bruyere postala mojstra varne "pozitivistične" razlage ter ustvarila še danes veljavne literarne portrete in študije, vendar pa se Jurčec tem "varnim" mejnikom namenoma izogne in se obrne na Chateaubrianda. Ta literat se mu je približal s svojimi spomini, naslovljenimi *Spomini od onstran groba* (*Les memoires d'outre tombe*). V njih realno popisuje dogodke, v obliki vde-nega dnevnika, vendar se s poetičnostjo oddaljuje od zgodovine. "Vse je naravnano na risanje človeka in njegove pogojenosti v okviru časa in nazadnje izzveni v trditev, da je človek vreden le toliko, kolikor je od zunanjega odtrgan in zazrt vase; zazreti se mora v zrklo večnosti, če si hoče ohraniti pravo svobodo." (R. Jurčec, prav tam, str. 291). V tej miselnosti se je odražala tesnoba evropskega človeka po francoski revoluciji in do leta 1848 se je tko romantično vrednotenje zgodovine ohranjalo.

Po prusko-francoski vojni leta 1870 in z Marxovim *Komunističnim manifestom* je prišlo do spremembe - konec je bilo klasike, prepojene s pozitivizmom, simbolizem in dekadenca sta raz-rezala rane. V tem obdobju je bil človek nesrečen, čeprav je bilo zunanje življenje bogato in čeprav je evropski kolonializem dosegal vrhunce (R. Jurčec, prav tam, str. 292).

"Prvo baklo je v dinamit časa vrgel Marcel Proust: 'Naš največji ječar je čas'", podobno je Tomaž Kempčan "proti času, ki razkraja", postavljaj človekovo "intuicijo".

Kot pravi Jurčec, "za Prousta ne obstoji svet, kot je, stvaren, ampak samo tisti, ki ga ujema v svojih spominih. Zanj je edina oblika bivanja - Spomin /.../. Ko v spominih čas ujame, ga že premaga, ker se je kos preteklosti v del sedanjosti". Kot ugotavlja Jurčec, Proust sam dodaja, kako ni odkril ničesar novega, ker je isto zasledil že pri Chateaubriandu, Mussetu in Nervalu. "Njegovi romani zato niso kronike tedanje družbe, pač pa borba Duha proti času", pravi avtor eseja (R. Jurčec, prav tam, str. 292).

"Za Prousta je 'umetnina nova oblika odrešenja in umetniki, slikarji, glasbeniki, pesniki imajo v tej veri umetnosti podobno vlogo kot svetniki v katolicizmu... Med mistiko umetnika in globino vernika ne more biti konflikta... Svetnik in umetnik morata enako skozi skušnjave in borbe - njuno življenje je askeza'," piše Jurčec (R. Jurčec, prav tam, str. 293).

F. Mauriac je trideset let za Proustom zaobrnil svoj način pisanja spominov. Najprej je pisal zgodovinsko natančno, pozneje pa se je obrnil vase - v svojih spominih, naslovljenih *Memoires interrieurs*.

Nato Jurčec omenja Ernesta Juengerja, pisatelja v dobi ob nastopu nacizma - ta je bil sprva naklonjen novemu režimu, nato pa se je umaknil v molk in začel pisati svoj *Dnevnik*; v komentarju je zapisal: "Pisanje spominov daje moderni literaturi njeno pravo oznako. Ko se spoznava, se pisatelj v njih hkrati izpoveduje, delo pa že raste v literarno umetnino. Zame je bil *Dnevnik* v dobi diktature edino sredstvo za razgovor. Memoari so odmikanje duha od predmeta, avtor se otresa sveta... in ravno to je pot do polnosti zaupanja in odkritosti." (R. Jurčec, prav tam, str. 294).

Jean-Paul Sartre je bil po Jurčevih besedah "najpopolnejši esejist našega časa", vendar "se tudi po tej poti ni do konca razkrinkal" (R. Jurčec, prav tam, str. 295). Ko je prišel do zadnjih strani svojega dela *Besede* (*Les Mots*), je napisal svojo osebno izpoved:

"Voila mon commencement - evo, moj začetek. Sam pred seboj sem bežal in sile izven mene so me podile in iste sile so me oblikovale. Krščanstvo so mi posredovali skozi naočnike zastarele kulture in skupno s propadajočo preteklostjo je v meni

bledela tudi religija. Toda bil sem otrok in vero sem ljubil - bila mi je blizu. Takrat smo se učili sveto pismo, vsak dan smo brali evangelij in razlagali so mi katekizem, toda ostal sem brez sredstev za verovanje. Napil sem se nereda v otroških letih in nered je z leti postal moj osebni red. Postal sem pisatelj, ker se je moj katolicizem, moja vera presadila v književnost, in ta moja pisateljska kariera je postala ersatz - nadomestek za tisto, kar nisem mogel postati in nisem bil... pred mojimi očmi je lebdela pozemska nesmrtnost in literatura mi jo je ponujala in ta nesmrtnost naj bi nadomestila večno nesmrtnost... In šlo je tako naprej: ker sem se s svojim literarnim delom navezal na človeštvo, sem se opil misli, da človeštva nikdar ne bo konec. Veroval sem v človeštvo, toda počasi me je zalival strah, ko so mi govorili, da se lahko zgodi potres, katastrofa, razkroj in človeštva bo konec - recimo čez petdeset tisoč let... Ko bo človeštva konec, bo konec tudi mrtvih - poslednja katastrofa bo resnično še enkrat ubila vse mrtve... In tega me je strah! - Kot otrok sem bil med katolicizmom in protestantizmom (po materi je Sartre nečak afriškega karitativnega delavca in Nobelovega nagrajenca zdravnika Alberta Schweizerja, op. pisca), po svoje sem si zato mogel razlagati svetnike, Marijo in Boga... Ko sem se zaprl v literaturo kot v redovniško službo, sem bil svoboden - vse je bilo v redu - sam nisem veroval, a me je zelo mučila vera mojih bližnjih -; če drugi verujejo, je vera dejstvo... (Znan je Sartrov izrek: 'L'enfer - ce sont les autres - Kaj, peklo? Peklo so moji bližnji...'). Če sem odklonil Boga in svetnike, s tem še ni bilo vsega konec. Ostal je oni vsemogočni, ostal je Sveti Duh (Sartre piše obe besedi z veliko začetnico), on je urejal moje miselno obravnavanje. Vrgel sem se v borbo s Svetim Duhom - ubijal sem v sebi navzočnost Svetega Duha, sadistično sem ga mučil. Uvidel sem, da je ateizem prekruto početje, nikdar mu ni konca, nikdar se ne utrudi, ne popusti... Vsa leta, od otroštva sem se boril proti Njemu, toda se še vrača, vrača se kot sprevodnik in terja, da mu pokažem vozni listek; vsakič se mu opravičim na ta ali oni način, da listka nimam, in z vsakim odgovorom je zadovoljen, in to je tisto, kar je najhujše. Zdaj že več ne najdem izgovorov in tako si zreva iz oči v oči; obema je nerodno in to bo trajalo vse tja do Dijona (kjer je grobnica Sartrov, op. pisca) in kjer vem, da me nikdo ne čaka - - -

Ostane mi samo pisanje:

Nulla dies sine linea - - -

Kultura nikogar ne reši in ničesar ne uredi, toda kultura je delo človeških rok... Vem, da se varam, vem, da sem slepar, toda tudi to je bistvo mojega značaja - - -

Edina vera zame: rešiti se z delom in z vero.

Kaj sem - ostal sem človek in v meni žive vsi ljudje in hočem biti vreden vseh teh ljudi ali pa kogarkoli izmed njih." (R. Jurčec, prav tam, str. 295, 296).

Ob tem se Jurčec sprašuje, kakšne so perspektive zgodovine v tekmi s spominsko literaturo. Spominska literatura je utemeljena v spoznanju, da je v novi literaturi nosilec vsega dogajanja človek, in sicer takrat, kadar živi v harmoniji sam s seboj in ne kloni nasilju, po drugi strani pa zgodovinarji pišejo spomine s faktografskimi prijemi. Jurčec pa ugotavlja, da so "pojmi država, narod in družba že zašli v precep in se znašli pod obtožnico kritik; novi zaznatki literature jim več ne dopuščajo, da bi si smeli še lastiti elemente za absolutno presojo nad usodo narodov in posameznikov. Kjer pa se to še dogaja, se z enako silo rojevajo silnice odpora. O tem se moremo dnevno prepričati v nenehnih in naraščajočih protestih umetnosti in literature." (R. Jurčec, prav tam, str. 297).

Po prebiranju razmišljanja ene od avtoritet v svetovnem zgodovinoepisju Arnolda J. Toynbeeja pa ugotavlja, da si sodobna spominska literatura in moderno zgodovinoписje nista daleč vsaksebi. "Rigoroznost v tolmačenju zgodovine /Toynbee/ odklanja s trditvijo, da so bila pred našo zgodovino desetisočletja, ko zgodovinarjev ni bilo - in za nami bodo sledila tisočletja, ko bo življenje na našem planetu zamrlo in ker ne bo življenja, tudi ne bo zgodovinarjev. Dalje se vprašuje, ali v vsemirju res ni ničesar, kar bi bilo stalno. Ker zgodovine človeštva ni možno zajeti v celoti, jo je treba razdeliti na dvoje, in sicer na tisti del človeštva, ki je prejelo izročilo iz izraelskih rok in je postalo krščansko, ter na tisto skupino, ki je budistična. Prvo človeštvo, to je krščansko, zre v nebo ter veruje v 'existence spirituelle - duhovno bitnost'; zanj je samo ta bitnost resnična in je tudi že večna, saj že na tem svetu živi izven - časa... Dalje pravi, da živi človeštvo v večni tekmi z zgodovino, rešuje ga pa vera v večnost in večnost nas bo rešila spon zgodovine. Takemu pojmovanju pa je najbolj tuje in sovražno tisto, ki hoče ujeti zgodovino v naš čas in človeštvo privezati na skalo trpljenja - človeštvo bi naj ostalo poosebljeno v Prometeju. In dalje prihaja Toynbee do stavka: Pojavljali se bodo diktatorji, ki bodo

gradili svojo moč na tekmi med tem, ali se bo človeštvo odločilo ostati zvesto zgodovini ali pa se bo izreklo za zvestobo svobodi." (R. Jurčec, prav tam, str. 297).

Leta 1955 objavi Jurčec v *Meddobju* še dve literarni kritiki: *Pregelj in naš čas ter Avantgardizem v sodobni literaturi* (R. Jurčec, *Meddobje* 1955, str. 114-118).

"Eseji" Zorka Simčiča in Rude Jurčeca v *Meddobju* so zelo literarni. V primerjavi s preostalimi štirimi obravnavanimi esejisti, ki so pisali v to revijo, se njuni prispevki še najbolj približujejo pravim esejem, saj so v obojih jasno razvidni poseben slog, ostro opazovanje, močan duh, predvsem pa je v njih mogoče prepoznati nekakšen spoj znanstvenih in umetnostnih (jezikovnih) prvin. Razen dejstev, podatkov in mnenj, ki jih Jurčec ponuja bralcu, ko govori o tedanjih literarnih gibanjih, o knjigah, ki povzročajo polemike, o vprašanjih in težavah slovenske književnosti, o vsebinsko in umetniško aktualnih in zahtevnih filmih, baletih ter koncertih, o osebnostih, ki so spreminjale zgodovino, in drugem, pa bralec ob Jurčecvih esejih vstopa tudi v njegov iracionalni, podzavestni duševni svet s svojo lastno logiko. To je svet globoke in eruptivne čustvenosti, močnega zaznavanja življenja, dogodkov in ljudi, skratka svoboden, dinamičen in zgoščen notranji svet. Jurčec zna prisluhniti življenju, nato pa išče jasnosti in resnice lovi črke ter išče misli, lovi stopinje in plete vedno nova spoznanja.

4.4 Vinko Brumen

Kdor hoče postati filozof, ga od tega ne smejo odvrniti prva odkritja o človeku, ki so vselej trpka. Če ga hoče dodobra spoznati, mora premagati odpor, ki ga ta odkritja vzbujajo, kakor mora anatom, ki se hoče izmojstriti v svoji umetnosti, premagati naravo, lastne organe in lastni stud. (Chamfort)

Vinko Brumen se je rodil 6. decembra leta 1909 v Šalovcih pri Središču ob Dravi. Študiral je pedagogiko in filozofijo. Študijsko se je izpopolnjeval v Nemčiji in Angliji. Svoje pedagoško in znanstveno delo je začel med vojno. Leta 1945 je odšel v Gorico in tam deloval kot ravnatelj slovenskega učiteljskega podzavezniško upravo, leta 1947 pa je odšel v Argentino.

V domovini se je ukvarjal predvsem s pedagogiko in na tem področju sestavil *Občo pedagogiko*, vendar pa je ta ostala v rokopisu v ljubljanski tiskarni. V rokopisu sta ostali razpravi, v katerih je primerjal šolstvo zahodne Evrope, o *Poklicni vzgoji* ter o *Preosnovi našega šolstva*. Na pobudo I. Dolenca se je v domovini posvetil tudi izdajanju izbranih spisov J. E. Kreka - sestavil je peti zvezek in ga komentiral, leta 1941 je bil že natisnjen v Mohorjevi tiskarni v Celju, vendar pa so vso zalogo uničili Nemci. Odlomke iz tega dela je Brumen pozneje objavil v *Vrednotah*.

Na področju pedagogike je leta 1949 izdal še učbenik *Psihologija in pedagoške vede* za učiteljska v Trstu.

V Argentini je pedagogiko opustil, ker ni mogel dobiti vpogleda v argentinsko šolo, da bi o njej pisal; razen tega je nov, izseljenski položaj zahteval iskanje možnosti preživetja in prilagoditve novim okoliščinam; vse to pa ga je vodilo v filozofijo. Ko je leta 1945 odšel v Gorico, je v Ljubljani pustil stanovanje in knjižnico v stanju, kot da bi se kmalu nameraval vrniti, medtem pa so mu stanovanje izpraznili in uničili knjižnico. Tako je v Gorici in pozneje v Argentini ostal brez knjig, pa tudi brez številnih zapiskov. V Argentini je torej moral sestaviti novo knjižnico - izbiral je predvsem dela iz slovenske filozofije, po posredovanju prijatelja v Trstu je iz ljubljanskih antikvariatov dobil del Ušeničnikovih *Izbranih spisov*, precej Vebrovih knjig, toda nobenega Osvaldovega pedagoškega dela.

V novem okolju je dobil službo pri založbi Kapelusz, v oddelku za humanistiko; razen tega je predaval učiteljem, ki so postavljali temelje izseljenskemu šolskemu sistemu, ter v okviru zgodovinskega in filozofskega odseka SKA. Vse od ustanovitve SKA je bil njen član ter dolga leta vodja njenega filozofskega odseka. Od leta 1966 je na oddelku ukrajinske univerze sv. Klementa s sedežem v Rimu predaval zgodovino slovenske filozofije in v španščini občo pedagogiko ter bil leta 1970 imenovan za izrednega profesorja.

Naj ob tem omenim, da je Ukrajinsko katoliško univerzo papeža sv. Klementa v Rimu ustanovil kardinal J. Slipyj leta 1965. Hkrati je pooblastil strokovnjaka za mednarodno pravo, prof. Bogdana Halajčuka, naj v Buenos Airesu organizira podružnico filozofsko-humanistične fakultete. Ta je k sodelovanju povabil tudi slovenske znanstvenike in z njimi ustanovil še poseben oddelek s slovenskim učnim jezikom. Predmete v slovenščini

so poučevali profesorji, imenovani iz Rima - V. Brumen, T. Debeljak, F. Gnidovec, F. Kremžar, A. Kukovica, M. Marolt; diplome pa je potrjevala univerza v Rimu. To se mi zdi nujno povedati, saj je bila omenjena univerza najvišja slovenska znanstvena ustanova izseljencev (T. Debeljak, *Trideset let zdomske emigrantske književnosti, 1945-1975. Argentina, v: Življenje in delo Slovencev v Argentini (po letu 1945)*, Studia slovenica, Ljubljana - Washington 1994, str. 68).

Brumen se je po prihodu v Argentino v nov, izseljenski položaj vživel nekoliko hitreje kot njegovi rojaki in potem s predavanjem in pisanjem skušal pomagati tistim, ki jim je bilo to težje. Kot pravi v avtobiografskem uvodu knjige *Naš in moj čas* (Buenos Aires 1980), ga pri tem ni zanimalo le "kaj" našega zdomstva, temveč tudi in zlasti "kaj tedaj". Iskal je vzroke za težave izseljencev, posebno vzroke njihove nesposobnosti stvarno in trezno gledati na svoje nove težave. Izseljencem je skušal pomagati zaživeti v novem svetu - s pomočjo kulture in vere, brez žalovanja in z ljubeznijo do slovenstva. V prizadevanju, da bi bil v prispevkih čim bolj jasen in razumljiv, je vanje vključeval zglede iz vsakdanjega življenja, pa tudi misli iz Sv. pisma.

Na filozofskem področju je bil Brumen eden redkih Vebrovih učencev, ki se kljub svoji razgledanosti profesorjevi filozofiji nikoli ni odpovedal in jo je raziskoval vse svoje življenje. Njegovi spisi so globoko religiozni, versko čustvo pa pri njem spremlja tudi "intelektualna, filozofska skrb za poglobljanje predvsem etiške razsežnosti življenja" (F. Jerman, *Argentinski spisi*, Ljubljana 1992, str. 121-127).

V njegovi družbi v Argentini so bili sami tomistično načitani ljudje, Brumen pa je še najbolj poznal predmetno teorijo F. Vebra. Da bi se tudi terminološko ujel s svojo družbo, je začel proučevati dela T. Akvinskega, pa tudi filozofijo modernega neotomista Jacquesa Maritaina in številnih drugih. Vendar se sam ni imel za tomista, saj je vse svoje življenje posvetil pojasnjevanju predmetne (po Jermanu: predmetnostne) teorije v Vebrovi različici. Poseben pečat je njegovi filozofiji vtisnilo izseljenstvo.

V knjigi *Osnovne črte neke filozofije* je povedal, da kot filozof ni sestavil kakega samostojnega filozofskega sistema in da je pomembno predvsem to, kaj mu filozofija pomeni: "Filozofija je iskanje resnice, zlasti resnice o najvažnejših in najtežjih vpra-

šanjih sveta in življenja." (F. Jerman, prav tam, str. 151). Orodje za to iskanje je bil zanj um, ki prek čutil dobiva podatke o stvareh in njihovih lastnostih.

Kot piše A. Rot, so Brumnove misli med slovensko politično emigracijo povzročale polemike, predvsem pa njegovo osebno osamitev. "Kljub zdomstvu, ki je Brumna postavljalo v položaj, ko skoraj ni imel sogovornikov, in v katerem so skupnostni ideologi in aktivisti v njem odkrivali samo nevarnost, je poudarjal, da je polnost posameznikovega ali skupnostnega življenja samo v življenju po resnici," resnice pa "ne more predpisovati nobena avtoriteta ali oblast" (A. Rot, *Republika duhov*, Ljubljana 1994, str. 92-93). V svojih filozofskih esejih skoraj nikjer ni navajal drugih mislecev ali pomembnih filozofov, saj je hotel "graditi celoto brez preskakovanj, ki bi mu jih omogočalo delo drugih mislecev" (A. Rot, prav tam, str. 96).

Večino svojih člankov - tako filozofskih kot tudi kulturoloških - je objavil v *Meddobju*. V njih je pisal o slovenskem karakterju, o Slovencih in slovenstvu v izseljenstvu, še posebej zanimiva pa so njegova razmišljanja o vprašanih spoznanja in resnice ter o dokazljivosti božjega bivanja. V svojih zadnjih esejih je spregovoril o spravi med vsemi Slovenci.

Naj predstavim še njegove knjižne izdaje: leta 1967 je v Argentini pri SKA izdal knjigo svojih esejev *Iskanja* - zanj je dobil tržaško nagrado *Vstajenje*; leta 1968 je pri založbi Baraga izdal monografijo o J. E. Kreku *Srce v sredini. Življenje, delo in osebnost Janeza Evangelista Kreka* - to monografijo je sicer dolgo pripravljala njegov profesor Ivan Dolenc; leta 1980 pa pri SKA zbirko filozofskih esejev in meditacij *Naš in moj čas*.

Brumnovo biografijo in bibliografijo je sicer med drugimi predstavila Irene Mislej ob izdaji njegovih *Argentinskih spisov* (Ljubljana 1992, str. 250-258).

Brumnovi eseji v *Meddobju*

Jezik in duh imata svoje meje.
Resnica pa je nedosežna. (Vauvenargues)

V eseju *Nekaj misli o sodobni izobrazbi* Brumen pravi, da se z rojstvom nove dobe zvišuje tudi kulturna in izobrazbena raven. Vsaka doba išče svojo obliko izobraževanja in ob rojstvu nove dobe še ni jasno, kakšna naj bi bila nova oblika izobrazbe,

zato je treba razbirati znamenja časa. Izobrazba pa zanj ni samo vedenje in znanje, ampak je aktualizacija človekovih najboljših možnosti. "Gre za neki dvig človeka kot naravne danosti v kulturno sfero. Kultura pa, vsaj dokler je živa, je nekaj stalno se razvijajočega. Zato je tudi rast vanjo nekaj, kar ni nikoli zaključeno. Tudi v tem je utemeljeno mnenje, da je eden od znakov izobrazbe prav v stalnem in nenehnem naporu, da se izobrazimo. In da je njen najhujši sovražnik neka izobrazbena samozadovoljnost, zavest, da smo izobraženi in da ničesar več ne potrebujemo." (V. Brumen, *Nekaj misli o sodobni izobrazbi, Meddobje* 1963, str. 2). Brumen meni, da izobraževanje lahko človeku pomaga postajati boljši, modrejši in svetejši.

Omenja novi humanizem - ta je v stari klasični, zlasti grški kulturi videl idealno kulturno silo, ki bi mlade ljudi lahko plemenitila, potem ko bi se nekaj let z njo resno ukvarjali. Iz takih idej je nastala gimnazija. Toda čas je izobraževalnemu sistemu nalagal naloge, ki so se odmikale od prvotne ideje, in omajal vero v idealno kulturnost klasične dobe. Z izgubljenim vero ter s potrebo po praktičnem in delovnem znanju se je omajal ves vzgojno-izobraževalni sistem ter se preusmeril predvsem v pridobivanje poklicnega znanja. Ker za zgodovino, literaturo, umetnost ali stare jezike navadno ni dovolj časa, so ti predmeti v strokovni, pa tudi že v splošnoizobraževalni šoli, postajali drugorazredni. In vendar Brumen med ljudmi opaža veliko potrebo po pravi človeškosti, zato meni, da je ob študiju treba skrbeti tudi za reševanje duhovnih vrednot. Tako, kot je temeljito in dolgotrajno strokovno šolanje postalo že prava nujnost, prav tako je nujna tudi skrb za duhovne vrednote. Opozarja, da mora vsakdo kulturno delovati, tudi delavec ali tehnik: "Ker ne gre več ob strokovno šolanje le naslanjati posebno humaniziranje prihodnjega tehnika, moramo pač iskati in najti humanizirajočih sil v isti stvarini njegovega strokovnega šolanja. /.../ S tega vidika se danes naglaša, da sta tudi znanost in na njej sloneča tehnika človeški stvaritvi, da se v njiju prav tako objektivira človeški duh, kakor se npr. v filozofiji ali umetnosti. In pravilno ukvarjanje z njima bi moralo izobrazovati, to je počlovečevati, tako raziskovalca kot študenta." (V. Brumen, prav tam, str. 4). Študentu tehničnih smeri bi bilo treba pokazati, da sta vsa znanost in tehnika povezani s človeškim naporom, ki išče, najde in zgreši ter ob tem nenehno napreduje; in da je tega zmožen le človek, ne žival ali stroj. Študent naj bi se zavedal, da je vsa znanost le odkrivanje

nečesa že danega, položenega v naravo, da je tehnika le uporaba naravnih danosti, "le nadaljevanje Stvarnikovega dela", in hkrati, da je vse tehnično delo v prvi vrsti služba - "Stvarniku, od katerega narava je", pa tudi sočloveku in bližnjemu. V študiju naj bi človek šel v globino, "do tja, kjer človeški duh išče resnice še samo zaradi resnice, čeprav ta resnica potem more tudi služiti..." (V. Brumen, prav tam, str. 5).

Vinko Brumen torej odkriva humanistične elemente v sodobni tehnični izobrazbi. Čeprav je tedaj prevladovalo mišljenje, da je izobraževalen zlasti študij, ki ne daje možnosti za neposredno uporabo pridobljenega znanja, je Brumen odkril vidik, s katerega je tudi v praktičnem uporabnem znanju našel pristen izobraževalni element; vidik službe Stvarniku, "katerega ustvarjalno delo tehnik nadaljuje", in sočloveku, "kateremu more tehnik pomagati do boljšega, človeka vrednejšega življenja" (V. Brumen, prav tam, str. 5-6).

V tem smislu je dobila pomen tudi ideja tehnične gimnazije, ki se je tedaj pojavljala.

Po drugi strani Brumen ugotavlja, da se v tradicionalni humanistični pedagogiki gojitev poklicne etike na splošno ni vključevala v šolanje. Meni, da bi bilo treba poživiti filozofski in verski pouk, saj sta bila po njegovih besedah "le prečesto premalo povezana z osebnim življenjem in zanimanjem gojenčevim" (V. Brumen, prav tam, str. 6).

Rešitve človeka ne išče v strahu za humanistično kulturo in notranjem odklanjanju tehnike, temveč v njegovem pozitivnem odnosu do tehnike; ne v odklanjanju tehničnega napredka, ampak v enakem vzporednem napredku tehnične kulture: "Zlo ne prihaja iz napredka, marveč iz neravnotežja. Pomagajmo ga zopet vzpostaviti, ne s tem, da bi skušali - brez uspeha - zadrževati tehnični razvoj, temveč s tem, da skušamo držati korak z njim tudi v svojem duhovnem razvoju." (V. Brumen, prav tam, str. 7).

Leta 1965/66 je Brumen v *Meddobju* objavil tri eseje: prvega o filozofu Francetu Vebru, drugega o politiki in politikih ter tretjega o pedagogu Karlu Ozvaldu. V prvem in tretjem je označil svoja profesorja Vebra in Ozvalda, v drugem je nadaljeval svoj esej iz *Meddobja* št. VIII/1964.

V eseju o Francetu Vebru je predstavil Vebrovo predmetno teorijo (V. Brumen, *Meddobje* 1965/66, str. 18-27). Ker je Vebrova

filozofija za Brumna velikega pomena in ker ta filozof pri nas ni zelo znan, njegovo ustvarjalno pot natančneje predstavljam. France Veber, rojen leta 1890 v Gornji Radgoni, je filozofijo študiral v Gradcu pri avstrijskem filozofu Alexiusu Meinongu (1853-1920) in od leta 1920 predaval filozofijo na ljubljanski univerzi. Njegov filozofski razvoj lahko razdelimo na tri obdobja. V prvem - od svojih filozofskih začetkov do leta 1927 - je povsem sprejemal teze predmetne teorije svojega učitelja Meinonga. Ta je razlagal nauk o predmetih ne glede na njihov obstoj. Pri tem je razločeval štiri vrste predmetov - objekti, objektivna, dignitativa, desiderativa -, ti naj bi ustrezali štirim vrstam doživljanja - predstavljanje, mišljenje, čutenje, poželenje. Veber pa ni ostal samo pri predmetni teoriji, ampak je svojo filozofijo oprl v širšem smislu na psihologijo - menil je, da je temelj filozofije psihologija in da vse oblike psihologije sodijo k filozofiji - ta je znanstveno razpravljanje o človekovi duševnosti oziroma o svetu pod vidikom duševnosti. S tezo o "brezčasni harmoniji med duševnim in neduševnim svetom" je prišel do sklepa, da zunanjega sveta ni mogel ustvariti bog, češ da mora biti v smislu brezčasne harmonije tudi bog odvisen od obstoja zunanjega sveta - s tega stališča je kritiziral nazore Tomaža Akvinskega.

V drugo obdobje Vebrove filozofije sodijo njegovi spisi po letu 1930, ko je objavil knjigi *Sv. Avguštin* in *Knjigo o Bogu*. V tem času se je začel odmikati od predmetne teorije, češ da zajema samo razmerje med doživetjem in predmetom doživetja, zanemarija pa subjekt doživetja. Obenem se je približal katoliški filozofiji - v *Knjigi o Bogu* je razpravljal o dokazih za božji obstoj in predstavil pet dokazov: istinitostnega, veljavnostnega, osebnostnega, vrednostnega in bistvoglednega. Te dokaze so kritizirali predstavniki pozitivistične in materialistične smeri, v obrambo Vebra pa so nastopili misleci novega tomizma.

V tretje obdobje sodi Vebrovo zadnje delo *Vprašanje stvarnosti* iz leta 1939. V njem je začel razločevati med svetom stvarnosti in svetom pojavov; pa tudi v samem spoznavanju je priznal troje vrst spoznavanja: "zadevanje", s katerim spoznavamo čisto stvarnost, "postvarjanje" in "ponazorovanje", s katerim spoznavamo stvari, in "predočevanje", s katerim spoznavamo pojave. Podlaga vsega spoznavanja je "zadevanje". S tem se je odmaknil od racionalizma predmetne teorije in se približal emocionalno neposrednemu pristopu k stvarnosti, ki vodi v eksistencializem.

Po Brumnovem mnenju je bil Veber eden tistih filozofov, ki spočenjajo, rojevajo in goje le svojo filozofijo: "Tako daleč je šel v tem, da vsaj v času, ko sem mu bil učenec in več v stiku z njim, ni skoraj nič filozofskega bral in se je celo s tem ponašal..." (V. Brumen, *Filozof France Veber, Meddobje* 1965/66, str. 22). Drugo težavo je Brumen videl v zelo "razvojnem" značaju vse Vebrove filozofije: "Veber se je neprestano razvijal, šel dalje, popravljal prejšnje nauke, in to nikakor zmeraj zelo sistematično." (V. Brumen, prav tam, str. 23). Pove, da so bila Vebrova akademska predavanja in do neke mere celo objave plod improvizacije, kljub temu pa Vebra označuje kot "izredno ostrega misleca in silnega analitika" (V. Brumen, prav tam, str. 24). Poglavitni razlog za to, da ni ustvaril svoje šole, je po Brumnovem mnenju v tem, da je učil filozofirati, ne pa filozofije.

Karla Ozvalda predstavi Brumen predvsem kot "kulturnega pedagoga" (*Pedagog Karel Ozvald, Meddobje* 1965/66, str. 233) - gre za nazor, da pedagogika ne obsega le tehnologije šolskega pouka in morda še vzgoje, da so to celo zanjo v nekem smislu drugotna vprašanja in da je najprej treba poiskati vire pedagoškega prizadevanja, ti pa so v vsej kulturi. Ker ta "za naš tedanji svet nekoliko prefilozofski pedagoški nazor" (V. Brumen, prav tam, str. 234) ni bil vedno cenjen, je Ozvald neupravičeno pridobil glas konservativca.

Kot pravi Brumen, ta pedagog ni zapustil nobenega sistematičnega traktata iz pedagogike: "... ni bil velik ustvarjalec, ki bi genialno zamišljal in razvijal nove sisteme ali teorije. Bil je skrben raziskovalec in vesten ocenjevalec drobnih pedagoških dejstev in gibanj." (V. Brumen, prav tam, str. 237). V slovenski znanstveni pedagogiki skoraj ni imel predhodnika in jo je zato moral sam ne le ustvarjati, temveč ji tudi določati značaj, teme in meje. Pedagogika je bila namreč tedaj večinoma še vedno združena s filozofijo.

Po Brumnovi oceni je Ozvald pedagoško problematiko zajel na široko, pri tem je daleč presegel okvir običajne šolske pedagogike; pa tudi globlje; to naj bi mu uspelo zaradi dveh njegovih lastnosti: velike razgledanosti po svetovni pedagogiki in njeni problematiki ter zelo rahločutnega pretresanja domačih pedagoških poizkusov in nauk - Brumen meni, da je pedagog te dokaj pravilno, četudi morda preveč previdno ocenjeval.

V eseju *K našemu kulturnemu položaju* (Meddobje 1964, str. 256-264) Brumen odpira pogled v slovensko preteklost in spregovori o usodni ločitvi duhov, ki je pretresla slovenski narod in povzročila tudi odhod v emigracijo. Ugotavlja, da si majhna skupnost ne more privoščiti teoretiziranja; zaradi pomanjkanja sredstev in časa ter drugih skrbi. Zaradi vsega tega se v izseljenski skupnosti marsikdaj bojijo načenjanja najbolj aktualnih vprašanj: "Morda se preveč bojimo možnih in celo neizogibnih zmot, morda še bolj kritikov, zaradi sicer opravičljive ranljivosti naših kulturnih stvaritev, zlasti še čisto teoretskih spoznanj", pravi Brumen (V. Brumen, prav tam, str. 256). Po njegovem je čisto resnico težko ali sploh nemogoče doseči; skozi zgodovino jo odkrivamo le postopno: "čeprav je Resnica v svoji idealni podobi ena in ista, je lahko v svoji zgodovinski konkretnosti, v svoji časovni biti, zelo raznolika. To velja zlasti še za praktično resnico, za pravilnost ali nepravilnost našega dejanja in ravnanja. /.../ Če torej iščemo pravilnosti ravnanja v tem našem času, ne moremo iti mimo vprašanja, kaj ta naš čas od nas terja. Če ne gremo s časom, gre ta brez nas naprej in bodo njegove težnje izkoristili drugi, jih morda kompromitirali s pridruženimi zmotami, vsekakor pa uporabili proti nam." (V. Brumen, prav tam, str. 258).

V šestdesetih letih je postalo tudi že neizogibno razpravljanje o drugi generaciji izseljencev; ti so zunaj matične domovine, izpostavljeni vplivom drugih kultur, iskali svoje razmerje do narodnosti in skušali uskladiti dolžnosti do naroda z dolžnostmi do nove domovine. Brumen se zaveda resnosti teh vprašanj in opozarja na nujnost njihovega reševanja: "Ali jim znanje materinščine ter nekaj pojmov o naši zgodovini /.../ zadostuje za ohranitev narodne zavesti? Kako je mogoče novi rod prešiniti z duhom slovenskega jezika, če je vsa kultura, ki ga obdaja in prevzema, zrastle iz drugačnega duha?", se sprašuje (V. Brumen, prav tam, str. 262).

Ob 100. obletnici rojstva Janeza Evangelista Kreka objavi esej z naslovom *O politiki in politikih* (Meddobje 1964, str. 291-312; nadaljevanje v *Meddobju* 1965/6, str. 106-157). Tako piše: "Namen tega spisa ni toliko dokazati, da je Krek bil politik, niti ga kot takega oceniti, če je bil velik ali manj velik ali zanič politik. Za vse to manjka v Buenos Airesu gradiiva, virov in literature, da bi se moglo opraviti tako temeljito, kakor bi bilo potrebno. Namen je precej skromnejši. Ko dopuščam podmeno, da je Krek

bil tudi politik, vsaj v kakem pomenu besede, če ne v vseh, skušam pokazati, kak politik je bil, katero je bilo njegovo mesto v tedanji slovenski politiki, kakšna bi utegnila biti smisel in pomen nekaterih njegovih političnih dejanj in potez, skratka, odkriti njegov politični lik." (V. Brumen, prav tam, str. 294). Brumen predstavi njegovo politično delo ter različne politične naloge in funkcije.

V eseju *Naš izseljenski tu in sedaj* (Meddobje 1970, str. 182-210) prikaže položaj izseljencev in naloge politične emigracije ter spregovori o politiki v izseljenstvu. Izseljence v Argentini po drugi svetovni vojni označi kot politične. Pove, da se niso izselili v prvi vrsti zaradi ideološko drugačnega povojnega režima v domovini, ampak zato, ker jim ta režim ni dovoljeval živeti po njihovem lastnem prepričanju: "odšli smo zaradi njegove totalitarne nestrpnosti, torej iz političnih razlogov" (V. Brumen, prav tam, str. 186). V sedemdesetih letih je sicer prišlo do pogostejših obiskov izseljencev v domovini, pojavljati so se začeli že tudi obiskovalci od doma. Glede teh obiskov izseljencev v domovini se Brumnu za položaj političnega izseljenca ne zdi bistveno, da ta sploh ne sme domov ali da tega noče storiti; pač pa njegova odločitev, da v domovini iz političnih razlogov noče ostati (V. Brumen, prav tam, str. 194). Opozarja na nevarnost, da bi izseljenci hoteli vse svoje življenje v emigraciji podrediti politiki, in ob tem na nujnost razlikovanja med politiko v širšem smislu - ta je delo za skupno blaginjo, ter v ožjem smislu - ta se večkrat izrodi le v boj za oblast.

Ker je izseljenska skupnost maloštevilna in izkoreninjena iz svoje kulturne matice, se pogosto čuti nemočno, njeni člani pa se zapirajo vase, v svoj krog, v svojo že doseženo kulturo in odklanjajo nove življenjske izzive: "V svoji nebogljenosti radi trošijo sile le v iskanju in obtoževanju krivcev za svoj položaj in zato tako naglašajo važnost politike... Marsikdaj se (to) celo zmaliči v neprenehno prežvekovanje iste neprebavljene politične preteklosti... Taka politika ostaja jalova, ovira, duši in ojačevlja tudi ostalo kulturno delo, brez katerega nobena skupnost ne more obstati..." (V. Brumen, prav tam, str. 205). Brumen opozarja, da se člani skupnosti ne smejo zapirati pred drugačnim in novim, svari pred zatekanjem k predsodkom ter poudarja, da bi v skupnosti največ pozornosti morali posvečati npravnosti, umetnosti in filozofiji.

V eseju *Širokosrčnost - krepost za naš čas* (Meddobje 1972, str. 84-106) govori o pripravljenosti ali nepripravljenosti za dialog ter o potrebi po pristnem pogovoru med ljudmi. V zvezi s tem omenja širokosrčnost kot krepost, ki "nas usposablja za simpatetično presojanje nazorov in idej pri soljudeh, to je za tako presojanje, ki se trudi, da v njih odkrije, kar je zdravega, resničnega in dobrega, obenem pa iz tega tudi drugim pomaga do čistejšega, boljšega spoznanja" (V. Brumen, prav tam, str. 88). Ugotavlja, da je "širokosrčno obravnavanje spoznavnih in nravnih naporov soljudi dobro delo in sploh prvi pogoj, da jim pomoremo do boljših spoznanj" (V. Brumen, prav tam, str. 92).

Leta 1975 Brumen spet spregovori o F. Vebru, in sicer v prispevku *Franceta Vebra mesto v filozofiji* (Meddobje 1975, str. 108-134). Po njegovem mnenju je težko oceniti Vebrov pomen za slovensko, še teže pa pokazati njegovo mesto v svetovni filozofiji. To naj bi oteževalo dejstvo, da je Veber skoraj vse svoje spise objavil v slovenščini, ter še hujši razširjen predsodek, "da se kaj vrednega more roditi le pri velikih narodih, če pa se kdaj kaj takega posreči pripadniku malega naroda, tedaj pa da bi moral svoj proizvod postaviti na trg pri velikih narodih" (V. Brumen, prav tam, str. 130). F. Jerman meni, da bi bil Veber - če bi bil znan vsaj krogu nemško pišočih filozofov - morda za Meinongom eden najpomembnejših filozofov "predmetnostne" teorije (F. Jerman, *Argentinski spisi*, str. 125). Brumen Vebrovi *Knjigi o Bogu* daje poseben pomen, saj je Veber ne bi mogel napisati, če ne bi opustil predmetne teorije.

V naslednji številki *Meddobja* beremo še en članek o F. Vebru - *Filozof France Veber - predstavljen svetu* (Meddobje 1975, str. 260-276). V njem avtor predstavi knjigo o Vebru in njegovi filozofiji, ki je izšla leta 1972, ob njegovi 80-letnici, v Münchnu: *Vom Gegenstand zum Sein. Von Meinong zu Weber. In honorem Francisci Weber octogenarii*. V prvem delu knjige je šest spisov o Vebru in njegovi filozofiji - napisali so jih Anton Trstenjak, Miriam Ilc, Dušan Pirjevec, Ivan Urbančič, Rudolf Trofenik in Karl Wolf; v drugem delu pa so trije Vebrovi spisi (nekaj njegovih spominov na graško dobo, nemški prevod njegove *Filozofije* iz leta 1930 in povzetek dela *Vprašanja stvarnosti* iz leta 1939).

Brumen obširno predstavi vsa poglavja in opozori, da knjiga ni ocena celotne Vebrove filozofije, saj pisci obravnavajo pred-

vsem prvo dobo Vebrovega filozofiranja, v kateri je ta predstavljal predvsem teorijo svojega učitelja; glede njegove druge dobe - v tej dobi se je Veber boril za svojo lastno filozofijo - pa so bolj zadržani. Kljub temu pa je prepričan, da je s knjigo storjen korak k poznavanju Vebra v svetu in morda tudi doma.

V eseju *Aleš Ušeničnik. Poizkus podobe filozofa in njegove filozofije* (Meddobje 1978, str. 21-64) Brumen predstavi Ušeničnikovo življenje, filozofsko šolanje in filozofiranje - njegove filozofske, sociološke, učno-poučne, politične in druge spise ter njegovo filozofijo. Razmišlja o tem, ali je bil Ušeničnik tomist ali ne, oziroma koliko in kako, ter ga uvršča med največje mislece v slovenski filozofiji. Postavlja ga ob F. Vebra in poudarja, da se Ušeničnik od njega zelo razlikuje. Kot pravi, se je Ušeničnik "všolal v miselni svet tomistične filozofije, vendar pa je nauke svoje šole oplajal in dopolnjeval z izsledki novejših filozofije in z dosežki lastnega miselnega napora" (V. Brumen, prav tam, str. 62). Temelji njegove filozofije so nauk o človeškem spoznanju ter poglavja o metafiziki sveta, duše in Boga. Ugotavlja, da je podobno kot pri Vebru tudi vse Ušeničnikovo filozofsko delo napisano v slovenščini in zato svetu neznano.

V eseju *Nekaj misli o mišljenju* (Meddobje 1978, št. 3, str. 191-208) Brumen poudarja, da mora izseljenska skupnost nenehno miselno razčiščevati svoj življenjski in bivanjski položaj. Mišljenje je zanj nenehno iskanje in odkrivanje resnice o stvarnosti ali reševanje problemov (V. Brumen, prav tam, str. 192). Kot ovire mišljenju opaža pomanjkanje volje, strah pred razmišljanjem - ko namreč odkrijemo resnico, nas ta obvezuje; bojimo se zmote; misliti se bojimo tudi zato, "ker se nam celo rado zameri in šteje v zlo, da mislimo" (V. Brumen, prav tam, str. 199); včasih ne mislimo dovolj "iz strahu pred možnimi izsledki mišljenja" (V. Brumen, prav tam, str. 202); pa tudi, ker nam za to zmanjka časa, ker ne dobivamo dovolj spodbude, ker so nas doživetja in leta notranje strla (V. Brumen, prav tam, str. 197). Poudarja, da je zlasti v izseljenski skupnosti treba gojiti ustvarjalno mišljenje, saj se je z izseljenci usoda "še posebno poigrala" in zato potrebujejo "toliko več mišljenja" - v novem okolju se namreč ves čas srečujejo z vprašanji in nalogami, ki jih ne morejo rešiti z že znanimi obrazci in vzorci; hkrati pa morajo izseljenci, ker jih je malo, svoje darove čim bolj izrabiti. Ustvarjalno delo bi mogla spodbuditi kritika, toda te je v skupnosti premalo, hkrati pa je med

ljudmi tudi premalo pripravljenosti na dialog; številni se ga izogibajo, drugi ga načelno odklanjajo, ker pač niso pripravljeni spremeniti, niti popraviti svojega mnenja.

V eseju *O vlogi "zadevanja" v Vebrovih poteh do Boga* (Meddobje 1978, str. 261-284) Brumen pojasnjuje Vebrov pojem zadevanja v zvezi z dokazi o božjem obstoju.

V *Filozofskih premišljajah* (Meddobje 1979, str. 15-35) spregovori o filozofskem sestavu pri izseljencih oziroma o njihovem filozofskem mišljenju.

V eseju *O pravih in krivih idealizmih* (Meddobje 1982, str. 15-25) Brumen označuje naivni idealizem kot duševno držo, v kateri človek zamenjuje to, kar je, s tistim, kar naj bi bilo. S tem v zvezi opozarja zlasti na problem narodnosti in kulturne dejavnosti pri izseljenski mladini: "Govorimo, predavamo in pišemo, da otroci slovenskih staršev, pa njihovi otroci in otrok otroci morajo ostati Slovenci, ne razčiščujemo pa si smisla teh besed in zapiramo oči pred dejstvom, da mnogo naše mladine govori slovenski največ le doma s svojimi starši, pa še to ne zmeraj in čisto, da se v medsebojnih pogovorih uporablja skoraj izključno španščino, da zahaja v tuje družbe, da plete ljubezni in sklepa zakone, kjer slovenščina ni več družinski jezik, in podobno." (V. Brumen, prav tam, str. 18).

Spregovori o enem temeljnih vprašanj filozofije - to je *Dojemanje stvarnega* (Meddobje 1982, str. 188-202). Gre za vprašanje, kako bi mogli filozofsko ugotoviti, ali je kaj zunaj naše zavesti, in kakšno je, če je (V. Brumen, prav tam, str. 190).

Učitelje in šole v filozofiji predstavi v eseju *Filozofski premišljaji (II)* (Meddobje 1979, str. 149-165).

V letu 1983 objavi Brumen v *Meddobju* dva eseja: *Janeza Janžekoviča nauk o spoznavanju* (str. 63-79) in esej *Od spoznatnosti do dokazanosti božjega bivanja* (str. 163-180).

V prvem predstavi filozofski nazor Janeza Janžekoviča, filozofa, ki je na Slovenskem po Ušeničnikovi smrti nadaljeval izročilo novega tomizma. Obravnava njegova razpravljanja o temeljnih načelih spoznanja, razmišlja o tem, kaj je resnica ter kako jo doseči in prepoznati, in o tem, kako je s spoznanjem t.i. zunanjega, stvarnega sveta. V drugem eseju Brumen predstavi Janžekovičeve sholastične dokaze za obstoj boga in nauk

o božjem bivanju: "Da Bog je, skušamo ugotoviti ali iz nad-naravnega razodetja ali iz ustvarjenega sveta: prvo dela teologija, drugo filozofija. Tukaj se bomo nekoliko ozrli le na to, kaj more in česa ne more glede tega napraviti filozofija." (V. Brumen, prav tam, str. 163).

V eseju *Kultura in narodnost* (Meddobje 1985, str. 87-108) predstavi pojem kulture, bistvo kulturnega ustvarjanja in delo kulturnega ustvarjalca. Razlikuje med osebno in družbeno kulturo in opozori, da je smisel kulture, kulturnega življenja in dela "v izboljševanju in požlahtnjenju človeka in človeštva, njegovega življenja in dela" (V. Brumen, prav tam, str. 96). Po njegovih besedah je kultura "človeška izpopolnitev življenjske naloge... če človek ne bi razvijal kulture..., ne bi polno živel, ne bi izpolnil svoje življenjske naloge, ki je živeti in čim polneje živeti." (V. Brumen, prav tam). Nato spregovori o narodnosti, o narodni zavesti in narodni zavednosti, ob tem pa o vprašanju narodnosti izseljenske "mladine" - otrok slovenskih staršev v Argentini: "Seveda je mogoče, da bo otrok nihal med obema kulturama in se ne bo jasno oprijel nobene, je mogoče, da se bo imel za pripadnika obeh, zlasti dokler ne prideta v spor, je mogoče, da ne bo zaveden ud ne enega ne drugega naroda, čeprav bo vedel, da je v nekem pogledu ud obeh. ... Ne moremo soditi in še manj obsojati tistih, ki si sami niso na jasnem, kako je z njimi, pa tudi ne tistih, ki so si prišli na jasno, da pripadajo drugi kulturi in ne naši." (V. Brumen, prav tam, str. 106). V prizadevanju, da otroci slovenskih staršev v izseljenstvu ostanejo Slovenci, bi izseljenci morali "okrepiti slovensko kulturnost naših družin, da bi zares izžarevale slovenstvo, najti otrokom slovensko družino..., da bodo imeli v družini na razpolago dovolj zanimivega slovenskega branja..., da se bodo lahko šolali in izšolali v slovenskih učnih zavodih... Pa tudi svojo slovensko kulturo bi mi sami morali čimbolj posodobiti, ne le ohranjati, vtelesiti bi ji morali vrednote, ki jih naša doba ceni, da bi tako bila za naše otroke toliko ali bolj privlačna, kot je tuja kultura." (V. Brumen, str. 107).

O vzporednostih in razlikah med filozofijo in teologijo piše v *Filozofskih premišljajih* (III) (Meddobje 1985, str. 119-133).

V eseju *Med znanostjo in vero* (Meddobje 1986, str. 204-221) predstavi razprave o znanosti in o veri, ki so jih dr. Niko Prijatelj, dr. Anton Stres in prof. Alojz Rebula predstavili v Dragi leta

1984, in ugotavlja: "Znanost in religija sta različni področji človekovega ravnanja pred stvarstvom, ki se ne dasta zreducirati ena na drugo, sta neodvisni vsaka s svojimi zakoni; znanost ne more ne utemeljiti ne ovreči religiozne vere, ta pa ne more ne potrditi ne odkloniti nobene znanstvene teze." (V. Brumen, prav tam, str. 212).

V eseju *O pojmu božjega bivanja* (Meddobje 1986, str. 1-13) označi pojem božjega bivanja. Pri tem navaja tudi misli sv. Tomaža Akvinskega, Franceta Vebra in Janeza Janžekoviča.

V eseju *Dobro in vredno* (Meddobje 1984, str. 210-231) razvršča dobro in vredno.

O slabostih v izseljenski skupnosti, pa tudi o značajskih slabostih Slovencev nasploh spregovori v *Meddobju* 1984 (*Naši naglavni grehi*, Meddobje 1984, str. 3-16). Pove, da izseljencem kot posameznikom, pa tudi celotni izseljenski skupnosti očitajo zaprtost vase in nepripravljenost na dialog: "Naša izdavnna podedovana nečednost (je) nepripravljenost ali nerazpoložljivost za dialog..." (V. Brumen, prav tam, str. 6). Opozarja na nujnost dialoga, tako znotraj skupnosti, kot tudi s "tujerodnimi sodeželani". Svoj esej je, kot pravi, napisal za "izpraševanje naše vesti, osebne in skupinske, pri tem pa ni navada, da naštevamo svoje vrline ter uživamo ob svoji bolj ali manj napihnjeni vzornosti." (V. Brumen, prav tam, str. 15). Prepričan je, da se za to zaprtostjo vase skriva napuh, zato poudarja, da se mora človek truditi biti ponižen.

Namišljenemu sogovorniku napiše enajst pisem o slovenstvu in slovenščini (*Pisma o slovenstvu in slovenščini*, Meddobje 1984, str. 96-114). V njih govori o težkem položaju slovenskega naroda in jezika: "Oba naju skrbi usoda slovenstva, onega v imenovani matični domovini, tistega v zamejstvu in tega v zdomstvu." Ugotavlja, da ljudje ne razlikujejo dovolj med slovenstvom kot pripadnostjo narodu in znanjem slovenščine, obvladanjem narodnega jezika: "Včasih govorimo in delamo, kakor da bomo zdomsko narodnostno vprašanje rešili, če bomo dosegli, da bomo in bodo naši potomci še znali govoriti, brati in pisati po slovensko...", pravi (V. Brumen, prav tam, str. 98). Po njegovem mnenju je narodnost "način človeške biti", "naravna danost". V zvezi z narodnostno opredelitvijo "potomcev" opaža pojav "narodnih odpadnikov" - pri njih naj bi šlo za "zatajitev dane narodnosti in za vnanjo včlenitev v kako drugo narodno celoto" (V. Brumen, prav tam, str. 99).

"Ker narod in narodnost označuje zlasti neka kultura, zato je narodni jezik in njegova raba temeljni znak narodnosti in pričevalec narodne pripadnosti" /.../, "samo znanje slovenščine (pa) še ne naredi Slovenca", pravi (V. Brumen, prav tam, str. 100). Opozarja, da mešani zakoni - v njih navadno prevlada jezik tistega zakonca, ki je v državi domačin - slabijo napor izseljencev po ohranitvi slovenske govornice v skupnosti.

Brumnova pisma o slovenstvu in slovenščini so še najbolj esejistična izmed vseh njegovih člankov v *Meddobju* - večina njegovih prispevkov se namreč bolj približuje študijam ali razpravam.

V eseju *Po dialogu k spravi in enotnosti* (Meddobje 1989, str. 70-82) poudarja pomembnost medsebojnega razumevanja in enotnosti med Slovenci. Samo na ta način naj bi namreč Slovenci lahko krojili svojo usodo ali vsaj vplivali nanjo. Okoliščine za doseg take enotnosti pa po njegovem mnenju niso ugodne - bremenila naj bi nas zgodovina, saj stoletja nismo imeli svoje države; ovire so geografske - vsako območje se je izoblikovalo po svoje, pod različnimi vplivi (germanski, romanski, slovanski, madžarski); ločevale so nas tudi ideologije.

Pove, da "v prizadevanju za spravo ne gre samo za iskanje resnice o stvareh, ob katerih se ločujemo, ampak za spremembo nekih drž ali naravnav, ki sicer imajo svoje korenine v napačnih sodbah, a svoje nagibe tudi v čustvih in strasteh, katere je treba za to izmiriti ali deaktivirati". Poudarja, da "sprava vključuje tudi odpuščanje" (V. Brumen, prav tam, str. 80). Irene Mislej meni, da Brumen v tem eseju "s posebno didaktično skrbjo /.../ predstavlja mehanizem rojevanja ideologije, poudarja njeno togost in dogmatičnost in nam predoči preprosto dejstvo, da smo sposobni dojeti samo del Resnice" (I. Mislej, *Razmišljanje o zdomstvu Vinka Brumna*, v: *Argentinski spisi*, Ljubljana 1992, str. 12).

Brumnov esej je napisan kot napotek k razmišljanju o spravi med "tremi Slovenijami" - osrednjo, zamejsko in izseljensko.

V *Filozofskih premišljajih* (IV) (Meddobje 1987, str. 16-27) Brumen spet poudari nujnost dialoga ter pojasnjuje misli, ki jih je zapisal v eseju o *Naših naglavnih grehih* - ob teh so se namreč nekateri ljudje čutili užaljene, prizadete in nerazpoložene za dialog.

Filozofija in herezije je naslov Brumnovega eseja iz leta 1989 (*Meddobje* 1989, str. 210-223), sicer napisanega leto prej. V njem Brumen predstavi nekatere posebnosti znanosti in bogovernosti, razmerje med njima ter značilnosti, po katerih se razlikujeta. Esej je sicer nadaljevanje eseja *Med znanostjo in ver(nost)jo*.

O znanosti pove, da je ta v svoji čisti obliki le teorija, medtem ko so vse druge človekove dejavnosti (vsaj tudi) praksa. Znanosti se v tej lastnosti najbolj približuje bogovernost, čeprav je tudi ta že "nekaka praksa" (V. Brumen, prav tam, str. 211).

Filozofijo predstavi kot znanstveno stroko, ki išče odgovore na "vprašanja, ki jih človeku stavi stvarno, zlasti še življenje, kateri so zanj še posebno, celo usodno pomembni" (V. Brumen, prav tam, str. 212). Opozarja, da filozofiji grozi posebna nevarnost s strani teologov, "zlasti tiste vrste teologov, ki hočejo dati povsem gotove in zanesljive odgovore na vsa življenjska vprašanja, tudi na tista, ki so predmet filozofije" (V. Brumen, prav tam, str. 213).

Razlikuje med nadnaravno in filozofsko teologijo. Nadnaravna teologija je "znanstvena stroka, ki preučuje posege Boga v svet in življenje", je "študij božjega razodetja"; filozofska teologija pa "skuša božje v stvareh razbrati iz stvarstva samega in je filozofska panoga" (V. Brumen, prav tam, str. 214). Ti dve vrsti teologije uvršča k raziskovalni teologiji, znanstveni stroki; omenja pa še oznanjevalno - ta je namenjena oznanjevanju in učenju uradnega nauka Cerkve ter skrbi za njegovo čistost in nepokvarjenost. Oznanjevalna teologija ni znanstveno področje, temveč sodi bolj k bogovernosti (prav tam, str. 215).

Bogovernost je za Brumna posebna razsežnost človeškega duha, posebna drža pred stvarstvom - je neko prepričanje, verovanje in predvsem priznavanje skrivnosti, božjega v stvarstvu, ter urejanje življenja v skladu s tem prepričanjem. Posebej opozarja na nujnost razlikovanja med božjim razodetjem, cerkvenim učiteljstvom in osebno vero ter pripomni, da je ateizem ideološko, ne pa znanstveno stališče.

V *Filozofskih premišljajih* (V) (*Meddobje* 1992, str. 37-47) predstavi delo filozofa ter spregovori o filozofiranju in o pomenu filozofije. Bistvo filozofije je zanj v iskanju novih resnic in v izpopolnjevanju že znanih. V eseju Brumen predvsem skuša odkriti, kje so viri zmot v filozofiranju.

V eseju *Bit in bivanje* (Meddobje 1993, str. 193-197) sprva predstavi način svojega pisanja. Pravi, da "svoje spoznatke / skuša/ kolikor le mogoče opisati, ne le imenovati z izrazi, ki so lahko že ustaljeni in utrjeni, pa poslušalcem ali bralcem morda niso zadostno jasni". Jasnost za razumevanje temeljnih pojmov išče v Vebrovi ter v sholastični ali tomistični filozofiji, ugotavlja pa, da tudi v teh ni same jasnosti in gotovosti: "Bolj ko se človek pogloblja v iskanje smisla kakega pojma ali izraza, bolj uvideva, da še daleč ni tako enoumno uporabljen, kot bi kazal videz, marveč da ga različni misleci uporabljajo vsaj deloma v različnih pomenih" (V. Brumen, prav tam, str. 194).

Nato pojasni razliko med bitjo in bivanjem: "... bit lahko pomeni le sam in čisti dej stvarnega, bivanje pa prvo delovanje ali časovno projekcijo tega deja, to je način ali vrsto nekega stvarnega, namreč človeško ali osebno stvarnega." (V. Brumen, prav tam, str. 197).

In spet opozarja na nujnost dialoga. "Cerkev se v koncilskih dokumentih ponovno sklicuje na 'znamenja časa', ki ji narekujejo, da išče novih oblik in načinov apostolata, med katerimi je tudi dialog." (V. Brumen, *Dialog med nami*, Meddobje 1967, str. 180-196; str. 180). Opozarja, da je dialog potreben v vsaki skupnosti, ne le v Cerkvi, in da so za pravi dialog nujne ljubezen do drugega (sogovornika), ljubezen do resnice (ki jo iščemo v dialogu) in ponižnost (potrebna, da sprejmemo resnico). Razlikuje med dialogom v vseh smereh (v navpični - med voditelji in vodenimi, v vodoravni - med voditelji med seboj ali pa med vodenimi med seboj); na vseh ravneh - tu obravnava vprašanje dialoga v slovenski izseljenski skupnosti (dialog v slovenski skupnosti v Argentini, dialog znotraj različnih ustanov, zlasti vodstev; dialog med argentinsko slovensko skupnostjo in drugimi slovenskimi izseljenskimi skupnostmi po svetu); in na vseh področjih (cerkvenem, političnem, kulturnem, organizacijskem, generacijskem).

Predlaga načine za vzpostavitev dialoga na teh področjih. Meni, da je na cerkvenem področju "...klerikalizem, ki kot težka dediščina preteklosti bremeni vse naše javno življenje", mogoče premagati in prerasti "samo v iskrenem dialogu v naši verski srenji, kjer bomo vsi iskali samo pravega, nihče pa si ne bo že vnaprej lastil posesti pravega, naj bo kdor koli in kar koli" (V. Brumen, prav tam, str. 187).

Na političnem področju je po njegovem mnenju potreben dialog vsaj v dveh smereh: "najprej med političnimi vodstvi

in vodenim ljudstvom, nato pa med pristaši različnih političnih prepričanj in programov." (V. Brumen, prav tam, str. 187).

Na kulturnem področju naj bi izboljšali dialog med različnimi kulturnimi ustvarjalci ter med ustvarjalci in občinstvom.

Na organizacijskem področju gre za dialog zlasti med tistimi, ki skušajo povezati vso skupnost v osrednjih organizacijah, in tistimi, ki delajo v krajevnih središčih (v tem pogledu gre za delitev v unitariste in centraliste ter federaliste ali celo konfederaliste).

Na generacijskem področju je nujen dialog med starejšimi in mladimi, zlasti med starejšimi in tistimi mladimi, ki glede na narodnost čutijo drugače: "Pomagajmo ji /tej mladini/, da bo v srečnem in živem zlitju obeh kultur zgradila v sebi urejene enotne in bogate osebnosti, popolnejše, kakor če bi se hranila z eno samo, katero koli od obeh kultur!" (V. Brumen, prav tam, str. 194).

V eseju *Zakaj več ne pišemo?* (Meddobje 1975, str. 302-308) spregovori o "kulturnem osipu" v izseljenki skupnosti in se ob tem sprašuje, zakaj so nekateri pisci prenehali pisati ali vsaj objavljati in zakaj tisti, ki pišejo, ne napišejo več. Med vzroki navaja, da je treba delati največ po naročilu, in to vedno na določen, redno prekratek rok; da pisca lahko hromi strah ("da je zadel pravo", "da ga bralci ne bodo prav umeli"; V. Brumen, prav tam, str. 304); vzroki so še staranje, smrt, bolezen, boj za obstanek in drugo.

V svojih esejih Brumen poudarja zlasti pomen resnice in dialoga. Je natančen opazovalec skupnosti in njenega človeka. V svojih ugotovitvah gre v smeri od splošnejšega k posameznemu. Je gostobeseden; v esejih iste ugotovitve poudari večkrat, z drugimi besedami. Tematsko se največkrat loteva različnih filozofskih vprašanj (bit in bivanje, dialog, dobro in vredno, dojemanje stvarnega, filozofija in herezije, pravi in krivi idealizmi, mišljenje, pojem božjega bivanja, sprejemanje usode, širokosrčnost pa eseji o filozofih Francetu Vebru, Alešu Ušeničniku, Janezu Janžekoviču, vprašanj kulture in narodnosti, znanosti in vere, pedagoških vprašanj (esej o pedagogu Karlu Ozvaldu, misli o sodobni izobrazbi...); spregovori o položaju v izseljenstvu (*Naš izseljenki tu in sedaj...*), o politiki in politikih (J. E. Krek...). V svojih trditvah noče biti dokon-

čen, temveč kliče k dopolnitvi z novimi mnenji in trditvami: "Z ničimer pa nočem nikogar učiti, kaj naj sodi o tej stvari ali kako naj ravna v onem primeru. Zase iščem rešitev, le da pri tem naglas mislim. Vesel pa sem vsakogar, ki hoče misliti z menoj. Ni treba, da enako." (Naš izseljenski tu in sedaj, Meddobje 1970, str. 182; iz knjige Iskanja, Buenos Aires 1967, str. 10).

4.5 Ignacij Lenček

*Morala postavlja višje in tehtnejše razsodišče,
kot ga postavljajo zakoni.*

*Po njenih zapovedih ni dovolj, da se izogibamo zlu,
delati moramo tudi dobro; ni dovolj, da se kažemo kreposti:
kajti morala ne temelji na javnem mnenju,
ki ga lahko preslepimo, temveč na lastnem vrednotenju,
ki je nepodkupljivo. (Rivarol)*

Ignacij Lenček se je rodil 18. julija 1907 v Ljubljani kot eden izmed sedmih otrok. Ljudsko šolo je obiskoval na Vrtači. Kot mlad fant se je rad ukvarjal s športom - kolesarjenjem in nogometom, rad je tudi planinaril in potoval. Kot odličnega dijaka ga je škof Jeglič poslal študirat v Rim na Gregoriano in tam je Lenček leta 1928 doktoriral iz filozofije, leta 1932 pa še iz teologije. Po končanem študiju je prišel v Ljubljano in bil imenovan za prefekta v šentviških Škofovih zavodih; tam je bil tudi asistent Katoliške akcije. Leta 1933 je stopil v uredništvo glasila dijaških marijanskih kongregacij v lavantinski in ljubljanski škofiji, imenovanega *Naša zvezda*, pisal pa je tudi v revijo za duhovnike *Vzajemnost*, in sicer prispevke s področja katoliške akcije. Leta 1937 je postal honorarni predavatelj moralne teologije na ljubljanski teološki fakulteti. Znan je bil kot dober predavatelj, saj je predaval jasno in zanimivo. Moralna teologija mu je bila res pri srcu, zato je študentom znal študijsko snov predstavljati v privlačni obliki. Pred drugo svetovno vojno je objavil tudi več člankov v Bogoslovnem vestniku, in sicer o tedaj modernih "poganskih" naukih, ki jih je družba vsiljevala ljudem - o rasizmu, sterilizaciji, evtanaziji... Kot profesor moralne teologije je v vse bolj zamotanem času skušal na ljudeh "jasniti" pojme in utrjevati "prava načela". Leta

1941, pod Italijani, je objavil le še razpravo *Nravne obveznosti državnih zakonov* ter sodeloval pri pripravi Zbirke cerkvenih očetov, skupaj z Alešem Ušeničnikom, Janezom Fabjanom in Janezom Janžekovičem pa je izdal prevod prvega zvezka dela sv. Tomaža Akvinskega *Summa theologiae*. Med vojno je bil glavni kurat pri vaških stražah, pozneje pri domobrancih.

Maja 1945 se je umaknil iz Ljubljane. Bogoslovci in profesorji so se leta 1945 zbrali v benediktinski opatiji Praglia pri Padovi ter tam po zaslugi prelata Odarja nadaljevali semeniško življenje in fakultetno delo. Lenček je na fakulteti v Praglii - Kongregacija za semenišča in univerze je namreč to skupnost leta 1945 priznala za ljubljansko teološko fakulteto in semenišče - predaval moralno teologijo, razen tega pa še dogmatiko, apologetiko, sholastično filozofijo in zgodovino filozofije. Lenček je s svojim delom Odarju zelo pomagal pri organizaciji ustanove, saj je z Gregorijane pripeljal prve študijske knjige. Imel je tudi topel stik s študenti, s svojo družabnostjo in optimizmom jim je pomagal prebolevati izgubo domovine. Leta 1949 je bilo treba izprazniti prostore v Praglii in ustanova se je zatekla na Tirolsko v Briksen, od tam pa naprej v San Luis v Argentino in nato v Adrogué. Tamkajšnja teološka fakulteta in Rožmanovo semenišče sta delovala do leta 1965, Rožmanov zavod pa do leta 1977. Lenček je po Odarjevi smrti postal dekan teološke fakultete in poleg moralke začel predavati tudi logiko, kritiko, etiko, kozmologijo, zgodovino filozofije, apologetiko, del dogmatskega nauka o zakramentih, po bolezni prof. Ahčina pa še sociologijo in socialno ekonomijo.

O njem kot predavatelju je dr. Franc Gnidovec povedal: "Kot profesor se je pri predavanjih omejil bolj na bistvene reči: pri tem je bil jasen, temeljit, logično strog, resen; isto je pričakoval in zahteval od kandidatov pri izpitih in zato včasih napravil vtis, da je siten in formalist". Tudi v emigraciji je bil več let asistent in predavatelj pri Slovenskem katoliškem akademskem društvu, po Odarjevi smrti pa je prevzel vodstvo Kulturnega sveta.

Leta 1954 je bil med ustanovnimi člani SKA in dve leti vodja filozofskega odseka. Na prvem sestanku tega odseka je poudarjal potrebnost filozofskega dela v tedanjem času. Predaval je še o narodnosti in njenem etosu, po potovanju po srednji Evropi leta 1955 je govoril o tamkajšnjem kulturnem življenju in o nemški literaturi; razmišljal je o duhovnem

življenju tedanje dobe in predaval o eksistencializmu, o etiki atomske vojne in o sv. Tomažu Akvinskem v sodobnosti. Zanimala ga je tudi tematika krščanskega pojmovanja žene, razen tega pa je spregovoril še o Cerkvi in socialnem vprašanju ter o tematiki "starih" in "mladih" s kulturno-filozofskega stališča. Največ je pisal v *Duhovnem življenju* (od 1949 do 1963), *Katoliških misijonih* in dveh misijonskih zbornikih, objavljaj pa je še v drugih publikacijah (*Družabna pravda*, *Zbornik - koledar Svobodne Slovenije...*). Po smrti prelata Odarja je v delu *Večnost in čas* (Buenos Aires 1958) zbral 28 spisov tega teologa ter sestavil življenjepis in oblikoval bibliografijo njegovih del.

Leta 1962 je bolehen odšel iz Argentine in prevzel mesto upravnika v duhovnem domu blizu Aachna, na tamkajšnji poklicni šoli je hkrati predaval moralno teologijo, leta 1973 pa se je preselil k ovdoveli sestri v Gradec in tam leta 1974 umrl.

Lenček je bil znan kot človek prodornega duha. Po mnenju Alojzija Geržiniča je bil rahločuten, širokosrčen, strpen, sposoben vživljanja v soljudi, družaben, naraven, odkritosrčen in prijateljsko zvest. Zavzemal se je proti okostenelosti v katoliški filozofiji in teologiji ter svaril pred njunim odmičanjem od resničnosti. Ukvarjal se je z aktualnimi vprašanji ter konflikti v človeku in družbi. Bil je zelo razgledan, zlasti po strokovni literaturi moralne teologije. Odprtost za srednjeevropsko znanost mu je pomagala preprečevati popreproščanje, ki je bilo sicer slabost marsikaterega izseljenskega kulturnika.

Lenček ni pisal z lahkoto, od znanstvenega dela ga je odvrčala skrb za slovenske ljudi in njihove težave v novem okolju. Bolj kot teoretično delo so ga privlačili begunci s svojimi težavami. To ga je približalo eksistencializmu in o tem je zapisal: "Problemi (eksistencializma) so problemi človeka in njegovega življenja v našem času. Ti problemi so vedno aktualni. Še je aktualen po tem, kaj hoče: rešiti konkretnega človeka iz mase v samosvoje življenje. Živ je po vplivu, ki ga ima na današnje mišljenje /.../. Pobude, ki izhajajo iz njegovih misli, rodijo sadove: oplajajo mišljenje tudi v sholastični filozofiji." (I. Lenček, *Kaj je z eksistencializmom*, Glas SKA, 16. 10. 1956). Ni napisal večjih del, objavil pa je vsega 113 spisov: bogoslovna razglabljanja, filozofske razprave in eseje, eseje o človeku, prispevke o нравnih in pravnih vprašanjih ter življenjepise treh velikih

slovenskih teologov, Aleša Ušeničnika, Franca Ksaverja Lukmana in Alojzija Odarja (I. Lenček, *Rast v resnici in ljubezni*, Buenos Aires 1984). Lenček na žalost ni objavil sistema moralne teologije v knjižni obliki, čeprav ga je natančno premislil in se seznanil s tedaj najnovejšimi dognanji. Kot je omenjal F. Gnidovec, je Ruda Jurčec nekoč v prijateljskem krogu ugotovil: "Škoda, g. Nace bi sicer mogel dati Slovincem tri, štiri temeljna dela /.../. Zdi se, da se je g. profesor tudi sam zavedal v sebi neskladja med idealom in realno možnostjo, ki ga splošno vsak okuša. Mimogrede sem mu nekoč rekel, da je lahko vesel, ker mu veselje lajša priljuden in družabni značaj; pa je samo kratko odvrnil nekako: 'ko bi ti vedel...'" (A. Geržinič, *Življenjska pot Ignacija Lenčka*, v: *Rast v resnici in ljubezni*, Buenos Aires 1984, str. 21).

Lenčkovi eseji v *Meddobju*

Opazovati moramo vse, kar se dogaja v srcih in duhu ljudi, ki z njimi občujemo, ter se zgodaj navaditi, da prepoznavamo njihova čustva in misli po skoraj nezaznavnih znamenjih.
(Pascal)

Ignacij Lenček je v *Meddobju* objavil več religiozno-meditativnih esejev. V njih govori o problemih tedanje dobe in človeka. Med drugim ugotavlja vzroke človekovega trpljenja; eden izmed njih naj bi bil v tem, da človek hoče živeti samo svoj vsakokratni zdaj, ločen od preteklosti in prihodnosti, in se zato ne čuti odgovornega za prihodnost, tudi za svojo notranjo ne. Lenček je prepričan, da v takem človeku ni rasti, ampak je le nakladanje hipnega, drugo vrh drugega, brez enotnosti. Tak človek postane notranje razbit, iz trpljenja pa lahko pride tako, da svoje življenje pregleda "z višine" in "živi tako, da se vsakokrat dvigne nad hip, nad zdaj" (I. Lenček, *čas na tribuni, Meddobje* 1958, str. 220-229). To razmišljanje je podobno Komarjevemu v eseju *S tokovi in proti tokovom*.

Lenček v esejih razmišlja o duhovni in kulturni vsebini dobe, kakor se odraža v mislih, duhovnih tokovih, napovedih in načrtih ljudi ter dogodkih v sodobnem svetu. Opozarja na nevarnost človekovega moralnega propada. Po njegovem mnenju ta nevarnost izvira predvsem iz strahu pred razmiš-

ljanjem, saj ljudje nismo več sposobni biti sami s seboj, v samoti in tihoti notranje besede. Za človekove težave pa krivi tudi materialistično družbeno miselnost: "Brezoblični tehnični svet s tolikokrat brezosebnim delom pogosto človeka privede v brezosebno." (I. Lenček, *Puščava raste, Meddobje* 1955, str. 2; podobno Komar v *Zapiskih iz vele mesta*). Prepričan je, da bo v povojnem obdobju prišlo do duhovnega preloma, in poudarja, da je za razumevanje sodobnih problemov in kriz treba veliko razmišljati in razvijati občutljivost: "Kdor živi tjavdan, brez misli, jemlje vse kot žalostno dejstvo in nič več... Ostane miren in slep... Tak mir pa meji že na otopelost, neodgovorno brezbržnost." (I. Lenček, prav tam, str. 1-5). Opozarja, da "današnji človek prekratko misli o bodočih odločitvah... in jih zato išče tam, kjer jih nikoli ne bo" (I. Lenček, prav tam, str. 3; podobno tudi Komar v svojih *Razmišljanjih ob razgovorih II*). Pot v "pravo mišljenje" vidi v tomistični filozofiji: "v zmedu in zbežanosti današnjih filozofskih prizadevanj /nas/ vodi v pravo mišljenje tista filozofija, ki sega od Platona in Aristotela, prek sv. Tomaža v našo dobo" (I. Lenček, prav tam, str. 5). Tako kot skoraj vsi slovenski filozofski pisci v Argentini, razen morda Vinka Brumna, tudi Lenček izhaja iz filozofije Tomaža Akvinskega.

Človeka in družbo nasploh bi po njegovem mnenju lahko ozdravilo le življenje po veri. Vsak človek naj bi bil "poklican, da prinese drobec k oblikovanju nove dobe in nove človekove podobe" (I. Lenček, prav tam, str. 5). Opaža človekovo nagnjenost k brezosebnemu odnosu do soljudi, pa tudi k zavračanju samega sebe, kot posledici brezosebnega tehničnega sveta in miselnosti praktičnega življenjskega materializma.

Ker je kriza časa na dnu vselej tudi kriza človeka, naj bi bila novi čas in svet v veliki meri takšna, kakršen bo novi človek. Stari človek mora torej umreti, da se rodi nov: "Le kjer so grobovi, so vstajenja" (Nietzsche). (I. Lenček, *Fragmenti o napuhu, Meddobje* 1956-57, str. 217). S tedanjo krizo je povezan nekakšen kaos, zato Lenček opozarja, da mora v človeku umreti vse, kar povzroča nered, "da bo novi človek, novi jaz, mogel na razvalinah kaosa polagati temelje novemu, urejenemu času" (I. Lenček, prav tam, str. 218). Red pa naj bi obstajal v pravih razmerjih - v pravih notranjih odnosih do Boga, do samega sebe, do drugih ljudi in stvari. Enega temeljnih vzrokov

nereda in kriz v človeku in svetu Lenček prepozna v napuhu, "neurejenem teženju po poviševanju lastne osebe", "eksistenčni obliki pekla" - kaosa. Prepričan je namreč, da na stopnji napuha ni več mogoča resnična religioznost, toda ta religioznost, to je "spoznanje in priznanje naše popolne odvisnosti od Boga", naj bi bila za vsakogar nujna. V napuhnjeni drži naj bi se človek postavljaj na mesto, ki mu ne pripada in na katerem ne more obstati, ter s tem rušil temeljni red v kozmosu bitij; hkrati pa naj bi se tudi njega samega na tak način prej ali slej loteval strah, nato obup in končno groza pred ničem. Lenček svari pred napuhom, opozarja pa, da je nujno razlikovati napuh od človekovega izpopolnjevanja - človekovo izpopolnjevanje ni napuh, temveč je njegova dolžnost. Vsakdo bi se moral nenehno izpopolnjevati, študirati, biti vedno na poti, nikoli na cilju: "Velik umetnik more postati le ponižen človek, ki je vedno tako "majhen", da hoče in more rasti", poudarja Lenček.

V nekaj odlomkih skuša pokazati, kako je v zgodovini človek vedno znova skušal "biti kakor Bog". V dobi razsvetljenstva naj bi "pobožil" svoj lastni um; ta razvoj naj bi začel Descartes. Hegel je menil, da je vse, kar je, umljivo, Kant pa je človeka vzpodbujal, naj uporablja svoj razum in se tako reši nezrelosti, ki jo je sam zakrivil. Lenček meni, da je omenjena miselnost dosegla vrhunec s Heglom - z njegovim prepričanjem, da človek ne potrebuje Boga, pač pa nasprotno - Bog naj bi potreboval človeka, da bi prišel do zavesti samega sebe. Omenja, kako je Nietzsche govoril o človekovi vsevednosti, Sartre pa o tem, da je človek svoboda, in sicer tako absolutna, da zaradi nje Bog ne more bivati: "če bi Bog bil, bi človek ne bil svoboden, torej Boga ni". Ameriški pisatelj Henry Miller naj bi sicer "našel Boga", toda to je bilo zanj premalo: "Mislim na kaj boljšega kot Kristus... na nekaj, kar sega prek vseмогоčnega Boga! ... na samega sebe. Sem človek. To mi je dovolj."

Lenček je *Meddobju* poslal tudi pismo iz Nemčije, kjer je bil mesec dni na strokovnem izpopolnjevanju (I. Lenček, *Pismo iz Nemčije, Meddobje* 1954). V njem je opisoval sledove minule vojne: podrtije, vlake s posebnimi oddelki za invalide; predvsem pa je predstavil nemško strokovno literaturo. Spregovoril je o Martinu Heideggerju, enem največjih nemških filozofov, ki se je od vsega začetka ukvarjal predvsem s problemom človekove eksistence, t.j. s filozofsko antropologijo; o tem, da nemški

eksistencializem v težkih letih tiranije in vojne mladini ni mogel dati tistega, kar je potrebovala. Vse ekstremno je bilo po toliko težkih doživetjih sumljivo. Na nemških filozofskih fakultetah je prevladoval umirjeni realizem, zbudilo pa se je tudi novo zanimanje za sv. Tomaža Akvinskega, zlasti z izidom knjižic J. Pieperja. Ta je v svojih delih srednjeveškega misleca predstavil kot aktualno in za svoj čas drzno osebnost.

V Münstru je Lenček spoznal tudi tedaj najvplivnejšega nemškega katoliškega filozofa - Romana Guardinija, profesorja za "katoliški svetovni nazor" na različnih univerzah, tedaj v Münchnu. Guardini je v svojem delu povezoval filozofijo in teologijo ter se ukvarjal z interpretacijo velikih mislecev in literatov Sokrata, Avgušтина, Danteja, Pascala, Dostojevskega, Hšlderlina in Rilkeja, predvsem pa je bil velik kulturni filozof in eden najpomembnejših krščanskih pedagogov med vojnama. V svojih zadnjih dveh delih (*Das Ende der Neuzeit in Die Nacht*) je predstavil diagnozo in prognozo tedanje dobe: v prihajajoči dobi ne bo šlo več za stopnjevanje, ampak za krotitev človekove moči. Naloga nove dobe naj bi bila moč človeka nad naravo in človekom tako urejati, da bi človek v rabi te moči mogel obstati kot človek (I. Lenček, *Pismo iz Nemčije, Meddobje* 1954, str. 26).

Ignacij Lenček v svojih esejih presoja in vrednoti duhovno stanje družbe. Od elementov racionalne in emocionalne pripovedne konstrukcije prevladujeta refleksija in meditacija, na nekaterih mestih pa najdemo tudi kritiko in ironijo. Lenček predstavi psihološko, etično in sociološko podobo dobe in ljudi. Kriterij za njegovo oceno je predvsem v priznavanju božjega in ne človeškega reda.

Na njegov esejistični slog sta vplivala zlasti Aleš Ušeničnik in Alojzij Odar. Lenčka sta privlačila Odarjeva miselna logika in njegov stvaren slog ter Ušeničnikova jezikovna logika v pretehtanem in umirjenem pisanju. Za razliko od omenjenih teologov je Lenčkov slog bolj poetičen in ne samo logičen, njegova značajska rahločutnost pa se odraza tudi v izbiri izrazov za posamezne pojme - Lenček ob enem samem izrazu večkrat zazna vrsto pomenskih odtenkov in zato za razlago pogosto uporabi več sinonimov. Lenčkov pisanje se morda bolj bliža razpravi kot čistemu esejju, vendar pa so v njem dovolj razvidne esejistične prvine, tako da bi morda lahko govorili o vrsti pisanja, ki je blizu teološkemu ali moralnofilozofskemu esejju.

4.6 Karel Vladimir Truhlar

Karel Vladimir Truhlar se je rodil 3. septembra leta 1912 v Gorici. V Ljubljani je pisal v *Žaru* ter *Domu in svetu* in bil spiritual v semenišču. Po odhodu iz domovine leta 1945 je bil urednik *Besede življenja* v emigrantskem bogoslovju v Praglii, pozneje pa je kot teolog doktoriral na Gregorijanski univerzi v Rimu. Bil je eden najbolj znanih slovenskih znanstvenikov - teologov v svetu. Napisal je vrsto razprav in knjig s področja estetske mistike, tedaj novega področja moderne teologije. Pisal je v več svetovnih jezikih, njegova dela pa so tudi precej prevajali. Leta 1949 je postal profesor na Gregorijanski univerzi; tam je ustanovil tudi poseben asketično-mistični inštitut in z njim uveljavil novo teološko disciplino, izkustveno doživljanje Boga. Ustanovi SKA se je pridružil v prvih letih njenega delovanja, SKA in revijo *Meddobje* pa je zapustil leta 1965, zaradi idejnih nesoglasij. Rafko Vodeb je skupaj s Karlom Vladimирjem Truhlarjem namreč maja 1965 napisal *Razgovor pod Kvirinalom*, v katerem Truhlar pravi: "Mislim, da so se doma marsičesa naučili, do česar se emigracija na splošno še ni dokopala, da marsikaj pravilnega sprevidevajo, za kar je emigracija na splošno še slepa... Drža emigracije bi morala pozitivno razbrati, kje vse se narodna bit dejansko razvija, kje se vključuje v zdravo strujanje sveta, se pridružiti tem naponom, jih podpirati in se tako - kljub emigrantstvu - zlivati z domom v eno samo osrednje narodno stremljenje... Ob kulturni razgibanosti emigracije, ob njeni požrtvovalnosti bi bil njen prispevek k eni skupni slovenski težnji lahko močan." (povzeto iz: A. Rot, *Republika duhov*, Ljubljana 1994, str. 26). Truhlar je torej emigraciji očital obrambo preživelih pozicij in nasprotovanje dialogu, ki ga je razglasil II. vatikanski koncil. Poudarjal je, da je treba "energično odvracati vse, kar se je preživelo, tako tudi antikomunizem" in "...ponižno sprejeti one temeljne impulze za pravični socialni red, ki so se pravzaprav rodili mimo Cerkve, npr. v marksizmu" (T. Debeljak, *Trideset let zdomske emigracijske književnosti 1945-1975*, v: Zbornik Svobodne Slovenije 1973-1975, Buenos Aires, str. 398). Ta pogovor Vodeba in Truhlarja je SKA pomenil prvi znak idejnih nesoglasij, uredništvo revije *Meddobje* je njegovo objavo odklonilo. Truhlar je nato v Celju izdal svojo obsodbo zgodovinskega katolištva *Obnovitveni proces v Cerkvi* - ta pa ni razburila le emigracije, ampak tudi domovino.

Razen esejev je Truhlar v *Meddobju* objavil tudi svojo visoko duhovno - religiozno poezijo, ki bi jo po filozofski plati lahko primerjali s Kocbekovo, čeprav se od nje tudi precej razlikuje. Svoje pesmi je izdal v zbirkah *Nova Zemlja* (izdala SKA, 1958) in *Rdeče bivanje* (izdala SKA, 1961); obe zbirki sta pozneje izšli tudi v Ljubljani skoraj nespremenjeni pod skupnim naslovom *V dnevih šumi ocean*. To zbirko je izdala Mohorjeva družba v Celju, spremno besedo pa je napisal Edvard Kocbek. T. Debeljak pravi, da v teh pesmih "dobiva sodobna zemlja izrazito podaljšanje v metafizičnem bivanju. /.../ Poduhovljena je nova zemlja in Duh se javlja v vseh stvareh - stvari so osvetljene od luči Duha, ki sveti od vsepovsod. V tej luči dobivajo tudi svetopisemski motivi novo interpretacijo." (T. Debeljak, *Življenje...*, Ljubljana 1994, str. 56). Razen tega je Truhlar v Buenos Airesu izdal še *Uvode v liturgična dejanja* (Slovensko dušno pastirstvo v Argentini, 1978), *Uro molitve izseljencev* (Duhovno življenje, 1950) in *Uvodni priročnik Marijine legije* (založila Župnija sv. Vida v Clevelandu), 1965).

Truhlarjevi eseji v *Meddobju*

V vse drugo se poglobljamo samo zato,
ker se ne znamo poglobljati v človeka.
Toda mar ni tako le zategadelj, ker se prav do tega spoznanja
človek ne sme dokopati, saj je zanj bolje,
da ne ve ničesar o sebi, če naj bo srečen? (Pascal)

Truhlar v *Meddobju* objavlja od leta 1956 do leta 1973. V eseju *Razvijanje in križanje človeške narave* (*Meddobje* 1955, str. 169-174) piše o krščanskem humanizmu, v zvezi s tem o vprašanju razmerja med krščanstvom in silami človeške narave - voljo, umom, čustvi, strastmi - ter o razmerju med krščanstvom in "svetom" - civilizacijo in kulturo. V krščanstvu opaža dve nasprotujoči si težnji: prva izraža nezaupanje do vsakega razvijanja človeške narave - treba jo je hromiti, zatreti; druga pa povečuje tveganje, spontanost in ljubezen. Po mnenju zagovornikov zadnje je prva notranje zgrešena, ker nasilno zavira in uničuje zakoniti razmah naravnih sil ter pozablja na temelj krščanstva, ki je "vera Učlovečenja, to je vključevanja človeških prvin v božje življenje..." (K. V. Truhlar, *Razvijanje in križanje človeške narave*, *Meddobje* III, 1955, str. 169-174).

Nekakšen celosten odgovor po njegovem mnenju ponuja moderna teologija. Ta nego naravnih sil podpira, vendar le toliko, da te sile človeku pomagajo vzpostaviti neko globoko vsestransko ravnotežje. Povezana mora biti z odpovedjo in osebno samodisciplino.

Takole pravi na nekem mestu: "Polnota krščanstva zahteva ostvaritve zadržanj, ki mora telo zanje mnogo prispevati: duhovno ravnotežje, tankovestnost brez skrupuloznosti, mirnost v bojih in nevarnostih, dobrohotnost, ki se ne da razdražiti, se ne naveliča, ne pade v zagrenjenost... - vse to človek tem lažje uresničuje, čim trdnjše živce ima. Bolezen slabi moč živčevja in ostalega telesnega sestava. Zato pravi 'Hoja za Kristusom' v prvi knjigi, 23. poglavju: 'Veliko dobrega lahko storiš, dokler si zdrav; bolan, ne vem, kaj boš mogel. Malokoga bolezen poboljša'. Saj potrebujemo tudi za dobro duhovno izrabo boleznim mnogo moči, vsaj moči duha, kolikor ga bolezen še ni oslabela." (K. V. Truhlar, prav tam, str. 171).

Naravne sile je torej treba urejeno razvijati: "Tako je pravilna nega naravnega človeka vsa prepojena z odpovedjo. Resnično 'življenje' narave je preveto s smrtjo križanja. Pristna krščanska 'spontanost' je sad osebne discipline; le do globin očiščena notranjost je 'spontano' naravnana na človekovo dokončno spopolnjenje. 'Svoboda' božjih sinov ni v življenju 'po mili volji', marveč v obvladanem, neoviranem (to je 'svobodnem') usmerjevanju vseh sil v najvišje dovršenje. 'Ljubezen' je brez dvoma silna moč; a če ni vsa prepojena z odpovedjo, se ne ubrani razkroja. Tudi 'prijateljstvo' mora na križ, če naj postane in ostane nesebičen dar prijatelja prijatelju." (K. V. Truhlar, prav tam, str. 173, 174).

V eseju *Preobražanje sveta in beg pred njim* (Meddobje III, 1956-57, str. 1-9) Truhlar razmišlja o človekovem duhovnem življenju. Poudarja, da je za vzdrževanje človekovega notranjega ravnotežja potrebno veliko osebne podjetnosti in napora. Življenje duha se namreč mora ves čas boriti proti shemati-ziranju in mehaniziranju. Kristjan potrebuje veliko podjetnosti in napora že v odnosu do sebe - "če naj vzdržuje ravnotežje med razvijanjem in križanjem svojih sil", podobno v odnosu do sveta. Kot pravi Truhlar, je svet sam po sebi dober, saj ga je ustvaril Bog, človek pa s svetom "soutripa": "človek v vesolju ni izoliran, temveč je kot radijska postaja, ki oddaja na vse strani in sprejema od vseh strani. Človeštvo ni kip,

ki mu je snovno stvarstvo za podstavek, temveč cvet, ki so mu ostale stvari za steblo." (K. V. Truhlar, prav tam, str. 1, 2).

Vsak kristjan mora s Kristusom in cerkvijo "odreševati snovno stvarstvo", tako, da ga "pravilno rabi". Preobražanje sveta - zamisel o tem ljudem odkriva nadnaravno razodetje in naravna sila duha - je telesno in duševno delo. Tudi telesno delo preobraža: "V tem zadenemo na razliko med zelo pozitivnim pojmovanjem telesnega dela pri prepričanih komunistih in med zelo negativnim pri mnogih katoličanih.

Komunistu je življenje zaključeno v tostranosti, raj pomaknjen v zemeljsko življenje, vse sile osredotočene vanj; konkretno: predvsem v telesno delo, ki - po polni zmagi nad zemljo in celotni osvoboditvi človeka - vodi v tostranski raj.

Nasprotno je stališče mnogih katoličanov do telesnega dela zelo negativno: Slabi najprej predstava, da je delo le prekletstvo, kazen za izvirni greh: 'V potu svojega obraza boš jedel svoj kruh' (1 Moz 3, 17-19). Da je le služba Marte, ki si je izbrala slabši del (prim. Luk 10, 42). Da je boj z mrtvo snovjo, ki bi si jo človek, v napuhu padlega angela, rad podjarmil, a je ona, ki človeka zaslužni. Ker se poudarjanje telesnega dela pogosto družijo z materialističnim zanikanjem Boga in duše, more nadalje motiti misel o apostaziji telesnega dela: kot da je delo nujno ukleto v odpad od Boga. Pretirano naglašanje gospodarske proizvodnje in pretirano iskanje tostranskih dobrin se pravilno razvitemu krščanskemu čutu upravičeno upira: Ali ni Bog človeka ustvaril predvsem, da mu daje v delež Svoje božje življenje, ki je visoko nad vsako snovno dobrino? Ali ne gre v krščanstvu za prevrednotenje vrednot: ali ne dobivata n. pr. uboštvo, trpljenje... v Kristusu novega, globokega smisla, medtem ko je pridobivanje materialnih dobrin često v škodo nadnaravnega življenja, ker more vzbujati zavist, poganjati ljudi v surovo borbo, netiti nizke strasti...? Uvidi o prevrednotenju vrednot v krščanstvu so v sebi pravilni, a morejo voditi, če ostajajo enostranski, v napačno omalovaževanje telesnega dela. Prav tako je pravilno, da se človek usmeri v onostranost: kakšno moč daje zemeljskemu življenju krepka zasidranost v večnosti! A ta usmerjenost more biti enostranska, more pozabljati na tostranske naloge, tudi na nalogo telesnega dela. Včasih se misel na telesno delo veže s "civilizacijo" s slabim prizvokom, ki meče svojo negativno luč tudi na delo." (K. V. Truhlar, prav tam, str. 4).

Telesno delo torej po Truhlarjevem mnenju človeške narave ne "trga", temveč se z njim ta lahko le še bolj uresniči. Telesno delo, v grško-rimskem svetu prezirano, lahko v teološkem smislu postane ustvarjalna sila, ki globoko posega v dogajanje na svetu. Preobražanje sveta je, kot rečeno, telesno in duševno delo, oboje pa zahteva odpoved. Svet je namreč sam po sebi dober, človek pa zaradi svoje ranjenosti vanj prepogosto vnaša razkroj.

Truhlar opozarja, da mora človek pred svetom hkrati tudi "bežati" v smislu božje modrosti "Kaj pomaga človeku, če si ves svet pridobi, svojo dušo pa pogubi" (Mat 16,26), če stik s svetom ruši njegovo notranje ravnesje. "Pravilen beg pred svetom je obenem pravilna raba in preobražanje le-tega", pravi (K. V. Truhlar, prav tam).

Po njegovem mnenju imajo kristjani v svetu pomembno vlogo: "kar je duša v telesu, so kristjani v svetu. Duša je raztresena po vseh udih telesa in vendar ni od telesa, kakor kristjani prebivajo v svetu, a niso od sveta... Duša je zaprta v telesu, in vendar vzdržuje telo; tako so kristjani kakor priprti v ječi sveta in so vendar oni, ki vzdržujejo svet... Tako odlično je mesto, ki jim ga je odkazal Bog, da jim ni dovoljeno pobegniti." (K. V. Truhlar, prav tam, str. 9).

Spregovori še o razmerju med nadrejenim in podrejenim ter o človeški in božji avtoriteti. Meni, da je vsaka zakonita človeška avtoriteta del božje, ta pa more biti usmerjena le k dobremu, zato naj bi tako nadrejeni kot podrejeni v predstojniku gledala Boga. "čim globlje je izničenje v pristni pokorščini, tem večja je realizacija samega sebe," meni in doda, da tu ne gre za slepo pokorščino, saj mora vsakdo biti pred svojim svobodnim dejanjem prepričan o njegovi moralni dopustnosti. Takole pravi: "Zaradi zlorabe oblasti, ki ni samo možna, ampak se - kot kaže skušnja - tudi dejansko vedno znova meša v ukazovanje samo po sebi zakonitih predstojnikov, mora biti pristna pokorščina budna. Mora doznavati ne le, da je oseba, ki ukazuje, nosilec postavne avtoritete (kar je v večini primerov jasno), temveč tudi, da ukazuje v smislu in v mejah svoje avtoritete. Za tako ugotavljanje navadno niso potrebni daljši preudarki, temveč zadošča luč nadnaravnega instinkta, ki je Bog z njim opremil kristjana, ko mu je dal novo življenje in z njim življenje pokorščine."

Ta nadnaravni instinkt, ki je tembolj razvit, čim zrelejše je novo življenje, ni bolešna hiperkritičnost, ki postavnosti ukaza nikdar ne bo prav doznala, ker nima očesa zanjo. Nadnaravni instinkt pristne pokorščine na eni strani preveva uvid v vrednost pokorščine in v njeno mesto sredi nadnaravne ekonomije, prevevata ljubezen in spoštljivost do nadrejenega, ne le, ker je kristjan, temveč še posebej, ker je nosilec delca božje avtoritete. Na drugi strani pa je ta instinkt, ker teži za povezanostjo z božjo voljo, hkrati poln spontanega čuta za to, ali gre v ukazu res za izraz božje volje ali za zlorabo oblasti." (K. V. Truhlar, *Problem osebne pokorščine*, Meddobje 1959, str. 95).

Odnos pokorščine pa hkrati ne sme dušiti podjetnosti. Truhlar ob tem pove, kako mu je pred leti škof Rožman v besedni igri dejal: "Kaj mi pomaga, če so ljudje pokorni, a hkrati tako okorni, da niso za nobeno rabo?" Truhlar razmišlja: "In res more napačna vzgoja v pokorščini ustvarjati tipe, ki se ne le na sektorju, določenem po pokorščini, temveč na celotnem polju lastne eksistence ne zganejo, dokler jih kdo ne sune. V "pokorščini" so se navadili delati le po sunku od zgoraj. A se niso zavedali, da pokorščina niti na lastnem sektorju ne določa vsega v podrobnostih, kaj še, da bi zajemala celotno območje človekovega življenja, in da je zato v pokorščini in ob pokorščini nujno potrebna tudi osebna iniciativa." (K. V. Truhlar, prav tam, str. 98). Odnos pokorščine je torej treba razumeti le kot krščansko-realistično gledanje človeške omejenosti in potrebe po nasvetu drugega, bolj izkušenega, oz. po odnosu učljivosti.

V eseju o krščanski doraslosti (*Krščanska doraslost*, Meddobje 1958, str. 201-211) razlaga tretje poglavje prvega pisma Korinčanom, v katerem sv. Pavel govori o "nedoraslih v Kristusu". Gre za ljudi, ki so sicer "prejeli Kristusov misterij..., /a tega/ niso spoznavno poglobili, ne iz njega dan za dnem polneje živeli in so se zato v krščanskem razvoju infantilno ustavili" (K. V. Truhlar, prav tam, str. 201). Pokaže pot, ki vodi v človekovo psihološko in krščansko doraslost in opozarja, da je zanjo nujno slovo od preživelih oblik v "višje življenjske ureditve". Takega novega življenja pa ni brez molitvenega stika z Bogom, zato morajo biti tudi delo, razvedrilo in umetniško ustvarjanje duhovno naravnani. V tako življenje posega Bog z notranjim vodstvom sv. Duha.

V eseju *Revolucija, konservatizem in življenje kulture* (Meddobje 1961, str. 105-112) Truhlar pove, da ima "pravilno grajeno človeško življenje /.../ pečat stalnosti in menjave; stalnosti: ne sme se razpustiti v zaporedje pojavov, ki ne bi imeli ničesar več, kar bi jih povezovalo; a ker je vstavljeno v spremenljivost časa, se mora prav za vzdrževanje tega ravnotežja tudi samo menjavati, si mora prisvajati novih prvin, jih organsko vključevati v svoj jaz..." (K. V. Truhlar, prav tam, str. 105). Ugotavlja, da popolni prelomi s preteklostjo uničujejo; tragika reformacije je po njegovem mnenju prav v tem, da je v marsičem pretrgala zgodovinsko kontinuiteto krščanskega izročila. "Ne revolucija, temveč ohranjanje in razvijanje, razvoj tradicije!" poudarja.

Meni, da je tudi v kulturnih oblikah, za katere se na prvi pogled zdi, da so s preteklostjo popolnoma prelomile, preteklost še vedno navzoča (abstraktno, nepredmetno slikarstvo...). Svoj esej sklene z mislijo: "Vedno bodo vznikali novi uvidi, vedno si iskali življenjskega prostora, in vedno se bodo stare oblike branile umreti. V tem trenju bo kultura vedno morala ohranjati svojo substanco, svoje globine. A bo hkrati tudi vedno morala iskati oblik, ki bodo tem globinam v vsakokratni dobi, taki, kakršna je, pustile živeti in svoje življenje razvijati." (K. V. Truhlar, prav tam, str. 112).

"Eseji" Karla Vladimírja Truhlarja v *Meddobju* so predvsem teološko-asketske vsebine. Zdi se, da se bolj kot esejem bližajo študijam ali razpravam in te so večkrat poučno naravnane. Truhlarjeve eseje predstavljam predvsem zato, ker skušam z izborom omenjenih šestih avtorjev *Meddobja* prikazati - zelo v grobem - tri vrste pisanja - literarno (Simčič, Jurčec), filozofsko (Komar, Brumen) in teološko (Truhlar, Lenček). Sicer pa je Truhlar boljši kot pesnik. V njegovih duhovnih pesmih z motivi iz Sv. pisma je čutiti "povezavo med Kristusom, današnjim življenjem in neskončnostjo v Bogu /.../ V svetu odkriva črte Boga ter doživlja v naravi zrcalne odseve Duha. Zemlja dobiva vrednost v duhu in duh od bivanja zemlje; gre za medsebojno prelivanje novega duhovnega doživljanja sveta in Boga, izraženo v moderni obliki sodobne lirične pesmi..." (T. Debeljak, *Trideset let zdomske emigracijske književnosti 1945-1975*, v: Zbornik Svobodne Slovenije 1973-1975, Buenos Aires, str. 398).

VINKO BELIČIČ ALOJZIJU GERŽINIČU

Z Beličičem sva se med študijem na ljubljanski univerzi poznala skoro le na videz. Leta 1945 sva bila kot begunca med navdušenimi sodelavci dr. Baraga pri ustanavljanju slovenskega šolstva na Primorskem. Pri tem smo zadeli na pomanjkanje učnih knjig. Takoj smo se Beličič, Martin Jevnikar in jaz spravili na izdelavo slovenske literarne zgodovine. Beličič je napisal prvo tretjino, Jevnikar drugo, jaz tretjo. Že naslednje leto je izšla Zgodovina slovenskega slovstva za višje razrede srednjih šol. Februarja 46 sem na nasvet dr. Baraga zapustil Trst, da me ne bi zadela usoda dr. Martelanca in drugih. Dopisovanje z Beličičem se je najbrž začelo leta 1950; ohranjenih je 27 njegovih pisem, potekalo je torej najmanj 43 let (od leta 50 do 93). Ne bi znal razložiti, odkod prelomnici desetih let brez pisem med letoma 63 in 74 pa med 83 in 93.

A. Geržinič

Prosek 11. jun. 1950.

Dragi Lojze!

Sedim v senci v borovem gozdiču - tu, kjer je mir pred ljudmi, kjer sem napisal že mnogo pisem v vonju borove smole in v ptičjem petju - tu, kjer misel vsa lahka in svobodna snuje in gleda v sedanost, v preteklost in bodočnost. Na Proseku sem z ženo in poldrugoletnim Mihcem (Tržačanom) od lanskega maja. To je že 4. moje stanovanje na STO. In kot vse kaže, se bom moral ozreti spet po novem. Starejša otroka sta pri neki dobri družini v Bosni. Žena je v nov. 47. prišla ilegalno sem, otrok pa ni bilo več mogoče dobiti. Zdaj mesec za mesecem pošiljava gor pakete - zakaj pomanjkanje je še vedno silno. Moja plača je mnogo premajhna, da bi si uredil profesorja

vredno življenje. Živimo v sobici brez elektrike, na tesnem - na vejasti pleteni mizici samo jemo. Pišem vedno zunaj: za mizo mi je močna lepenka na kolenih, knjig ne kupujem, ker še za druge stvari ni prostora. Bolj ko vse drugo pa me žre občutek nestalnosti. Ločena družina me sili, da vztrajam tu. Toda kako dolgo bo še mogoče? Laški šovinizem je mogočno dvignil glavo in se kaže vsepovsod, tudi pri procesijah z Marijo Romarico. Na Proseku nimam druge družbe kot kaplana St. Janežiča, ki pastiruje na teh trdih, trdih kraških tleh. Piše pesmi in se idealno posveča vsem in vsemu - veliko mladosti je še v njem. Skupaj prebirava pisma, ki prihajajo iz dalj; z njim je razgovor prijeten in koristen.

Tedensko imam 20 ur šole, veliko časa pa mi vzame tudi avtobus. Šolsko delo ni lahko, ker imam nekaj zelo velikih razredov; najbolj me ubija korigiranje šolskih nalog. Poleg tega je na mojih ramah tudi Dij. knjižnica s preko 300 knjigami. Veliko prostega časa moram posvetiti domu, če hočem, da gre življenje dalje. Lahko si torej misliš, da česa posebnega ne morem pokazati. Sestavlil sem antologijo Slovenska lirska pesem. Obsega obširen Uvod (1. teorija; 2. zgodovina; 3. Slovenci) in zajema naše lirike od Vodnika do Balantiča - vseh pesnikov je kakih 20 z okrog 60 pesmimi. Knjižica je v tiskarni že od septembra 1949, a se tiska zelo počasi. Založbo je prevzela liberalna Slov. posvetna matica, pa nima denarja. Toda rokopis je bil že o veliki noči ves postavljen in zdaj počasi lomijo strani. Jeseni bo gotovo zunaj. Upam, da bodo stvar ljudje sprejeli z veseljem.

V Celovcu pa se prav počasi tiska zbornik Tabor. Zamislil si ga je Rado Lenček, toda njegovo zamisel so drugi precej spremenili. "Tabor" bo ideološkega značaja, leposlovje bo na drugem mestu. Sodelavcev je okoli 15 in oni nosijo tudi glavno finančno breme. Jaz imam v njem 2 črtici, 1 pesem in pregled slov. literature od 1938 do 1949. Toda ker se tudi "Tabor" vleče še od oktobra 1949, ne mislim nanj s posebnim veseljem.

Pesmi že dolgo več ne pišem... današnji čas je prestrahtoten, da bi ga jaz mogel upodabljati v verzih. Nekoč sem se odločal, ali naj pišem verze ali prozo - in nisem se mogel odločiti. Lirik sem po naravi, toda prerad razmišljam. Zdaj sem se dokopal do oblike, ki mi povsem ustreza in me zadovoljuje. To je črtica, v kateri se prepletata narava in misel (čas). V bistvu je to lirika, seveda ne cingljajoča erotika ali narejena melanholija. V tej obliki lahko izrazim vse - s skopimi besedami, z namigi, z liričnimi prehodi. Fabul si ne izmišljujem: danes, ko jih je prekosila življenjska stvarnost, niso nikomur

več potrebne. Zadnje leto sem napisal šest takih črtic. Rastejo mi v venec in so točna podoba mojega notranjega življenja. Čutim, da se ne bom zlepa izčrpal. Zadnjo, "Še eno leto", prilagam tu kot svoj prispevek za "Kulturo"⁽¹⁾. Videl boš, da je v bistvu samogovor med srcem in razumom. V "Prebujenju na Krasu", ki bo v "Taboru", sem še veliko ostrejši. Veliko vzrokov je, da bi včasih v gnevu najrajši ves svet zgrizel. Ti tožiš nad "Svob. Slov.", moral bi videti Kat. glas, Mohorjeve knjige, Demokracijo! Vaše "Duhovno življenje" je čudovit list. Janežič ima že preko 100 naročnikov; jaz sem čisto prenovljen, ko ga dam iz rok. Ti si niti predstavljati ne moreš, kako plitvo je tukaj kulturno življenje v razmerju z intelektualnim kapitalom, ki ga je Bog postavil semkaj!

Kako lepa so bila prva tri leta tu: čas premočrtnosti! Tolikokrat se zmislim na dr. Barago - to je bil pokonci mož. Dr. Jež, ki mu je sledil, je hotel biti Napoleon, pa je bil le otrok in si je zapravil mesto. Kaj naj rečem o dr. Kacinu? Katoliški mož je, vsa čast mu; drugače pa je opreznež, formalist. Če ti drugače sodiš o njem, mu menda moje sodbe ne boš sporočal, kaj? Primorec je in se hoče zavarovati za vsako morebitnost. Kje je idealizem 1945. in 1946. leta! Danes so učitelji in profesorji veliki gospodje, udobno uživajo Trst, se dajo častiti in hočejo v zaslužku prekositi drug drugega. Nekoč je bilo lepše - ko človek raste, je vedno najlepše.

Nekaj dni po tvojem sem dobil tudi Tinetovo pismo. Obe sta tu pred mano. Njemu najbrž ne bom utegnil posebej pisati, sicer pa mu boš pokazal to moje pismo in bo iz njega izvedel več ali manj vse, kar ga zanima. Zanima ga, ali bi lahko v Trstu izdal svoj prevod Danteja. Težko! "Div. Comm." berejo tu obvezno v izvorniku. Da bi pa Angleži hoteli utrjevati slovensko - it. bratstvo, bi morali jenjati biti Angleži!

Temu pismu bo za "Kulturo" priložil Janežič 2 pesmi, drugega gradiva pa od tu zdaj ne boste dobili - razen če ga bo zbral dr. Kacin. Dvomim tudi, da bi bilo kaj prida tukajšnjih ljudi tako navdušenih nad zamislijo "Kulture", kot sva Janežič in jaz.

Prejmi, dragi Lojze, moje najlepše pozdrave, in izroči jih tudi Tinetu, Simčiču, Verbicu, Baragi - vsem, vsem!

Tvoj Vinko

(1.) Takrat smo se pri snovanju revije močno nagibali k temu, da bi se imenovala Kultura. Izšla pa je naslednje leto kot Vrednote.

Prosek 28. sept. 1950

Dragi Lojze,

to pot sem pa jaz na dolgu s pisanjem - in še na kakšnem! Tvoje pismo je prišlo dva dni pred vrnitvijo moje družinice s Tirolskega. Tam smo preživeli dva tedna med vodami, smrečjem in planinskimi vrhunci. Morali smo nekam s krasa, zakaj julij je bil nepozabno dušljiv, sušen, neznosen. Tirolska hrana pa je bila premočna ali kaj za nas. Vsi trije smo se vrnili na Prosek napol bolni in jaz sem čez nekaj dni moral zaradi akutnega vnetja slepiča v bolnico. Operirali me niso, ker bi bilo pre-tvegano. Počasi so me ozdravili in po 25. dneh sem prišel spet na svoj kras - precej drug človek, telesno hudo šibak, a duševno svež, spočit in srečen. Zdaj sem že dva tedna na sladkem jesenskem zraku in sem že precej očvrstel. Držim pa se diete, zakaj čez dva meseca se vrnem v bolnico, da me operirajo, in potem bom, vsaj kar se tiče slepiča, brez skrbi. - Včeraj smo končali popr. izpite. 1 okt. pa se začne popr. jesenska matura. Tam bom po 15. jul. prvič spet videl dr. Kacina. Čez poletje smo se znanci le redko videli. Naše skupno delo je počivalo in bolj ali manj počiva še zdaj.

O zborniku Tabor ti ne morem pisati nič novega. Kadar se spomnim nanj, začutim grenko slino v ustih. Zdi se mi, kakor da bi vse utonilo v Celovcu - gradivo in denar. Kmalu bo leto, kar nas je petnajstotica v proseškem župnišču sklenila, da zbornik izdamo in da bo cvet vseh naših zmožnosti. Zaman čakamo korekture. V Cel. pravijo, da bo stvar takoj stekla, ko bodo le vsi rokopisi zgoraj. In tu je glavni križ! Še vedno je v Trstu nekdo, ki pripravlja "interesanten, aktualen in potreben članek", kdo drug je na dolgu s kritiko "Črne maše" - in tako redakcija ne more in ne more zaključiti dela. Center je Petelin, ali on je tako obložen z raznolikim delom, da komaj čuti problem Tabora.

Precej podobno je z mojo antologijo. Ne gre in ne gre. Odkar smo zlomili Uvod (32 str.), je minilo že mnogo časa. Ravnatelj tiskarne "Adria" je ljubezniv, prijazen, a ima vedno dovolj opravičil in obljub. Ve, da mu leži svinec mrtev na policah in da bi ob začetku šol leta knjiga morala biti zunaj - in vendar se stvar ne premakne. Že dalj ko leto dni je, kar sem jim dal

rokopis in po pogodbi bi morala biti knjiga dotiskana najkasneje v februarju. Po pravici sem nejevoljen. Žal mi je, da nisem stvari sam izdal: ta knjiga mi ne bi prinesla izgube. Težko, težko je z ljudmi.

Pred boleznijo sem delal načrte, kako bom za božič izdal zbirko 10 črtic "Romar na Krasu". Med boleznijo pa so se mi obzorja skrivnostno razmahnila. Iz srca je izginilo tisto grenko, jedko, boleče izpraševanje vesti času. Takih stvari s sedanjem svojem razpoloženju ne bi mogel pisati. Zbiram moči in čakam razpoloženja za 10., zadnjo črtico (namišljene zbirke), ki bo zmagoslavje optimizma nad črnogledostjo. "Pot v Mavhinje" je Janežič, ko sem bil sam še v bolnici, poslal za Moh. Koledar v Gornico in mislim, da bo stvar tiskana. Drugo črtico "Gospod podpolkovnik" pa je poslal v Bs. Aires za Kol. Svob. Slovenije. Tako imam zdaj še dve neobjavljeni oz. prosti črtici, "November" in "V senci leskovega grma", če bo "Kultura" (ne meni ne drugim tu naslov "Vrednote" ne ugaja!) stopila v življenje, ju bom poslal nji, čeprav sta hudo bridki; a dodal bom "Veselo pesem", ki v tej uri živi še v mojem srcu. Bog vam daj več sreče ko nam pri Taboru!

(Priloženi izvezek je iz zadnje šte. tednika "Tovariš". O priliki ga daj Tinetu D. Menda ga bo zanimalo. Pisati mu, žal, ne utegnem.)

Edina naš tisk sta tednika "Kat. glas" in "Demokracija", ki pa tekmujeta, kateri bo plehkejši. S "Kat. glasom" ni v Trstu nihče zadovoljen. Jaz sem že večkrat mislil poslati uredništvu v Gorico pismo, v katerem bi naštel in obsodil vse pomanjkljivosti lista (slovenščina, tehnična stran, vsebina), pa sem se vselej premislil. Gospodje bi mi (morda) odgovorili: "List je ljudstvu všeč!" Vidiš, pa smo tam ko z Gor. Moh. družbo. Slišijo se glasovi, da bo v Trstu ustanovljen nov kat. tednik. Jaz bi to zelo rad videl in bi pri njem z veseljem sodeloval. "Kat. glas" me vedno spravi v slabo voljo kadar ga dobim v roke. Koliko boljšega in lepšega in trajnejšega bi lahko prinašal na svojih štirih straneh!

V obeh tednikih objavlja svoje pripovedne stvari p. M. Turnšek To je umetnost 3. ali 4. vrste - o nji ni da bi govoril! Od drugih - če že kdo piše, hrani zase ali čaka ugodnejših razmer. Posebno delaven je naš kaplan Janežič. Piše pesmi - in v obilici

neporabnega blaga je najti tudi prav lepe pesmi. Ko bo "Kultura" čvrsto zadihala, jih bova izbrala in Vam jih poslala. Janežič bi zelo rad čim več storil (podobno ko jaz) za slovstvo, toda razmere so tu take, da imava oba zvezane roke ali - bolje rečeno - zavezana usta. Žal bom tega svojega dragega človeka kmalu zgubil - predstavili so ga na istrsko obrobje angloam. zone STO, v Mačkovlje. Tam bo župni upravitelj in bo imel mnogo dela. Vendar se bova tudi potem skušala čim pogostejše sestajati. Zdaj smo veliko skupaj. Mlado vino je sladko, on ima kitaro, jaz pa orglice.

"Med slov. romarji iz Trsta sta bila tudi prof Šturmov in Gorše. Francè se je vrnil iz Rima žareč in srečen: papežu je v imenu Slovencev poklonil svoj kip trpečega Kristusa. Delaven, krotak, dobre volje - tak je naš Francè. Vsi ga imamo radi - toda dijaki mu znajo nagajati, da imamo razredniki mnogo dela in tudi mnogo sproščenega smeha v zbornici.

Moja dva fanta sta zdaj v Ljubljani. Starejši je začel ta mesec hoditi v šolo. Imamo redne pismene zveze in tudi naši paketi prihajajo gor redno. Ljubljanski tiski mi prihajajo redkeje v roke, čeprav se trudim, da bi spremljal literarno življenje v domovini - ker vem, da tu v Trstu tega nihče ne dela sistematično, še manj pa seveda kdo drugje kje bolj daleč. Med knjigami zadnjega časa je najvažnejši Pravopis ki obsega 900 str. Vendar se tudi njemu pozna, da je človeško delo in zato ne brez nepopolnosti. Epika in lirika sta do kraja siromašni, in to je značilno za duhovne razmere doma. Moja največja ovira za temeljitejše in obširnejše delo je še vedno ena sama sobica, v kateri živimo vsi trije in moramo potrpeti drug z drugim. Mihec jutri goduje, v novembru bo star 2 leti. Živ dečko je; in mir je samo, kadar spi. Prijetni dnevi, ko je mogoče brati in pisati zunaj, so, žal, vedno redkejši. (Tudi to pismo sem ti napisal na kolenih, sredi brastovih grmičev vrh brega nad Miramarom.)

Prejmi moje najlepše pozdrave!

Vinko

P.P. Kregar pravi, da ne more napraviti načrta za opremo "Kulture", dokler ne ve, kakšen bo format in stavek revije.

Prosek, 8. febr. 1951

Dragi Lojze!

V soncu pred hišo se razvezuje brstje japonske kutine in mandlji se napanjajo - kje je zdaj že sveti večer, ko je prišlo tvoje pismo! Minili so mračni, mokri, gnili tedni. Ves ta čas se je tolikim mojim stvarjem dopolnjeval krog, da sem čakal in odlašal s pisanjem, ker sem hotel dati pismu zaokroženo podobo. A na svetu je že tako, da ni krog nikdar sklenjen - in dobro je tako. Pišem ti torej po dolgem molku in po petih dnevih influence. Še mi rahlo šumi v glavi, a jutri le pojdem spet v šolo. Čakajo me kupi zvezkov - drugega takega dela pa nimam nad sabo.

Kje naj začnem? Pojdem povrsti in bom začel s seboj.

"Slovenska lirska pesem" je dotiskana; obsega 120 strani in je prikupna knjiga. Te dni, kar nisem bil v Trstu, so menda dotiskali tudi platnice in dali prve izvode vezat. Da nisem takoj po božiču stopil k dr. Tončiču in postavil dva pogoja - da knjigo dotiskajo do konca januarja in da mi v istem roku izplačajo drugo polovico honorarja - gotovo še danes ne bi bilo nič. Honorarja seveda nisem dobil, ker Slov. prosv. matica nima denarja. Zadovoljen bom, če bom brez težave dobil toliko izvodov, da bom z njih izkupičkom lahko kril svojo terjatev. Mislim, da bo knjiga prihodnji teden zunaj. Tedaj se bom zelo oddahnil, lahko mi verjameš. - Januarja je v Rimu izšla antologija slovenskih pesmi, ki jo je sestavil in z vsem znanstvenim aparatom opremil Luigi Salvini: "Sempreverde e rosmarino"! Kocbeka, Šalija in Balantiča sicer ne srečaš v nji, a drugače Salvini ni pristranski. Ozira se tudi na sodobno poezijo izven Slovenije. Napisal sem kratko recenzijo, za radio; v Kat. glasu pa bo ta teden tudi objavljena. Knjigo sem vrnil dr. Ježu. - Mislim sem ti poslati "Stvarnost", pa mi je Martin⁽²⁾ povedal, da ti jo je že on. Urednik in izdajatelj in skoraj izključni pisec je Franc Jeza. Kot sem slišal, se je oglasilo zelo malo naročnikov; po mojem bo težko še izšla kaka številka. Mene in tudi druge iz našega kroga je najbolj pogrel stavek v oceni Kocbekove "Tovarišije" o okupatorjevih hlapcih in krivcih pred zgodovino. Žal mi je Jezovega idealizma, ki ne vodi nikamor. Včasih pa se spet vprašam: Ali nismo mi preveč vase zagledani? Jeze osebno ne poznam, ker se skriva. Nekatere tu moti tudi ime

dr. Ježa, ki je podpisan kot sourednik, češ da on kot urednik "Demokracije" daje reviji pečat opredeljenosti.

Novembra sem napisal "Liriko v povojni Sloveniji". O tem sem potem neki večer predaval v krogu SKASa pri Sv. Antonu; prišlo je 16 ljudi, članov pa ima društvo več kot 50. Sestavek sem namenil za "Tabor". Pred nekaj tedni so končno poslali iz Celovca vse gradivo, da ga dokončno pregledamo in vrnemo. Jaz sem svoj Pregled slov. književnosti 1938-1948 omejil na leta 1939 - 1945 in dodal sestavek o povojni liriki. Ne vem, ali je zdaj Peterlin gradivo že poslal gor ali ne. Ko bo ta zbornik enkrat zunaj, se bom tudi globoko oddahnil. Zoprno mi je, če samo pomislim, kako se ta stvar vleče v nedogled.

Decembra sem dal dr. Kacinu zbirko svojih črtic, da bi jih prebral in presodil, ali bi jih mogla izdati Moh. družba. Nisem še govoril s njim o tem, a upanja nimam dosti, ker te vrste literatura starim gospodom najbrž ne bo povolji. Če pa bi knjigo sprejeli, bi ji dal naslov "Kačurjev rod". Nekoč mi je hodil po glavi "Romar s Krasa", a tega "romarja" sem podaril Stanku Janežiču: za veliko noč bo izšla zbirka njegovih pesmi "Romar s kitaro". Gorše je že narisal naslovno stran.

Večino prostega časa porabim za branje sodobnega slov. pripovedništva in si delam kritične zapiske. Verjemi, da je to težaško delo! Silno malo umetniškega ugodja ob knjigah megalomanije, domišljavosti in malikovanja, ob knjigah sovraštva in namišljene svobodnosti. V "Slov. poroč." izhaja že 3 mesce podlistek "Bilo je pod Gorjanci". Izrezujem ga, ker je po tematiki in tendenčnosti nekaj izrednega - pravo satanstvo!

Danes sem dobil Koledar Svob. Slov. Bral ga bom z veseljem; v prih. pismu ti bom povedal sodbo. Mojega "Gospoda podpolkovnika" res ni v njem. Škoda - poslal sem ga predvsem zato, ker si ga tu ne upam objaviti. Je pa aktualen in bi bil za vaš koledar kot nalašč. Če ga kje zaslediš, ga imaš pravico spraviti v "Vrednote".

Od tu se inž. Simon Kregar z radia spravlja v Združene države.

(To pismo sem ti napisal na svoj pisalni stroj). Prejmi moje prisrčne pozdrave!

Vinko

Prosek, 12. 4. 1951

Dragi Lojze!

Po koledarju smo že krepko v pomladi, velika noč je mimo, a ves svet je v nekakem tesnobnem pričakovanju. Odstavitev Mac Arturja se mi zdi le eno izmed znamenj moralnega razkroja Zapada - pa o tem ne bom modroval. Vprašujem se le o smislu kulturnega dela, ki ga družba z dejanji tako ponižuje, kakor ga z besedami povzdiguje. Tudi kultura (v ožjem pomenu besede) ima svoj veliki minus, ker je lahko zlagana.

Moja SLP je končno izšla; poslal sem ti jo na cvetno soboto in jo zdaj gotovo že imaš. Dobil sem okoli 70 izvodov knjige in sem jih v dobrem tednu razprodal, tako da sem nekako prišel do honorarja. Bilo pa je prej veliko besed, jeze in korakov. Z Ježem sva si ob koncu podala roko in potem sva samo še enkrat mimogrede govorila. Medtem je bila v tisku 2/3. št. STVARNOSTI, kjer sva sklenila sodelovati tudi Lenček in jaz - malo iz protesta proti zamrznjenosti TABORA, malo pa iz lahkovernosti: Jeza je bil pripravljen na razširitev konzorcija; kasneje je mož odklonil vsako tako misel in tudi Jež ni hotel obljubiti zatrdno, da bo ponatisnil odstavek iz "Uvodne besede", ki govori o tem, da revija ni glasilo neke skupine, temveč svobodno torišče raznih mnenj. Moj prispevek je bil že postavljen in ga nisem hotel umikati, Lenček je pa tudi držal besedo in dal dve oceni. Zvezek je izšel konec prejšnjega tedna. Prebral sem ga takoj v celoti, a ga dal zelo slabe volje iz rok. Spoznal sem dokončno, da se kocbekovci niso čisto nič spremenili, da imajo svoje ekskluzivistične poglede, da imajo svojo lestvico vrednot, ki zame ni sprejemljiva. Z njimi ni mogoče hoditi skupaj, ker iščejo le sebe - in tudi ne marajo nikogar, ki bi jih pri tem lahko oviral. Ko boš ta zvezek prebral (upam, da ti ga bo poslal Jevnikar), boš po pravici še bolj divji, kot si bil pri prvem. Mislim, da ga bomo mi tukaj kar ignorirali, čeprav je težko molčati o toliko stvareh, ki nam delajo slabo slino. Toda s svojim korakom sva Lenček in jaz le odločilno pospešila TABOR. Zdaj je že vse postavljeno in tudi prvič korigirano. V maju bo zbornik končno zunaj in to bo velik dogodek. Zopet se bom oddahnil kot ob izidu SLP - VREDNOTE smo sprejeli tu z veseljem občudovanjem. Nekaj dni po prejemu smo slišali odlomek iz Šulinove proze po radiu. Moja misel o 1. številki je tale: pesmi niso bogve kaj - to se pravi, niso za antologijo. Šulinov se je postavil, da je veselje;

toda nekaj odstavkov je vsaj meni neumljivih, škoda bi bilo, če bi fant zašel v preosebni intelektualizem. Skušaj vplivati nanj! Njegova novela v Koledarju Svob. Slov. pa je bila v vsakem pogledu klasična; žena in jaz sva o problemu veliko debatirala. Nedvomno je Zorko najbolj poklican izmed vseh, biti tolmač naših občutkov in teženj. To je velik talent, človek z bogato notranjostjo in svoboden! Kociprova proza pa je prava "Heimatkunst" - voden o lirična in neprepričljiva in tudi neizvirna. Ali Krivec čisto molči? - Sestavka o muziki še nisem prebral, ker nisem dovolj spočit za tako znanstven slog, vseh pa mi je bilo poročilo o Barini razstavi. Z zanimanjem sem prebral tvoji dve oceni. Turnšku si povedal, kar si je zaslužil in česar mu mi tu ne moremo reči naravnost v obraz. O Tinetovi Črni maši pa sem slišal sodbo, da si bil preobziren. Tu si nihče ne upa napisati oceno o tej nenavadni knjigi, ki jo je dr. Vrečar kar nekje na sredi zaprl, ker je ni mogel več dalje brati. Tudi meni se zdi pregrozotna. Ali pa je taka stvar potem še estetska umetnina? - Mene zdaj muči predvsem to vprašanje: ali naj si naše kulturno udejstvovanje ustvari več ognjišč ali naj se vse naše sile osredotočijo pri določeni reviji. Gotovo je, da vsakdo izmed nas bolj in bolj podleže okolju, v katerem živi, in se odmika od svojega nekdanjega jaza. Tako daleč smo drug od drugega, da so bežna pisma vse premalo čvrsta vez med nami. Nastaja vprašanje, ali je pametno in tudi možno, da mi v Trstu postanemo tvorni sodelavci VREDNOT. Mene zelo boli ob misli, da se naša skupnost razgublja, da vsi nekam tonemo, in bi rad, da se zberemo okoli nekega ognjišča. Toda ali naj bo to ognjišče v Buenos Airesu (kjer je dejansko največ kulturnikov) - tisoče kilometrov od domovine - ali v Trstu, kjer smo takorekoč v domovini? Ko bo končno izšel TABOR, bomo morali Tržičani to vprašanje rešiti - tako ali drugače. Da je Simon Kregar pred nekaj tedni odšel v ZDA, najbrž veš. In da Novačana ni več med živimi, je tudi udarec. VREDNOTAM od srca želim dolgo in slavno življenje. Naj dokažejo, da prava kultura raste le iz žrtev in idealizma!

Prejmi moje prisrčne pozdrave!

Vinko

P.S. Če ti je mogoče, piši drugič na malo čvrstejši papir ker sem zadnjič težko bral!

Prosek, 7. maja 1951

Dragi Lojze!

Ker sem danes umsko že tako napet - popravil sem kup zvezkov in napisal črtico "Kačurjev rod" (ponedeljek je moj prosti dan) - hočem takoj odgovoriti na tvoje pismo, ki sem ga prejel v soboto. Razveselila me je novica, da resno pripravljate novo številko VREDNOT. To mi dokazuje, da je pri vas več idealizma ko v Trstu. Kjer pa je idealizem, tam sem jaz - tega seveda ne smeš razumeti kot neko samohvalo, saj tako življenje terja prenekatero žrtev. To je čutiti posebno zadnje čase, ko cene rastejo, da je kaj, plača pa je vedno ista, in moja dva v Ljubljani potrebujeta vedno več. Pri radiu je moč res kaj zaslužiti, a naročeno delo se mi upira, ker ga le redko lahko opravi tako, da bi bil zadovoljen. Tudi inštruirati me ni volja, ker se mi zdi to ponižanje za profesorja; drugi seveda niso tako rahločutni in se jim zato bolje godi. No, pred nekaj dnevi sem plačal zadnji obrok za pisalni stroj in upam, da bom zdaj malo laglje dihal. - TABOR bo menda izšel ta mesec, čeprav jaz dvomim. Ni dolgo tega, kar sem slišal, da Lenček še nekaj piše zanj - medtem pa je prišlo že več zlomljenih strani! Dokončno sem obupal, da bi mogli Tržačani "taborjevci" izdajati revijo. Zato sem se odločil, da bom z vsemi močmi sodeloval pri VREDNOTAH. To pot ti pošiljam ciklus pesmi "Mrtvi materi", ki sem ga napisal že poleti 1945. Za prihodnje številke pa bom poslal spet prozo. Kacin mi je povedal, da je MOH. družba pripravljena izdati zbirko mojih črtic, a v omejenem obsegu. 60 do 80 strani. Meni je to prav. Čim tanjša bo knjiga, tem bolj bo lahko izbrana. Honorar bo seveda smešno nizek - niti polovica moje mesečne plače! - pa saj ne pišem zaradi denarja. Pišem zato, ker me duši preveč stvari in jih moram dati iz sebe. Gorše vam je tudi nekaj poslal pred časom; zelo vesel bo, če boste objavili. Tudi na Janežiča lahko računate. Kdor tega človeka pozna osebno, bo njegove pesmi sodil manj strogo. Zame je to zgleden mlad duhovnik - in takih ni veliko. Mlad je, čustven v bistvu, a drugače delaven in vnet za vse dobro. Dopisuje si z Meškom, svojim bližnjim rojakom, in je poln idealizma. Pred dvema letoma je napisal za Moh. družbo povest, ki pa je bila menda premalo življenjska, preveč linearna, zato je rokopis nekje obležal in fant ni dobil nobenega odgovora. Njegove črtice so mi manj ugajale kot

pesmi in prepričan sem, da bo v verzih napravil več kot v prozi. Zbirko je izdal na lastne stroške in je, kot se spodobi in je prav, vanjo še vedno nekoliko zaljubljen. Hudo je trpel, ko je prebral zafrkljivo kritiko v STVARNOSTI.

Kulturno življenje je tu precej razgibano. "Slovenski oder" je to pomlad uprizoril "Praznik cvetočih češenj" in dvakrat v mestu, enkrat pa na deželi "Maturo"; glavna delavca sta Peterlin in Čekuta. Klakočer pa, ki je že nekaj mesecev na radiu kot vodja glasbenega oddelka, je to soboto dirigiral na koncertu svojega mešanega zbora "Škrjanček". "Slovenski večeri" v Trstu in po deželi so konec aprila zaključili svoje delo, ki ga bodo nadaljevali spet jeseni. Jaz sem trikrat predaval o pticah - seveda ne znanstveno, temveč poljudno in domače ob skioptičnih slikah. Tu je zdaj divna pomlad in ptice pojo, da je veselje. Škoda le, da gredo dnevi in tedni tako naglo proti zatohlemu poletju. - Šola se bliža koncu. Šesto šolsko leto v Trstu! Vse naše življenje se je nekako ustalilo. Večina nas je zadnji čas dobila stalno rezidenco v Trstu, ostali pa smo seveda jugoslov. državljani. Kljub temu še vedno kdo emigrira; zdaj gredo vsi v ZDA. Jaz najrajši na to ne mislim, ker imam že dovolj drugih težav.

Ono nedeljo so na Kontovelu igrali Novačanovo "Velejo". Bilo je nabito ljudi, kajti naturalizem jim je najbliže. Pa je res naturalistično to delo!

Moja glavna skrb bodočih mesecev bo, najti si kako primernejše bivališče, kjer bomo imeli dva prostora, kjer bo več miru in si ne bomo svetili s petrolejko. Moram pa biti pripravljen na velike izdatke. Koliko manj živčen bi bil, ko ne bi že dve leti prenašal teh nevšečnosti! "Slov. por." sem z majem odpovedal, ker sem se ga do kraja naveličal. Naročil pa sem se na "Novi svet", ki je nekako merilo vsega najboljšega, kar imajo v Sloveniji. Tudi "Duh. življenje" bereva žena in jaz in zelo veliko najdeva v njem. To je krasen list! Nič nas ne bi moglo bolje družiti, raztresene po vsem svetu. - Da ste VREDNOTAM znižali ceno za Italijo in Trst, je bilo prav. Zdaj bo lažje nabirati naročnike in nemudoma se bomo vrgli na delo. Vi pa morate vztrajati! Vsi moramo pokazati, da nas življenje ni ubilo, marveč šele prebudilo vse sile v nas. Delati moramo in se truditi, da pokažemo v svobodi več kot oni v nesvobodi. Opravičiti moramo svojo pot iz Slovenije, da

nam ne bo nihče mogel metati v obraz jalovosti in lenove. Težave bodo, a morda bomo počasi le dozoreli v složno kat. skupnost. Pozdravljam tebe, Zorka, Pavleta Verbica, Tineta, Barago - žal mi je, da ne morem pisati vsem!

Vinko

Prosek, 5. avg. 1951.

Dragi Lojze!

To moje pismo je odgovor na tvoje od 19. jun. - dolgo sem odlašal, zato da bi lahko napisal kaj več. Po navadni pošti sem ti 17. jul. poslal dve črtici in dve pesmi. Drugega zdaj nimam. "Lirika v povojni Sloveniji" bo v "Taboru", ki ga vsak dan pričakujemo iz Celovca. Sredi julija sem izročil dr. Kacinu zbirko enajstih črtic "Kačurjev rod". To bo drobna knjiga, bolj za izbrane duše, veliko bo v nji lirike. Vesel sem, da bodo te drobne stvarce izšle skupaj, v zaokroženi celoti in ne raztresene po raznih publikacijah. Zdaj je poletje, čas oddiha; ne morem nikamor kot tudi drugi ne. Berem knjige in spim, pišem pisma in prevajam za radio. Precej me je navdušil Ibsen: po "Strahovih" in "Heddi Gabler" bom zdaj najbrž vzel v roke "Rosmersholm". Še prej pa bom prevedel (iz nemščine) Claudelovo dramo "Zamena" (Der Tausch). Problem novega bivališča je še vedno nad mano. Ne vem, ali ga bom rešil do zime. Tako sem sit tega večnega boja za najosnovnejše potrebe življenja! Sit sem boja z ljudmi in tudi o demokraciji imam drugačno sodbo kot nekoč. Sit sem končno tudi Lahov in vse tiste brezmejne nenačelnosti, ki se bohota krog in krog. Sit ali ne - umakniti se ne morem in ne smem. Boli me samo to, da nas je tu vedno manj. Odhajajo in tonejo v širnem svetu in samo redna pisma nas še vežejo.

Dr. Turnšek je končno izdal knjigo treh novel (ali kako naj bi tiste stvari imenoval) "Z rodne zemlje". Jaz sem jo imel v rokah, bral je pa še nisem, ker približno vem, kaka literatura je to. Nisem več tako strog kot nekoč, saj glavno je končno, da tu nekdo giblje, da izide kaka knjiga, da se v kulturi sploh kaj zgodi! Gorše je imel te dni razstavo; prepozno sem zvedel zanjo, danes se je zaključila. Lenček ima postransko službo pri

AIS (poročila) in ga že zelo dolgo nisem videl. Letos je zelo težko dobiti dovoljenje za v Italijo, zato je skoraj vsa naša družba tu in potihoma kolne in trpi, namesto da bi se oddihovala kje v gorah.

Janežič me večkrat obišče; ima motor in brž pihne iz Mačkovelj na Prosek. Zdaj so ga vpregli: korigira slovensko sveto pismo, ki ga tiska Tenente. Celovška Moh. družba mu bo letos izdala neko precej idilično povest, ki jo je napisal že predlani. Tudi za zbornik Balantičevcev je nekaj prispeval. Mislim, da bo "Vrednotam" poslal nekaj pesmi. Peterlin ti verjetno na pismo ni odgovoril: prvič je zelo zaposlen, drugič ima velike težave, ker ga hočejo spraviti iz stanovanja, tretjič pa bo v družini kmalu porod. Glede poverjenišva za "Vrednote" ti sporočam, da smo tu nabrali deset naročnikov. Janežič je že poverjenik za "Duhovno življenje", "Vrednote" pa pošiljajte kar meni. Glede uredništva se ne morem nič vezati, vsaj zdaj ne. Pošiljali pa vam bomo kar največ gradiva.

Verjetno bereš "Katoliški glas" in veš o uprizoritvi Kreftovih "Celjskih grofov". Razvila se je huda polemika, ki bo malo prevetrila našo zaspanost v teh vročih dneh. Drugače pa naše zunanje delo nekako spi. Včasih smo gledali na Repentaboru "Slehnika" in "Divjega lovca" ali poslušali zborovske tekme. Ostal je le trpek spomin - trpek zato, ker vidimo, da naša delavnost peša bolj in bolj, pa ne moremo nič napraviti.

O svojem življenju mi pišeš zelo malo. In vendar bi rad vedel, kako se počutiš, s kom prihajaš pogostejše skupaj in kakšne so razmere med vami. Kaj počne Bine⁽³⁾? Pozdravi ga in mu reci, naj mi kaj piše! Povej mu, da Marta Fili iz Tolmina vprašuje po njem in obuja spomine na valetu v sončnih Brdih; da sem ji poslal SLI in mi je napisala tako ganljivo pismo, da sem začel takoj svetleje gledati na svoj tukajšnji položaj; da sem ji danes odpisal in da sem ji o Binetu vedel le bolj malo povedati; - vse to mu sporoči, ko prideta kaj skupaj - in naj mi piše, če le ne gara noč in dan. - Kako ste si z Balantičevci? Kako, da bolj ne sodelujejo pri novi reviji? Kako ste si s "Slovensko besedo"? In še to in ono... (Prilagam pismo za dr. Barago; ko prideta skupaj, preberita obe - tako vama bo slika o nas tukaj jasnejša! - Z lepimi pozdravi

Vinko

Nabrežina, 6.12.51

Dragi Lojze!

O Vseh svetih smo se s Proseka preselili v Nabrežino. Tu imamo dve sobi, elektriko in normalne ljudi. Plačujemo sicer trikrat večjo najemnino kot prej in tudi do vlaka imam daleč (15-20 minut), toda bivališče je vsaj normalno. Druga četrtna plače gre za paket v Ljubljano - otrok namreč nismo dobili. Prišel je negativen odgovor in moral bom ubrati drugo pot. S pol plače živeti - to ni šala. Zato porabljam prosti čas, kolikor mi ga ne požre popraviljanje nalog, za radio. Prevajam drame, enkrat mesečno imam "slovenščino za Slovence", razen tega pa zbiram (skupaj z drugimi) novice iz kulturnega življenja in sodelujem pri nedeljski večerni oddaji "Književnost in umetnost". Nagib za vse to delo je potreba po zaslužku, notranjega zadoščenja in veselja je malo. Svoje pisanje sem moral čisto opustiti in ne vem, kdaj bo spet prišla prilika zanj. Bridko je, da delo, ki človeka veseli, v našem praktičnem življenju nima nobene cene.

Pred tednom dni sem ti poslal tri izvode "Kačurjevega roda": en izvod je zate, eden za Tineta, tretji pa za Pavleta Verbica (Ramos Mejia, C. Alvarado 350). Radoveden sem, kako boš sprejel zbirko. Tu še ni v prodaji, ker čakamo koledar, ki so ga tiskali v Celovcu. Pri Fortunatu sta v skladišču le moja in pa Jalnova knjiga ("Sončne sence" ali kako). Janežičeva povest "Mlin ob potoku", ki izide pri celovski Moh. Družbi, bo verjetno tudi kmalu tu - in z njo zbornik balantičevcev. Ti kot kritik boš imel torej v vroči argentinski zimi dovolj beriva. Nujno je, da vse te knjige (skupaj s Turnškovo zbirko "Z rodne zemlje") oceniš kolektivno, saj tako obilne istočasne literarne produkcije begunski literati še nismo pokazali.

"Tabor 1951" ti je poslal Martin. Tu je zbornik dvignil precej prahu in zamer. Zdaj je že spet vse mirno. Gradivo, kot si lahko opazil, je precej heterogeno; toda po tako dolgem kuhanju ni moglo priti kaj drugega ven. Vsak sodelavec je skušal dati čim boljši prispevek; jaz sem se že bal, da bo vsa stvar zaspala. Nimam najboljših spominov na porajanje te publikacije. Zdaj zbiramo denar, da jo plačamo. 7. nov. smo imeli v Trstu recitacijski in pevski večer, ki je dobro izzvenel v javnosti.

O 2. št. "Vrednot", žal, ne morem izreči pohvale. Tu je zbudila precej nejevolje. Splošno smo prepričani, da mora revija, ki izhaja za ceno tolikih gmotnih žrtev, biti po svojem gradivu predvsem aktualna. Kaj naj danes slovenski emigrant z Osanovo razpravo o glasbi? Zakaj niste Turkove latinske razprave razmnožili na stroj? Ali jo bo bralo več ko dvajset ljudi? Ob tako strogo znanstvenem gradivu pa nobene pripovedne proze! V konzorciju vas je cela vrsta - ali uredniki res niso drugega kot samo imena? - Napisal sem ti to, ker so si pri nas vsi edini, da revija po tej poti ne more naprej. Celo krotki Gorše (ki se zdaj mudi v Bagnoliju - namerava v ZD) je zmajeval z glavo.

Ljubljanske literarne produkcije ne zasledujem več tako načrtno kot nekaj. Zato tudi ne morem obljubiti nobenih "kulturnih pisem". Za radio sem ocenil 1. zv. Cankarjevega Izbranega dela. Zdaj pa bom dobil Kocbekovo knjigo "Strah in pogum", ki jo je Boris Dahor v Prim. dn. označil kot edino umetniško pozitivno delo v povojni slov. literaturi. - Ali te zanima "Novi svet"? Cel letnik obsega 1200 strani; da ni pošta tako draga, bi ti ga že poslal.

Sv. pismo pri Tenenteju je le ponatis Nove zaveze; ne vem, ali je že zunaj. - Bine, ki mu Tolminka pošilja pozdrave, je Zorko Simčič. Berem Duh. življ. in o novem "Baragi" sem napisal nekaj vrst za Kat. glas. Čas prenašlo beži in je preveč razbit za kakšno sistematično delo. Lotil se bom spet učenja angleščine. Na gimnaziji imamo drugega ravnatelja: Vovk je bil odstavljen, ker so mu prišli na sled, da je bil (menda) ilegalno v Italiji, zelo ga je zadelo; zdaj ima 18 ur matematike in piše spet nov učbenik. Novi ravnatelj je Boris Tomažič iz Kanala; med vojno je bil oficir v Tolminu. Dragi Lojze, v pričakovanju sedmega begunskega božiča ti pošiljam prisrčna voščila in pozdrave-ne le tebi, vsem znancem!

Vinko

Na robu: Napisal bi ti urejeno pismo, da ni okrog mene tolikega hrupa zaradi Miklavževih darov!

Opčine, 16. jan. 1954.

Dragi Lojze!

Svoje pismo od 13. 8. lani si končal z besedami "Odgovori mi kmalu!" Odgovarjam pa ti šele po petih mescih; tako je pač! Meni se je za božič oglasil Simčič - prvič iz Argentine. Daleč smo drug od drugega in vsak v svoje delo uprežen, in dnevi gredo in leta se vrstijo... Pred kratkim mi je pisal tudi Verbič - že drugič; zdaj bom tudi njemu moral pisati. Malo pred Novim letom smo se preselili na Opčine, kjer končno imamo primerno stanovanje, hvala Bogu! Iz Ljubljane pričakujemo dveh starejših fantov: končno sta dobila dovoljenje, in tako bo družina po tolikih letih skupaj in bomo rasli v isto smer. Morala bi biti že tu, čakamo ju takorekoč dan za dnev, in zato tudi ne morem jemati v roke nobenega večjega dela. Ko prideta, bom nekaj časa duševno zelo napet, kar je naravno. Stara sta 10 oz. 8 let. Na Opčinah stanuje tudi Turnšek. Jeseni se je preselil iz Trsta semkaj Javornik, ki je za Miklavža dobil svojo družino iz Ljubljane. Nadalje je tu Rebula, moj letošnji kolega na šoli, poleg Borisa Pahorja in Pavleta Merkuja duša zbornika "Sidro", katerega 2. št. je izšla tik pred božičem.

Zdaj pa kar ad rem!

Drugi zvezek "Stvarnosti in svobode" je obenem tudi zadnji. Dokončno smo spoznali, da smo lahko spretni za pisanje, nesposobni pa smo za prodajanje. Vedno dolg! Za "Tabor 1951" je še vedno 2.000 šilingov deficita! To je bridko in gnusno, tu mora opešati vsak idealizem. Poleti smo o priliki festivala na Repentaboru ubrali drugo pot. Moh. družba v Celovcu izdaja že več let družinski versko-zabavno-vzgojni mesečnik "Vera in dom". Ima 2.000 bralcev na Koroškem, nekaj pa tudi pri nas. Dogovorili smo se, da bomo iz lista, ki ima solidno gospodarsko ozadje, napravili glasilo koroških, beneških, goriških in tržaških Slovencev. V Trstu imamo uredniški pododbor (Peterlin, Janežič in jaz). Te dni bo prišla 1. št. S platnicami bo list obsegal 20 strani. Upam, da bomo iz njega napravili nekaj lepega in da ga bomo tudi lahko razširili. Ko ga dobim, ti ga pošljem. Jevnikar ti bo morda poslal svojo knjigo, nekaj napol učbenik ali kaj, "Vsebine slovenskih pripovednikov". Meni knjiga ni posebno všeč, ker bi lahko bila boljša, temeljitejša, z uvodom in malo bolj samostojnimi pogledi. Zelo me zanima, kaj boš o nji rekel ti; pomisli, izšla je v 1000 izvodih in je že skoraj vsa razprodana (med dijaki). Zdaj Martin

sestavlja 2. del: bere povesti in drame, da je že ves siv v obraz. Priden je, vsa čast mu, a meni bi se tako delo uprlo! (Slišal sem, da je te dni dobil tretjega otroka, spet fantka.)

O sebi naj ti povem, da sem pripravil drobno zbirko pesmi (28) in da jo bom dal te dni v tisk. (Založba TABOR - t. j. samozaložba!) Tri sto izvodov. Naslov POT IZ DOLINE. Za veliko noč jo boš že imel. Proze že dolgo ne pišem. Pa bi rad s čim ustregel "Duhovnemu življenju", da me ne bi zaman prosili. Morda bom proti pomladi kaj bolj zbran in bom dal na papir, kar prekrivajo drobne vsakdanje, neutrudne skrbi. Poleti sem napisal nekako povest (brez pravega konca) s tukajšnjo povojno šolsko (in človeško) tematiko, pa zvezka ne jemljem več iz omarice, ker čutim, da stvar ni taka, kot sem si jo zamislil. Nisem za dolge tekste, zaman se napenjam. - Ne vem, ali kaj poznaš "Sidro", list Tržačanov, bivših linijskih ljudi. Malo jih je, ksenofobi so veliki, kadijo eden drugemu, modri so, ali pa jih družijo kaka posebna, določena ideja, ne vem. Pripravljam se, da o prvih dveh številkah napišem nekaj misli za "Vero in dom". Knjige Gor. Moh. dr. so slabe: Ben Hura so ponatisnili in Lovrenčičevo "Med Scilo in Karibdo" (ki je zanimiva, a bolj za študirane ljudi in stare Goričane), koledar pa je nametan z vsem, brez reda in čuta za ubranost. Kako naj bo pošten, če pa urednik sam nima nobenega načrta. Vidiš, tako je: kjer je finančna plat v redu, je pa drugod zmeda.

"Duh. življ." mi je zelo všeč. Koledarja S. S. še nisem bral, a ga dobim v kratkem. Slišal sem zelo pohvalne sodbe. Škoda, da je tako drag tukaj. Schubarta sem bral tudi jaz, že pred več leti. To je sijajna knjiga, to ni poceni reportaža domišljavega turista! - Domača književnost (v LR Sloveniji) je še vedno hudo klavrna. Žal sem imel nekoč več časa, da sem bil lahko na tekočem; zdaj pa mi nenehno žvrgolita okoli nog petletni Miha in enoletni Janez; a kaj šele bo! Zato moraš razumeti, da moja pisma ne morejo biti tako izčrpna, kakor bi bilo potrebno.

Sicer pa si tudi ti ponavadi kratek. Naša pisma so pač klici iz daljav; na "Duh. življenje" sem naročen, pogrešam pa "Svob. Slovenijo". Rad bi seveda tudi bral tisti dve kritiki, ki zadevata mene. Tu se vsi preveč poznamo in smo obzirni ali pa tudi napeti drug do drugega. Poleg tega se čuti zapeljiva udobnost velikega mesta in skrb, kaj bo jutri. In vendar nam teh let nihče ne vrne! Najlepši pozdrav!

Vinko

Opčine, 4. sept. 1959.

Dragi Lojze!

Kmalu po tvojem pismu sem po letalski pošti dobil novo "Meddobje", ki mi ga je poslal prijazni Ruda. Obojega sem se razveselil.

Misel na knjigo, ki bi prikazovala dosežke v povojni zamejski (begunski) črtici in noveli, sem nekoč že omenil Simčiču. Zdaj se je SKA torej odločila in je tebe izbrala za urednika. Storila je zelo pametno. Ti si se postavil na estetsko stališče: popolnoma odobravam. Izбирal bož med krajšo prozo, raztreseno po revijah, zbornikih in koledarjih, ne boš pa jemal stvari iz samostojnih zbirk: prav! Knjiga bo imela tako nekaj izvirnega. Kolikor sam poznam zadevno gradivo, mi je prišlo na misel osem imen, ki bi spadala v tako knjigo: Javornik, Simčič, Krivec, Mauser, Bukvič, Jurčec, Korošec, Beličič. Ti boš gotovo - po podrobnem tehtanju - kaj odvil ali pa dodal temu seznamu "na prvo sapo". Zbornik "Gor čez izaro" gotovo tudi imaš, in pa "Vrednote" 1. letnik. Mogoče se bo pokazalo, da je potreben kompromis in bo treba vzeti kaj iz že izšlih zbirk: mislim na Rudolfovo, Korošca ("Noč na Krki" - mogoče izboljšana) in nase. O sebi vem tole: kar sem napisal po lastni sodbi dobrega, sem objavil v obeh zbirkah. V letošnjem "Meddobju" vidiš skupaj tri moje črtice. Napisano in skoraj že pripravljeno za tisk imam eno ("V megli poje kos"), ena ("Mlado vino") pa bo te dni na papirju. Vprašanje pa je, ali niso nekatere v zbirki "Dokler je dan" estetsko boljše.

Tvoja ocena zbirke je med vsemi, kar jih je bilo natisnjenih, najboljša in tako globino, jedrnatost in stvarnost sem od "Meddobja" tudi pričakoval. Hvaležen sem ti za vse besede, za vso zavzetost, s katero si se približal mojim črticam. Povedal si nekatere stvari, ki jih nisem še vedel, in moja žena ti daje docela prav. Knjižico so ljudje sprejeli s srcem, a jaz sem šele iz tvoje ocene dobil nekaj sodb, ki mi bodo koristne. - To številko poživljata zlasti obe Dolinarjevi oceni. Pognali sta mi zoprn občutek zvođenosti in sektaštva vseh vrst, ki nas razjeda. Prebral sem ju z velikim užitkom in - da je malo bliže - bi mu stisnil roko! Žal o Kosovih pesmih tega ne morem reči, in o Kociprovi prozi tudi ne.

Vprašuješ, katere svoje spise bi želel videti v zbirki. Izbor prepuščam tebi, pa jih vzemi potem iz obeh knjižic, iz IV. letnika "Meddobja" ali pa izmed teh dveh, ki ju bom kmalu poslal SKA v Buenos Aires. Ti imaš zrel estetski čut in se nate popolnoma zanesem. Gotovo bo knjiga imela tudi uvod, kjer boš izrekel sodbo o naši krajši povojni zamejski prozi.

O svojem življenju ti danes ne bom kaj več pisal. Ali pa ni najnatančnejše popisano v mojih črticah?

Prisrčno te pozdravljam in ti voščim vse dobro!

Vinko

Povej Simčiču, da pripravljam za "Meddobje" nekaj pesmi o gmajni in da ga lepo pozdravljam!

Vinko Beličič
Via degli Alpini 32.
Opčine, TRIESTE - Italia

Opčine, 28. nov. 1959.

Slovenska kulturna akcija,
Buenos Aires

Odgovarjam na vaše pismo z dne 20. t. m. in sporočam, da z veseljem dovoljujem ponatis svojih treh črtic v zbirki, ki jo pripravljate. Povsem soglašam z izborom. Omenjene črtice naj izidejo takšne, kot so v zbirki "Dokler je dan"; torej nikakih sprememb.

Ostali zaprošeni podatki so tile:

- 1) rojen v Črnomlju 19. avg. 1913.
- 2) seznam mojih dosedanjih knjig:

"MOLITEV NA GORI" (povest) - napisana 1940, izšla v Ljubljani l. 1943 - v samozaložbi. Str. 197.

"ČEŠMINOV GRM" (zbirka pesmi) - nastale od 1934 do 1944 - Ljudska knjigarna v Ljubljani 1944. Str. 38.

"KAČURJEV ROD" (zbirka črtic) - nastale od 1949 do 1951 - Mohorjeva družba v Gorici 1952. Str. 58.

"POT IZ DOLINE" (zbirka pesmi) - nastale od maja 1945 do jan. 1954. Založba Tabor v Trstu 1954. Str. 44.

"DOKLER JE DAN" (zbirka črtic) - nastale v glavnem l. 1955 in l. 1956. Založba Tabor v Buenos Airesu 1958. Str. 75.

Dostavljam podrobnejše podatke o izbranih treh črticah, kot me je prosil urednik L. Geržinič

KDO ME KLIČE? Napisana konec januarja 1955, prebrana 13. februarja istega leta na tržaškem radiu. Prva objava: "Meddobje" II (1955), str. 177-179. "Dokler je dan" (1958), str. 5-8.

V SENCI LESKOVEGA GRMA Napisana 19. jul. 1950. Prva objava: "Vrednote" I. (1951), str. 302-303. Nekoliko razširjena v zbirki "Dokler je dan" (1958), str. 9-12.

VEČNA LUČ Napisana 31. marca 1955. Prva objava: "Meddobje" II (1955), str. 176 - 177. V zbirki "Dokler je dan" (1958), str. 19 - 22.

Nekaj besed uredniku

Dragi Lojze! Pošiljam torej vse, kar ti utegne priti prav ali ti kako olajšati delo. Kot kak profesor sem navedel vse - po načelu: "V takih stvareh bolje več nego premalo". Naslov zbirke mi je silno všeč, in razdelitev nič manj. Zelo se veselim te knjige; upam, da bo takšna, kot je Ljubljana v 15 letih ni dala! Če bo dostojen papir in lep tisk (in če ne bo tiskovnih napak), nam bo knjiga vsem v čast in ponos, in tudi v spodbudo, ki je tako potrebna. Zanesem se nate, pošiljam ti besedo korajže in zahvale, izrekam ti pristrčna voščila, da bi ti v življenju nobena težava ne vzela moči!

Prejmi moje iskrene pozdrave - in v vsem vso srečo!

Vinko Beličič